

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

Industrials catalans: del creixement a la crisi

Carme Molinero
Pere Ysas

MARÇ 1987

FUNDACIÓ
JAUME
BOFILL

PRESENTACIÓ

Els anys de la dictadura franquista constitueixen una de les etapes fonamentals de la història contemporània catalana i espanyola. I no exclusivament per la seva amplitud cronològica sinó per les importants transformacions que es produiran i que tanviaran, en molts aspectes substancialment, la fesomia del país. El període decisiu és indubtablement l'iniciat a finals dels anys cinquanta i que es perllongarà fins el primer lustre dels setanta. Grans moviment migratori, creixement econòmic espectacular, urbanització, extensió de l'ensenyament, nous valors socials i culturals, etc.

L'Estat espanyol en conjunt, viurà en aquests anys la veritable industrialització mentre Catalunya consolidarà la seva configuració de societat industrial i moderna. Tanmateix aquests canvis, producte de la integració plena de l'economia espanyola en l'estructura capitalista mundial, en una conjuntura expansiva sense precedents, es faran amb forts desequilibris i amb costos socials especialment greus, sobretot pel manteniment, gairebé intacte, de l'aparell polític dictatorial, que reprimirà durament qualsevol expressió reivindicativa de les classes populars.

L'empresariat industrial català té un important paper en aquests anys, caracteritzats com els del "desenvolupament espanyol" o, fins i tot, els del "miracle espanyol". En els estudis sobre el període franquista han primat o bé els treballs d'història política, ocupant-se de l'oposició o del poder, o treballs d'economia, per no citar els treballs periodístics on, junt amb algunes aportacions remarcables, cal situar algunes de les pitjors obres publicades sobre la nostra història més recent; en canvi han estat pocs els treballs d'història social, i dins d'aquests, a la burgesia industrial a penes se l'hi ha dedicat atenció.

Aquest estudi s'ha proposat contribuir al coneixement d'un sector fonamental de la societat catalana, just en una etapa en la que aquesta viu un intens procés de canvis. El treball s'ha dividit en dues parts;

la primera s'ocupa de l'estructura associativa dels industrials catalans, per la qual cosa hem hagut de remuntar-nos als primers anys de la postguerra. Quina era a l'any 1939 la situació de les entitats patronals? Com i per què en varen desaparèixer algunes i com varen subsistir-ne d'altres? Com es va produir la integració dels industrials al sindicalisme vertical? Quines eren les possibilitats i quina va ser la realitat de l'actuació dels industrials a l'Organització Sindical?. Com es crearen noves organitzacions empresarials al llarg dels anys quaranta i cinquanta? Quin va ser el grau de cohesió entre els industrials i les seves entitats?.

La segona part té com objectiu aprofundir en l'estudi de les actituds i les actuacions empresarials, des de l'inici de la política estabilitzadora fins l'inici de la transició política, en tot un seguit d'aspectes que creiem de màxim interès. Aquesta segona part l'hem dividida en tres fases: 1959-1966, 1967-1973 i 1974-1976. Les preguntes bàsiques han estat les següents: Quina és i com és la relació entre els industrials i el poder polític? Quins canvis es produeixen al llarg d'aquests anys? Quina és l'actitud i les actuacions de l'empresariat industrial davant les polítiques econòmiques governamentals que tan directament els afecten? Quina és la seva posició davant la perspectiva de la integració espanyola a la Comunitat Econòmica Europea? Com plantegen els industrials el tema de les relacions laborals? Quina és la seva actitud i les seves línies d'actuació davant la creixent conflictivitat laboral de finals dels anys seixanta i dels anys setanta? Com viu l'empresariat industrial l'impacte de la crisi econòmica a partir de 1973? Quina és la seva actitud davant la creixent oposició al franquisme i davant l'inici de la transició? Quina és la posició dels industrials davant la realitat nacional catalana?.

Per intentar donar resposta a tot aquest conjunt de preguntes hem consultat tota la documentació empresarial disponible; la documentació dels consells provincials d'empresaris, de les Seccions Econòmiques, de les Unions d'Empresaris dels sindicats verticals, així com la del Consell Nacional d'Empresaris, tan la dipositada a l'Archivo General de la Administración Civil del Estado, a Alcalá d'Henares, com la de

L'Arxiu Regional de Cervera; la documentació dels arxius d'entitats empresarials; Foment del Treball Nacional, SECEA, Gremi de Fabricants de Sabadell, Institut Industrial de Terrassa, cambres de comerç i indústria i Cercle d'Economia. Hem consultat també la documentació de l'arxiu del Govern Civil de Barcelona i d'alguns ministeris, si bé ha estat impossible localitzar la documentació de la Comissaria del Plan de Desarrollo, després convertida en Ministeri per la Planificació. Naturalment han estat també consultades totes les publicacions d'aquestes i d'altres entitats -com el CEAM- així com aquelles relacionades amb l'empresariat industrial.

Hem d'agrair les facilitats donades per la majoria d'entitats així com subratllar, una vegada més, la urgència de procedir a un treball d'ordenació i classificació de la documentació sindical dispostada a Cervera.

Tanmateix hem d'assenyalar la gran importància que per la realització d'aquest treball ha tingut l'estimable, i amable, col·laboració de tot un seguit de dirigents empresarials que han aportat els seus testimonis, imprescindibles per aquest estudi. El nostre agraïment, per tant, a Pere Duran Farell, Carles Ferrer Salat, Carles Güell de Sentmenat, Joaquim Maluquer de Sostres, Joan Mas Cantí, Josep Mè Miró Burunat, Marcel·lí Moreta, Torcuato Noto, Vicenç Oller, Joan Plans, Josep Riba Ortínez, Antoni Sala, Santiago Udina Martorell i Joan Uriach.

També han col·laborat, en formes diverses, a fer possible aquest estudi Borja de Riquer, Manuel Ludevid, Josep Mè Benaül, Xavier Marcet, Jordi Maluquer Trepà, Ignasi Camí, Anton Costas, Jordi Alberich, José Mè Cabanillas, Rafael Conde i Ramón Cufé, i, naturalment, la Fundació Jaume Bofill que ha aportat el suport material indispensable per la realització del treball. A tots ells moltes gràcies. I, com s'acostuma a dir, només els autors som responsables del seu resultat final.

Rubí, juny de 1987

INTRODUCCIO

INTRODUCCIÓ

Al tombant de la dècada dels quaranta l'economia espanyola es trobava en una situació angoixant per l'esgotament de la política econòmica desenvolupada fins aquell moment. L'ampli - no total - aïllament internacional havia determinat que els defensors de l'autarquia poguessin desenvolupar la seva política econòmica sense cap oposició interna dins del bloc del poder; però tot i així la política autàrquica havia estat un absolut fracàs; les formes que va prendre l'intervencionisme estatal sobre la producció i comercialització dels bens contribuï decidivament a l'estancament econòmic, amb un procés inflacionari incontenible i al retrocés del nivell de vida de la major part de la població al límit de la subsistència (1). Les zones industrials com Catalunya, van veure frustrades les seves possibilitats de creixement econòmic pels estrangulaments externs que se l'imposaren; subministrament de matèries primeres, energia, etc. La producció industrial manufacturera no va recobrar els valors macroeconòmics de preguerra fins 1951 i el sector siderometal·lúrgic no els assoliria fins el 1957. Tanmateix aquesta situació no era incompatible amb el benefici empresarial, ans el contrari; als anys quaranta s'originen innombrables fortunes fetes als mercats legals i al mercat negre, perquè hem de tenir present que una altra de les conseqüències de la política autàrquica va ser la creació d'una densa xarxa d'interessos especulatius i mecanismes de corrupció, que comportava que fossin molts els sectors empresarials interessats en el manteniment del sistema.

Dins de l'aparell de l'Estat hi havien quatre nuclis bàsics que lluitaven per prosseguir aquella política; la Secretaria General del Movimiento, l'aparell sindical, el Ministeri d'Indústria i l'INI (2). Tots ells consideraven que el seu protagonisme econòmic estava vinculat a l'autarquia. Però després de deu anys aquesta ja s'havia demostrat inviable, tot i que la seva superació va estar condicionada per elements externs, essencialment de context internacional. El rebuig internacional a que va estar sotmesa la dictadura franquista, una vegada finalitzada la II Guerra Mundial, va ser substituït per l'acceptació del règim en

funció de la guerra freda que es consolidà a nivell mundial. Aquesta evolució de la política internacional confirmava l'estratègia que havia desenvolupat el Ministeri d'Afers Estrangers espanyol, basada en el caràcter anticomunista del règim franquista per sobre de les seves vinculacions i les seves característiques feixistes. En aquest context, segons les potències occidentals, Espanya tenia un paper a jugar en la lluita contra el comunisme que segons elles s'expandia des de la URSS.

El 4 de novembre de 1950 les Nacions Unides deroguen la resolució de 1946 en la que s'aconsellava la retirada d'embaixadors de Madrid i a partir d'ací es produeix una ràpida normalització de relacions diplomàtiques amb els països occidentals. Així Espanya es vincularia progressivament a tots els organismes internacionals, començant per la FAO a finals de 1950.

D'altra banda l'any 1951 s'havia donat una molt bona collita que va permetre els descens dels preus agrícoles en relació als industrials, augmentant així la demanda d'aquests. Aquest any de 1951 els EE.UU. van aprovar crèdits que permeteren importar matèries primeres i bens d'equipament amb els que reactivar l'aparell productiu. En aquest sentit els acords amb els EE.UU., signats l'any 1953, són decisius. L'ajut rebut per Espanya a canvi de la cessió de sobirania sobre bases militars al propi territori va ser molt reduït, no només si el comparem amb les contraprestacions que rebieren els beneficiaris del Pla Marshall sinó també comparant-lo amb el que obtingueren altres països per acords bilaterals. Espanya rebé sobretot mercaderies de les que EE.UU. tenia grans excedents (3). Tanmateix una part del creixement experimentat als anys cinquanta és conseqüència dels efectes de l'increment de les importacions, perquè el programa de política econòmica, iniciat l'any 1951 i consolidat en el període 1957-1959, no s'hagués pogut tirar endavant sense aquest ajut (4).

La revisió de la política econòmica també s'havia convertit en una necessitat peremptòria; aquell mateix any de 1951 s'havien produït al territori espanyol manifestacions públiques massives de malestar popular. Les més importants van tenir lloc al mes de febrer a Barcelona,

i l'espina havia estat un element sense especial importància en si mateix; la discriminació en els preus dels tramvies respecte a Madrid (5). La consigna anònima de boicotejar els tramvies va ser seguida durant una setmana, havent d'intervenir inclús les entitats econòmiques de la ciutat en la recerca d'una sortida al conflicte donat que les autoritats, a les que va desconcertar la unanimitat de la protesta, no sabien fer altra cosa que exercir una repressió indiscriminada i en algun moment brutal. El 5 de març s'aplicaren de nou les tarifes antigues i aquest fet va tenir gran transcendència a diferents nivells; la protesta barcelonina havia traspassat les fronteres espanyoles adquirint un gran ressó; per primera vegada els ciutadans s'enfrontaven massivament a la dictadura imposada. Les classes populars van sortir enfortides del procés, doncs van constatar que la por podia ser superada i que el règim no era invencible. I a nivell intern de les forces en el poder es va fer evident que el descontentament havia arribat a uns nivells límits, evidenciant la necessitat de prendre mesures urgents per millorar l'ínfim nivell de vida de la població.

Al govern format al juliol de 1951 ja s'apunten desplaçaments en aquesta direcció. La Falange perd novament pes específic al nou govern, mentre que els membres d'Acció Catòlica es consoliden. D'altra banda els ministeris econòmics els ocupen persones que propugnen la integració progressiva espanyola en l'economia occidental; Arburúa a Comerç i Cavestany a Agricultura. També és significatiu el desdoblament del Ministeri d'Indústria i Comerç. En aquesta dècada els grups financers assumeixen un total protagonisme en la recerca d'una nova política econòmica.

Tal com s'assenyala al treball col·lectiu 'Capitalismo español: de la autarquía a la estabilización', tres són els elements claus que ens indiquen l'evolució econòmica en la dècada dels cinquanta; el primer és el gran creixement de la renda nacional entre 1951 i 1957; un 50 per 100 en termes globals. El segon element és l'alteració de l'estructura econòmica espanyola, amb un retrocés del sector agrari respecte a l'industrial; l'agricultura generava l'any 1951 un 40,7 per 100 de la producció nacional, mentre que aquest percentatge s'havia reduït al

25,25 per 100 l'any 1957. En tercer lloc és destacable l'increment de les importacions que l'any 1957 doblaven les de 1951 (6).

Aquesta nova situació era fruit d'un major intercanvi amb l'exterior acceptant els mecanismes d'interrelació propis de l'economia capitalista. La indústria, que esdevé l'activitat bàsica del procés de creixement econòmic, és incentivada fomentant la inversió privada que passa a ser l'eix central de la nova política econòmica. La producció creix de forma important però no així el consum intern de productes manufacturats. Era lògic si tenim en compte que encara eren importants les necessitats alimentàries i per tant no restava pressupost familiar per l'adquisició d'altres bens no tan essencials. Com conseqüència d'aquesta situació l'any 1953 ja s'apunta un estat de sobreproducció, que determinà que l'any següent es decretés un increment salarial que per primera vegada no venia provocat exclusivament per reivindicacions obreres. D'altra banda en el període 1951-1958 la inversió pública es mantingué financada per la inflació. Per mantenir el consum no es van aturar les importacions el que comportà el pràctic exhauriment de les divises. També l'increment vertiginós dels preus provocaria l'any 1956 un important moviment vaguístic que el govern intentà aturar amb un fort creixement salarial, el denominat «gironazo». Fallida econòmica, conflictivitat laboral, les primeres mobilitzacions estudiantils des de 1939, van fer trontollar el govern. S'inicia així el camí cap al Pla d'Estabilització.

El govern que es va formar el 26 de febrer de 1957 va ser el que posà les bases per la integració total de l'Estat Espanyol en l'economia capitalista mundial. Havia fracassat la política autàrquica, però també havia resultat inviable la política de pegats desenvolupada en l'etapa 1951-1956. En canvi Europa i la resta de països capitalistes centrals vivien una etapa de creixement econòmic continuat sense precedents. Les forces productives es desenvolupaven a tanta velocitat que aquells països necessitaren, als decennis 1950-1970, un nombre ingent de treballadors immigrants si no volien aturar llur creixement. Espanya era un dels països que proporcionaria la mà d'obra abundundosa i barata; la

seva economia no era capaç d'assegurar a amplis sectors de treballadors, com els pagesos, ni un mínim salari de supervivència. Aquests immigrants serien un pilar del creixement econòmic espanyol dels anys seixanta. Així, a finals de la dècada dels cinquanta mentre Europa vivia un creixement constant i sostingut, Espanya estava a punt de fer fallida.

Intervingué també en la superació d'aquesta situació el que la correlació de forces dins del bloc dominant ja no era la mateixa que al final de la guerra civil. Els gran beneficis que durant la dècada dels quaranta havien realitzat també els terratinents van ser canalitzats cap a la banca que es va convertir definitivament en l'eix fonamental del poder econòmic. I el sector financer que era el gran protagonista de l'activitat econòmica va trobar dins dels àmbits del poder polític i de l'Administració un grup capaç de desenvolupar un programa econòmic que respongués a les seves necessitats. Aquest és un punt no qüestionat per la historiografia econòmica sobre el període: *El Opus Dei es la tendencia ideológico-política que mejor interpreta las necesidades y el carácter de la 'racionalización' emprendida, y en ese sentido viene a ser, de alguna manera, una fuerza que, sin coincidir necesariamente a niveles personales y orgánicos con el capital financiero identifica a grandes rasgos sus intereses (7).*

El treball esmentat "Capitalismo español" caracteritza també les noves línies d'actuació econòmica com un desig d' "integración, apertura exterior, antiautarquismo, todo derivante de un cierto internacionalismo. Neoliberalismo, patente antiintervencionismo, procedente de una imagen neocapitalista. Modernización técnica, organización, 'racionalidad-technoburocrática' en fin"(8). Carlos Moya ja ha assenyalat com va ser des del propi govern, singularment des de la Comissaria del Plà, des d'on es llançaria l' 'empresarisme' com ideologia impulsora del creixement; els executius i els tecnòcrates havien d'ésser els grans protagonistes de la política econòmica, els quals, mitjançant els seus representants més significats, s'incorporarien a l'elit dirigent del capitalisme espanyol (9).

Per engagar el Pla el govern va preparar un paquet de mesures a desenvolupar ràpidament. Fou suprimit el sistema vigent des de 1948 de canvis múltiples, fixant-se el valor d'un dolar en seixanta pessetes. Es decretà la congelació de preus i salaris i la contenció de la demanda creditícia. Es va modificar la legislació d'inversions estrangeres i es van liberalitzar les importacions. Aquestes mesures eren imprescindibles per poder integrar-se a l'Organització Europea de Cooperació Econòmica - OEEC-, cosa que es va fer al mes de gener de 1958 i al Fons Monetari Internacional, el que succeí al juliol del mateix any.

El Pla d'Estabilització comença realment a partir d'aquella integració, doncs el programa de racionalització econòmica es va fer amb assessorament dels tècnics del FMI, i quan els anomenats tecnòcrates el tingueren elaborat el van presentar perquè l'organisme internacional donés la seva aprovació. Junt a les mesures econòmiques concretes el Pla pretenia disciplinar les inversions públiques, coordinar la política econòmica i oferir informació i pautes d'actuació al sector privat. Els planificadors reixiren en els seus objectius doncs, tal com afirma Ros Hombravella, *pasados los primeros efectos -1960- de la estabilización, la dirección gubernamental había ganado la confianza y había incorporado a la mayoría de la burguesía financiera e industrial. El proceso de inversión, en verdadero boom en el que también participaba el capital extranjero, lo ponía así de relieve. La incorporación masiva del empresariado a las comisiones del primer plan, ya en 1963, también lo corrobora* (10)

Les reformes econòmiques actuen essencialment en tres àmbits diferents: 1) Eliminació de controls directes, fonamentalment sobre la inversió industrial, al temps que es liberalitzaven el mercat interior, el comerç exterior i les inversions estrangeres, 2) La reforma estructural del sistema financer i 3) l'apertura de negociacions per la integració espanyola a la CEE (11).

Així el desenvolupament econòmic que es pretenia aconseguir es basava en un procés de liberalització de l'economia, tant interior com exterior. Tanmateix aquests trets només són plenament aplicables al quinquenni

1959-1964, donat que la tendència reformista canvia de signe amb els 'Planes de Desarrollo'; al primer pla, el de 1964, ja apareixen novament tota una sèrie de mesures proteccionistes i restrictives que dificultaran el camí marcat pocs anys abans.

Però com a denominador comú a ambdues etapes, ja des del mateix any 1959, cal destacar la utilització governamental dels mitjans de comunicació per difondre les mesures econòmiques preses, amb el que va aconseguir crear unes expectatives de creixement econòmic que també influïren en la seva consecució. Aquest mecanisme no actuà exclusivament en el marc intern, sinó que ultrapassà les fronteres, creant una nova imatge a l'exterior.

Fins aquell moment la banca havia estat la protagonista i principal beneficiària de l'activitat industrial, de la qual controlava la major part del capital. Però alguna de les mesures liberalitzadores beneficiava especialment a Catalunya. Tal és el cas del trencament de l' 'statu quo' bancari que va permetre la creació de noves entitats financeres. Fernández de Castro i Goytre afirmen que un dels elements que influïen en que la indústria catalana mantingués la seva estructura pseudo-familiar era la realitat de que qualsevol procés de reconversió suposava la pèrdua del control de les seves empreses en benefici dels grups financers dominants pels bascos i madrilenys (12). Els bancs catalans que creixen als anys seixanta intenten recuperar en alguna mesura el temps perdut i contrarrestar molt parcialment la dependència que s'havia produït entre la indústria catalana i la gran banca espanyola amb seu fora de Catalunya.

Però al costat dels grups industrials catalans hi havien altres sectors interessats en el trencament del monopoli de l'oligarquia tradicional sobre les fonts del finançament com és el cas dels grups capitalistes estrangers interessats en actuar en Espanya. La presència estrangera a l'economia del país, i Catalunya va ser un dels pols fonamentals, representà no sols nous capitals sinó també una nova concepció de la gestió empresarial i innovacions tecnològiques. En aquest sentit és significatiu el que l'any 1970 el 54 per 100 dels contractes de

transferència tecnològica a Espanya tenen com adquirent una empresa sota control estranger (13)

De l'anàlisi que J. Muñoz, S. Roldán i A. Serrano van fer de les cent grans empreses espanyoles es dedueix que aquestes estaven fortament vinculades a la gran banca espanyola, dependència que només restava compensada per la penetració del capital estranger. Així si observem les tres-centes grans empreses industrials a l'any 1974 comprovem que cinquanta-nou - gairebé el 20 per 100 del total - són controlades directament per capital estranger i en unes altres seixanta-una el capital estranger comparteix els seus interessos amb la banca privada, amb l'INI i amb determinats grups familiars del capitalisme espanyol (14). Els mateixos autors assenyalen com les inversions estrangeres es concentraren fonamentalment a la indústria manufacturera que entre 1960 i 1975 va absorbir el 76 per 100 del total d'inversions estrangeres majoritàries, i dins d'aquestes com les inversions es dirigien a indústries amb un creixement superior a la mitjana del sector, tant en quant al volum de producció com a la productivitat. Aquesta afirmació es recolza en les xifres següents (15):

Inversió mobiliària estrangera

	1962	1973
Indústries Químiques	59,3 %	26,3 %
Siderometal·lúrgia	14,5	16,3
Banca privada	4,7	3,1
Alimentació	4,6	8
Inmobiliàries-urbanitzacions	2,8	8,4
Construcció	2,7	4
Indústria Automobilística	2,7	9,2
Altres	8,7	24,7

Es pot apreciar com als primers anys el grau de concentració era molt elevat; el sector químic i la metal·lúrgia i siderurgia rebien el 76 per 100 de les inversions estrangeres; l'any 1973 aquestes s'havien

diversificat força més. A Catalunya, en el període 1966-1975, el 30,7 per 100 de les inversions estrangeres es van adreçar a la siderometal·lúrgia, el 46 per 100 a les químiques i l' 11,8 per 100 a l'alimentació (16). Geogràficament la concentració també és molt gran: entre 1960 i 1972 a Madrid s'invertí el 35,6 per 100 del capital estranger i a Catalunya un 26,1 per 100, és a dir, que plegades, ambdues rebieren el 60 per 100 del total de les inversions directes. Però com diferents treballs han demostrat, (17) a Madrid predominaven les inversions directes en noves empreses, mentre que a Catalunya era freqüent la participació del capital estranger en indústries autòctones. També diferia l'origen dels capitals invertits, donat que a Catalunya predominaven les inversions europees mentre que a Madrid eren fonamentalment nordamericanes. Ernest Lluch assenyala també la peculiaritat de que a Catalunya es va produir una major col·laboració entre empresaris, executius o tècnics del país amb els estrangers, mentre que a la resta de l'Estat l'entrada del capital sovint anava acompanyada de l'entrada de dirigents empresarials (18). Tanmateix, tal com assenyala Francesc Cabana, el soci català era un soci minoritari que sovint havia cedit un nom, una tècnica i una quota de mercat i que es trobava al darrere dels homes de la multinacional, amb més o menys poders executius, però sense capacitat de decisió (19). En aquest procés s'haurien de distingir en realitat dues fases: una primera en que les inversions estrangeres a Catalunya es feien a les empreses ja existents, seguint els esquemes de funcionament d'aquestes, i una segona en que el capital estranger imposa els seus programes en el procés de producció. Així el procés d'internacionalització suposà també una pèrdua de poder de decisió, que acompanyat de la que ja s'havia produït per la penetració de la banca espanyola en les indústries catalanes comportà la impossibilitat de controlar autòctonament el procés de desenvolupament econòmic.

El període 1960-1973 correspon a una etapa de creixement accelerat de l'economia catalana i coincideix amb el període en el que al conjunt de l'Estat Espanyol es dona una veritable industrialització. Els ritmes, tanmateix, no són idèntics doncs en la primera meitat dels anys seixanta

el creixement català no es tan intens com al conjunt de l'Estat, tot i que després s'invertirien els termes (20).

Els capitals espanyols no actuaren diferenciadament de com hem ressenyat pels estrangers. El creixement industrial es va produir mitjançant la intensificació de capital el que va provocar un creixement molt concentrat tant a nivell productiu com a nivell regional. El creixement es produí a la indústria i als serveis, patint l'agricultura un endarreriment important respecte als altres dos sectors econòmics. Paral·lelament el creixement industrial es centrà en les regions econòmiques que ja disposaven d'una infraestructura industrial. Així l'any 1960 el 46,8 per 100 del valor afegit net de la indústria espanyola (inclosa la mineria) havia estat generat per Catalunya (25 per 100), País Basc (12,2 per 100) i Madrid (9,6 per 100) que només aplegaven el 26,3 per 100 de la població. L'any 1971 aquest desequilibri es mantenia: la població activa havia augmentat per la immigració i també el valor afegit de la producció, el 48,9 per 100, el 24,7 per 100, el 11,5 per 100 i el 12,7 per 100 respectivament (21). Els tres nuclis industrials ocupen l'11 per 100 del territori peninsular.

Les inversions es dirigien fonamentalment a projectes industrials amb rendibilitat immediata. Aquesta política va permetre augmentar molt ràpidament la renda nacional, i es va veure afavorida pels ingressos generats pel turisme i l'emigració a l'estranger, la qual també va permetre reduir la tensió sobre l'ocupació a Espanya. L'estructura productiva que s'estava consolidant al país tenia una capacitat limitada de creació de llocs de treball en relació a la mà d'obra disponible i la sortida dels treballadors a d'altres països que demandaven la seva força de treball va permetre que aquella no es ressentís. A més aquests treballadors enviaven a Espanya els estalvis, amb els que les seves famílies incrementaven llur capacitat adquisitiva, o bé els invertien a llarg termini, generalment en bens immobles. Les remeses dels emigrants van ajudar doncs a l'ampliació del mercat intern així com a l'equilibri de la balança de pagaments.

Cal assenyalar d'altra banda que el creixement espanyol, com el de la resta dels països desenvolupats, es va produir en una conjuntura molt favorable en quant al preu de les matèries bàsiques: aliments, matèries primeres industrials i fonamentalment l'energia. Enrique Fuentes Quintana indica que als països de la OCDE es van contabilitzar com promig entre un 20 i un 25 per 100 de guany relatiu en la seva relació real d'intercanvi durant la fase de creixement, millorant així substancialment la renda real d'aquests països i afermant una base potent, fonament de llurs processos d'expansió (22).

Però vegem al quadre número 1 l'evolució de la indústria catalana i la seva relació amb la producció industrial espanyola.

QUADRE Nº 1

VALOR DEL PRODUCTE INDUSTRIAL BRUT PER SECTORS (milions pts. corrents)

		<u>Barcelona</u>	<u>Catalunya</u>	<u>Espanya</u>	<u>% part. catalana</u>
Mineria	1962	671	875	14.086	6,2
	1967	1.130	1.355	18.698	7,2
	1970	1.654	3.717	81.772	4,5
	1975	3.778	14.522	332.069	4,4
Aliment, begudes, tabac	1962	3.076	4.915	32.564	15,1
	1967	6.341	9.767	61.222	16
	1970	21.792	42.219	222.306	19
	1975	45.421	94.271	489.196	19,2
Tèxtil	1962	17.093	18.920	26.328	71,9
	1967	18.681	21.056	30.861	68,2
	1970	75.320	83.622	115.110	72,6
	1975	122.896	137.714	187.954	73,3
Cuir, confecció calçat	1962	4.129	4.623	16.184	28,6
	1967	9.443	11.102	46.396	23,9
	1970	16.915	19.123	75.312	25,4
	1975	34.142	39.203	183.842	21,3

Fusta i	1962	1,855	2,762	11,862	23,2
suro	1967	3,398	5,585	27,816	20
	1970	5,422	9,630	45,143	21,3
	1975	10,486	19,459	109,834	17,7
Paper i	1962	2,254	2,539	4,828	52,6
arts gráf.	1967	4,849	5,497	19,188	28,6
	1970	13,340	16,407	64,578	25,4
	1975	41,011	50,799	173,104	29,3
Químiques	1962	6,246	7,408	27,708	26,7
	1967	14,820	17,126	55,925	30,6
	1970	50,355	66,969	207,606	32,2
	1975	127,581	175,504	556,215	31,5
Mat,cons.	1962	1,710	2,083	9,296	22,4
vidre i	1967	4,810	5,655	25,031	22,6
ceràmica	1970	11,177	13,485	64,502	20,9
	1975	30,708	39,670	185,442	21,4
Metàl,liq.	1962	663	713	12,044	5,9
bàsiques	1967	2,572	2,620	28,272	9,3
	1970	6,155	6,225	65,716	9,5
	1975	28,515	28,781	642,961	4,5
Transfor.	1962	13,569	14,538	49,902	29,1
metal,lics	1967	32,593	35,536	133,910	26,5
	1970	97,067	102,225	318,977	32
	1975	210,533	224,539	836,872	26,8

Font: Catalunya en xifres, Vols, I i II

Podem apreciar que hi ha una correlació entre els sectors industrials més significatius de l'economia espanyola i aquells en que Catalunya té un major pes específic. Així a nivell estatal els sectors més importants segons el producte industrial brut eren l'any 1962 els transformats

metàl·lics, les químiques, el sector que agrupa aliments, beguda i tabacs i el tèxtil. D'aquests quatre, Catalunya aportava una proporció superior al 25 per 100 en tres d'ells: transformats metàl·lics 29,1 per 100, químiques 26,7 per 100 i tèxtil 71,9 per 100. L'any 1975 a nivell estatal el tèxtil és substituït entre les quatre primeres per les indústries metal·lúrgiques bàsiques, que darrera els transformats metàl·lics és el segon sector en quant al PIB. A mitjans dels anys setanta entre els quatre primers només són dos els sectors industrials catalans amb un pes superior al 25 per 100 del PIB espanyol: les químiques, el 31,5 per 100 i els transformats metàl·lics el 26,8 per 100; tanmateix també podem apreciar al quadre nº 1 que a pràcticament tots els sectors productius, el PIB català representa més del 20 per 100 del total espanyol, excepte a la siderometal·lúrgia i la mineria. Catalunya aportava, excepte en els dos casos esmentats la major contribució regional al valor afegit total.

D'altra banda és interessant observar que a l'any 1962 són absolutament coincidents els sectors amb un major PIB a nivell català i a nivell estatal tot i que no amb el mateix ordre. A l'any 1975 la coincidència s'havia reduït donat que la siderúrgia, sector pràcticament inexistent a Catalunya, pren una gran embranzida a nivell estatal. El tèxtil, poc significatiu a nivell estatal, manté tota la seva força a Catalunya, augmentant inclús el seu pes en relació a la producció total espanyola, un 73,3 per 100. D'aquestes dades podem deduir que el sector líder del creixement dels anys seixanta va ser el dels bens de consum durader: automòbil, electrodomèstics, etc. Aquests productes a més d'influir sobre la demanda també influïren sobre l'estructura de la producció donat que van generar la creació d'un gran nombre de petites i mitjanes empreses encarregades de subministrar a aquelles els productes auxiliars que necessitaven (23).

El segon sector present al creixement dels anys seixanta va ser el químic. La indústria química oferia nous productes -fibres, plàstics, detergents- que canviarien radicalment les pautes i possibilitats de consum tant de la demanda familiar com de la indústria bàsica. El tercer sector que influeix en el creixement econòmic és el turisme i els

viatges, que representava un corrent voluminós de divises amb les que mantenir i augmentar les importacions. L'arribada de turistes a Espanya comença a tenir rellevancia a partir de 1951 i és un element de transcendència econòmica vital a partir dels anys seixanta. Entre 1951 i 1973 -any de màxima arribada de turistes fins aquell moment- les xifres es multipliquen per trenta:

Milions de visitants

<u>1951</u>	<u>1960</u>	<u>1963</u>	<u>1965</u>	<u>1968</u>	<u>1970</u>	<u>1973</u>
1,26	6,11	10,93	14,25	19,18	24,10	34,55

Un percentatge molt important d'aquests visitants -sempre superior al 30 per 100- romanien a Catalunya. Dins del període, la màxima participació catalana en el total espanyol correspon a l'any 1971, amb el 32,2 per 100 (24).

El turisme que arriba a Espanya és en un percentatge molt elevat europeu, de classe mitja i treballadora a les que el creixement econòmic ha permès estalviar prou com per viatjar fora del seu país. És un turisme que es desplaça amb el propi automòbil a la recerca del sol meridional a les platges; més del 80 per 100 dels turistes al nostre país arriba per carretera. Així Catalunya tenia les dues condicions necessàries per complaure una part important dels visitants: estar a la vora de la frontera i gaudir d'unes platges excel·lents.

El turisme també influí en el creixement de la construcció, que era el quart sector punta del desenvolupament espanyol. Les zones costaneres espanyoles s'ompliren de nous edificis en els que acollir a tots els visitants que estiu darrera estiu arribaven al país. Però, com a les ciutats, aquelles construccions es feren dins del marc d'una especulació sense frè. Segons fonts oficials a l'any 1966 la compravenda de solars i parcel·les absorbí a l'entorn dels 90.000 milions de pessetes, restant al tràfec bursatíl el 42 per 100 dels fons teòricament disponibles pel mercat financer espanyol (25). Com a conseqüència d'aquells guanys ràpids en les dècades dels anys seixanta i setanta del nostre segle es

van destruir espais naturals, difícils de recuperar. Tanmateix el 'boom' de la construcció no correspon de manera essencial al turisme, sinó a la demanda d'habitatges a les ciutats industrials o de serveis, producte de la immigració massiva del camp a les zones urbanes i també a la construcció de noves indústries. Respecte als habitatges no s'ha de menystenir tampoc les necessitats que tenien els habitants antics de les ciutats de nous estatges, donada l'alta proporció d'edificis ocupats, que no gaudien de condicions acceptables d'habitabilitat i que l'augment del nivell de vida permetia tenir la perspectiva d'abandonar.

Cal fer referència a un element fonamental pel creixement econòmic català que ja s'ha apuntat: la importància del corrent migratori que arriba a Catalunya des de la segona meitat dels anys quaranta, però que pren tota la seva intensitat entre 1960 i 1975. Aquest és un factor econòmic de primera magnitud però que tindrà també conseqüències molt importants en tots els àmbits de la societat catalana.

El creixement industrial del període 1960-1973 ha estat qualificat com expansiu perquè l'increment de la productivitat que es dona a la indústria és paral·lel a l'augment de la població ocupada. Així entre 1960 i 1967 el creixement de la població ocupada va ser d'un 3,54 per 100 anual acumulatiu i entre 1968 i 1973 del 3,21 per 100 (26).

Al quadre nº 2 apareix la població catalana entre 1950 i 1975

	<u>1950</u>	<u>1960</u>	<u>1970</u>	<u>1975</u>
Barcelona	2.232.119	2.877.966	3.929.194	4.387.319
Girona	327.321	351.368	412.342	441.796
Lleida	324.062	333.765	347.088	348.360
Tarragona	356.811	362.679	433.098	480.325
Catalunya	3.240.313	3.925.778	5.121.722	5.657.800

Font: INE; Censos de població

Si prenem com a base 1950 veiem que la població catalana ha augmentat en

	<u>1950</u>	<u>1960</u>	<u>1970</u>	<u>1975</u>
Barcelona	100	129	176	197
Girona	100	107	126	135
Lleida	100	103	107	107
Tarragona	100	102	121	135
Catalunya	100	121	158	175

Aquestes xifres palesen com la població es concentra a la província de Barcelona que si al 1950 representava el 68,88 per 100 del total català, al 1975 corresponia el 77,54 per 100,

Dins de la província la densitat demogràfica era també molt variable. La major densitat demogràfica corresponia al Barcelonès i s'estenia per totes les comarques limítrofes; Baix Llobregat, Vallès Occidental i Oriental i Maresme. Els nuclis de població d'aquest radi van créixer més rapidament.

	<u>1950</u>		<u>1960</u>		<u>1970</u>		<u>1975</u>	
	<u>Absolut</u>	<u>%</u>	<u>Absolut</u>	<u>%</u>	<u>Absolut</u>	<u>%</u>	<u>Absolut</u>	<u>%</u>
Badalona	61,654	100	92,257	150	162,888	264	201,867	327
Barcelona	1,280,179	100	1,557,863	122	1,745,142	136	1,751,136	136
L'Hospitalet	71,580	100	122,813	172	241,978	338	280,640	392
Mataró	31,642	100	41,128	130	73,129	231	91,587	289
Cornellà	11,473	100	24,714	215	77,314	674	88,975*	776
Sabadell	59,494	100	105,152	177	159,408	268	182,012	306
Sta. Coloma	6,15,281	100	32,590	213	106,711	698	143,595**	940
Terrassa	58,880	100	92,234	157	138,697	236	161,679	275

* Dades de 1974

** Dades de 1980

Font: Ll. Recolons; 'La població de Catalunya' i 'Gran Geografia Comarcal de Catalunya'

Aquestes comarques formen un continu on s'agrupa la major activitat industrial; només hem d'afegir el Tarragonès que de mica en mica es va anar convertint en un gran nucli industrial, essencialment del sector químic.

En plena etapa de creixement, l'any 1964, Barcelonès, Vallés Occidental, Baix Llobregat, Vallés Oriental, Tarragonès, Maresme i Bages detentaven el 76 per 100 dels llocs de treball industrials existents a Catalunya i van absorbir el 75 per 100 dels nous que es crearen; Barcelonès el 32 per 100, Vallés Occidental amb més del 20 per 100 i Baix Llobregat el 9,2 per 100.

La concentració de població activa per sectors també és molt gran; de la població assalariada a la indústria l'any 1964 més del 75 per 100 es concentra en quatre sectors; el 26,17 per 100 al tèxtil, el 24,99 a la siderometal·lúrgia, el 18,45 per 100 a la construcció i el 7,58 per 100 a les químiques (27). Dos anys després la concentració laboral industrial encara era més elevada; el 84 per 100 dels treballadors industrials pertanyien a un d'aquests quatre sectors; el metall ocupa el primer lloc amb un 32 per 100, el tèxtil redueix al seu percentatge al 22 per 100, poc més que la construcció que ocupa el 20 per 100 de la població industrial; en quart lloc es troba el sector químic amb el 10 per 100 del total industrial (28).

Tot i que aquests sectors corresponen als de major PIB tenien unes necessitats molt diverses i aquest element també incidirà poderosament en les posicions i actituds dels empresaris catalans.

En síntesi el llarg període comprès entre 1959 i 1975 el podem dividir en tres etapes, la primera de les quals arriba fins a 1964 i en ella es posen les bases del creixement posterior mitjançant un procés de liberalització econòmica, tant intern com extern. A partir de 1964, moment en que s'inicien els 'Planes de Desarrollo', la liberalització anterior es frenada i mesures proteccionistes marquen el desenvolupament

posterior. En aquesta fase que arribaria fins a 1973 i en la qual el procés de desenvolupament és continu, s'han de distingir dos moments de crisi: 1967-1968 que es caracteritza per ser un moment de reajust entre els diferents sectors productius, i la de 1969-1970 en la que es recomposa la balança de pagaments espanyola.

Entre els anys 1971 i 1973 l'economia espanyola va viure novament una etapa d'auge que es veuria truncada l'any següent; a partir d'ací es va produir una crisi d'inversió que tal com s'ha afirmat ampliament (29) era també la manifestació d'una crisi profunda de l'estructura productiva. L'actitud i propostes dels empresaris seran a partir d'aquest moment diferents, en alguns casos radicalment diferents, de les que s'havien mantingut al llarg del procés de creixement econòmic.

NOTES

- (1) Veure C. MOLINERO i P. YSÀS, Patria, Justicia y Pan' Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya 1939-1951.
- (2) J.M. GONZALEZ, La economía política del franquismo, pág. 29
- (3) R. TAMAMES, La República y la era de Franco, pág. 463
- (4) Veure J. ROS HOMBRABELLA i altres, Capitalismo español de la autarquía a la estabilización, pág. 254
- (5) Veure F. FANES, La vaga de tranvies de 1951
- (6) J. ROS HOMBRABELLA i altres, Op.cit, pág. 219
- (7) J. MORAL, El cambio de rumbo del capitalismo español, págs. 80-84
- (8) C. MOYA, Las élites del desarrollo
- (9) J. ROS HOMBRABELLA i altres, Op.cit, pág.323
- (10)J. ROS HOMBRABELLA, Política económica española, pág. 30
- (11)Veure J. ROS HOMBRABELLA, Op. cit.
- (12)I. FERNANDEZ DE CASTRO, A. GOYTRE, Clases sociales en España pág.171
- (13)Centre d'Estudis i Planificació, Industrialització a Catalunya, pág. 231
- (14)J. MUNOZ, S. ROLDAN, A. SERRANO, La internacionalización del capital en España, págs. 272-279
- (15)Ibidem, págs. 115-121
- (16)C.A. GASÓLIBA, El sector químico en la renovación de la base industrial de Cataluña
- (17)En aquest sentit els estudis sobre Catalunya són més abundosos que sobre altres zones de l'Estat espanyol. A més dels ressenyats a la bibliografia A. MONTSERRAT, Origen y localización de las empresas internacionales en España, i J. ROS HOMBRABELLA i A. MONTSERRAT, Notas sobre el movimiento de capitales entre Cataluña y el exterior, ICE, febrer de 1968
- (18)E. LLUCH, Burguesía i economía a Catalunya, pág. 17
- (19)F. CABANA, Les multinacionals a Catalunya, pág. 37
- (20)J. ROS HOMBRABELLA, L'economía catalana sota el franquisme
- (21)J.B. DONGES, La industrialización en España, pág.161

- (22)E, FUENTES QUINTANA, La crisis económica española, pág. 97
- (23)Veure E, FUENTES QUINTANA, Op.cit.
- (24)C.I.D.O.C., Catalunya en xifres, vols. I i II
- (25)'España 1967' a El Trabajo Nacional nº 1766, gener 1967
- (26)Centre d'Estudis i Planificació, Op. cit. págs. 133-135
- (27)J, HORTALA, El desarrollo industrial de Cataluña,
- (28)OSE, Servicio Provincial de Estadística, Cens de treballadors per sindicats, 1974
- (29)E, FUENTES QUINTANA, Op. cit. pág. 87

L'ESTRUCTURA ASSOCIATIVA DELS INDUSTRIALS CATALANS

L'ESTRUCTURA ASSOCIATIVA DELS INDUSTRIALS CATALANS

La instauració del franquisme va significar la prohibició de les organitzacions socials de tot tipus existents fins aquell moment; polítiques, sindicals, culturals, etc. Per substituir-les el Nou Estat creava un nou marc legal al que forçosament s'havien d'adaptar els diferents sectors socials per canalitzar les seves activitats, sempre dins la comunitat d'interessos que representava el 'Movimiento'. ¿A què responia un trencament tan radical - al menys teòricament - amb el passat més immediat? Essencialment, a que el tipus de relacions socials i valors col·lectius que, no sense problemes, s'havien imposat als anys trenta no eren acceptats des de cap perspectiva per aquells sectors dominants tradicionalment a la societat espanyola, els quals no podent imposar el seu model social a les urnes, l'imposaren amb les armes. L'objectiu fonamental de la insurrecció militar contra la II República era restaurar l'ordre tradicional en tots els àmbits de la vida social i, en primer lloc, en les relacions entre els propietaris i assalariats. Les formes d'aquella restauració responien al context històric en que es donà, és a dir, la de l'ascens a Europa dels feixismes, però el contingut no hi ha dubte que cal inscriure'l en la sortida que trien les classes dominants espanyoles a la profunda crisi social dels anys trenta.

Per tant el nou marc legal no tindrà les mateixes conseqüències per totes les classes socials. La imposició de l'Organització Sindical Espanyola - OSE - no tindria la mateixa significació per treballadors i empresaris, perquè als primers se'ls hi negà qualsevol tipus d'acció col·lectiva, mentre que els empresaris, superat el trasbals dels primers moments, van anar trobant de mica en mica la manera d'adaptar-se a la nova legalitat, establint canals de representació sectorial, únics necessaris, donat que el Nou Estat havia proclamat l'anul·lació de la lluita de classes. L'Estat s'havia convertit en el regulador de les relacions laborals i utilitzava l'aparell repressiu si les circumstàncies ho requerien.

En aquest context caldria plantejar-se ¿quina va ser realment l'estructura organitzativa de l'empresariat català en el període estudiat? ¿Tenia una vida pròpia al marge del Sindicat Vertical, única organització a la que la legalitat vigent reconeixia capacitat representativa? Si és així ¿còn es relacionava amb ell? ¿Es podrien establir característiques comunes entre les entitats dels diferents sectors productius? ¿En quina situació quedà el Foment del Treball Nacional, la tradicional patronal catalana? Al marge de l'organització sectorial, ¿va existir alguna institució i/o entitat representativa dels industrials catalans?

Com es veurà a continuació ja abans dels anys seixanta els industrials catalans van tenir organitzacions corporatives pròpies d'àmbit sectorial des de les quals van defensar llurs interessos. En alguns casos es tractava dels tradicionals gremis, en d'altres de consorcis, en molts casos d'entitats autònomes dins del propi Sindicat Vertical (1) Aquest seria el model més freqüent; els empresaris per tenir una associació pròpia i alhora no trobar-se amb entrebancs legals s'organitzaven com servei dins del S.V. amb el que tenien autonomia organitzativa i financera com si de qualsevol associació independent es tractés; SECEA, Farmaindustria, ANAIP, etc. Però sempre es dona una constant: la inexistència d'intermediacions buròcrates; eren els empresaris els que defensaven els interessos immediats de l'empresariat. En aquest treball s'estudiarà l'estructura organitzativa dels industrials tèxtils, metal·lúrgics i de les químiques.

A mitjans anys seixanta dins de l'OSE, en una temptativa per ampliar la base participativa dels 'agents' socials dins el sindicalisme oficial, es crearen les consells d'empresaris i els de treballadors. Així, a partir de 1964 a l'estructura bàsica verticalista, vertebrada per branques productives, es van afegir unes organitzacions intersectorials d'empresaris i treballadors. Pels darrers no va ser una plataforma útil ja que les depuracions successives que es donaven al llarg del procés electoral en la pràctica impedien que algú que no dugués la camisa blava arribés al consell provincial i menys al consell nacional. No és aquest el cas dels empresaris; el poder polític no va interferir - al menys a

Catalunya - l'estructura sectorial dels empresaris - Secció Econòmica, després Unió d'Empresaris de cada sindicat - per tant tampoc la dels consells provincials, formats pels presidents i vicepresidents de les seccions econòmiques dels diferents sindicats de la demarcació. A finals dels anys seixanta el Consell Provincial d'Empresaris de Barcelona es va convertir en el model a seguir per altres consells de l'Estat espanyol. Així si recapitulem ens adonarem que l'OSE presentava als empresaris diverses plataformes per defensar llurs interessos; la sectorial - Seccions Econòmiques, després Unions d'empresaris-, l'intersectorial - consells d'empresaris - i la opaca però fonamental dels serveis autònoms.

L'aparell repressiu de l'Estat s'ocupava de que sota la *unidad de destino en lo universal* no existissin confrontacions de classe. El Foment del Treball Nacional -FTN- ,com veurem, es va prendre un recés històric i no va tenir cap activitat ressenyable fins 1974, moment en que s'inicien els preparatius del canvi successori. Al costat de la paral·lisi que pateix el FTN ens trobem amb que una institució com la Cambra de Barcelona, sobretot a partir de la unificació de les precedents Cambra d'Indústria i Cambra de Comerç, adquiriria un protagonisme creixent en el món empresarial. Era un canal paral·lel de representació, veritablement eficaç i va reunir en les 'Meses' que la dirigien noms representatius dels més importants sectors productius. En el procés d'unificació de la Cambra de Barcelona van tenir un paper important alguns membres del Cercle d'Economia. Veurem també en aquest capítol quines són les característiques bàsiques d'aquesta entitat i el seu paper al llarg del període estudiat.

Passem doncs a desenvolupar cada un dels punts enunciats.

El Foment del Treball Nacional

El llibre d'actes del FTN reflexa d'alguna manera el que va ser la vida de l'entitat al llarg dels primers trenta anys de franquisme. Fins l'any 1976 es celebraren oficialment quatre reunions del Consell Superior: 1941, 1945, 1952 i 1973. Al 1941 es reuneix per elegir, per aclamació, president a Josep Me Albert, Baró de Terrades; la proposta la fa el Baró de Quadras, president de l'entitat des de 1933, i rep el suport d'Eusebi Bertrand i Serra, l'únic conseller que intervé (2). El Consell no es tornà a reunir fins el 27 de juny de 1945, data en que es va retre homenatge a Pere Gual Villalbí. En aquell acte l'honorat va dir: *Actualmente el Fomento vuelve a ser lo que siempre fué. Vuelve a estar representado en la persona del que habla, en Organismos tan idóneos como el Consejo de Economía Nacional, Consejo Económico Sindical y su Comisión Permanente, la Comisión que entiende en la reforma de las Sociedades Anónimas, etc. etc, y un testimonio de lo que significa la Corporación está en que el actual Jefe de Estado quiso hablar desde esta Tribuna a las fuerzas económicas del país, como lo hiciera S.M. D. Alfonso XIII, y recientemente el Ministro de Industria y Comercio ocupó esta Tribuna, como antes lo hicieran otros Ministros, y porque se sabe la resonancia que tiene lo que desde aquí se dice, porque no hay en el ámbito económico otra Institución con más secular y prestigiada (sic) por una actuación certera y de gran valor en la política económica nacional.* (3)

Però en realitat el paper del Foment era purament simbòlic. L'any 1939 els dirigents de l'entitat havien de determinar com s'adaptaven a la nova legalitat; rebien de l'aparell sindical verticalista pressions importants per tal de que el Foment s'integrés plenament a l'OSE, a la qual cosa Pere Gual, secretari de l'entitat, es negava, partint de la consideració de que el Foment no tindria dins de l'OSE cap missió específica donat que els interessos patronals ja estaven resolts pel sindicalisme vertical, essent l'organització sectorial la adient en aquella situació. L'any 1941 es resoldria el conflicte en favor de les posicions del FTN; la institució es podria mantenir exclusivament com administradora del seu patrimoni sota la denominació de Servei de Alta

Cultura Econòmica Fomento del Trabajo Nacional, Pere Gual havia comptat amb el suport imprescindible del nou delegat nacional de sindicats - Fermín Sanz Orrio-.

La decisió d'hivernar el FTN no es modificaria amb el temps. L'any 1952, a la mort del Baró de Terrades fou elegit president - també per aclamació- Miquel Mateu i Pla, el qual també era partidari de mantenir en estat latent la corporació. El FTN va continuar publicant la seva revista sense interrupció perquè aquesta practicament s'autofinanciava. 'El Trabajo Nacional' era obra gairebé personal del seu director, que era el secretari de l'entitat. Les posicions de la revista eren extraordinàriament reaccionàries, sobretot en temes de política internacional, i el suport a la dictadura franquista era incondicional. Ja als anys seixanta les seves opinions en política econòmica no concordaven amb les d'altres organitzacions corporatives de l'empresariat, sobretot en qüestions com la del Mercat Comú perquè segons el Fomento: *pese a los continuados esfuerzos y a las reiteradas solicitudes, el ingreso de España en la Comunidad Europea sigue siendo todavía un «enigma envuelto en el misterio», o, a lo sumo, una mera probabilidad sumida en la conjetura. En cuanto a las pretendidas ventajas de dar semejante paso, ni siquiera asoma la misma probabilidad (4).*

L'any 1968 el FTN es trobava sense recursos i va demanar l'ajut financer de la Cambra de Barcelona, la qual el hi va prestar a canvi de que quatre persones designades per ella entrassin a formar part de la Junta del Foment; d'aquesta manera la Cambra es va convertir en l'àrbitre de la corporació centenària (5); Josep Riba Ortínez es va fer càrrec de la vicepresidència i varis membres del Cercle d'Economia entrarien a formar part de la Junta com a vocals. Els canvis on es van fer més evidents va ser a la revista que a partir de març de 1970 es dirà 'ECONOMIA Nacional Internacional de la Empresa'. S'incorporaren nous col·laboradors: Eusebi Diaz Morera, Alejandro Padrós, Higiní Torras, Jacint Soler Padró. A partir de novembre de 1972 al consell de redacció hi haurà una notable presència de membres del Cercle d'Economia (6). La revista es farà crítica amb la política oficial i en el terreny econòmic assenyalarà com objectiu prioritari la integració al Mercat Comú, ¿Com es va justificar

un canvi tan radical?; ¿Debe deducirse de lo que antecede que el Fomento del Trabajo Nacional se "ha convertido" al librecambismo? () A nuestro juicio, el problema ya no reviste ahora los simplificados términos del dilema de antaño entre proteccionismo y librecambismo.- () Siempre habrá, sin embargo, un norte posible. Para el FTN () el gran reto lanzado ahora a la economía española se llama Europa. Y en consecuencia estima que, lejos de rechazarla mediante reflejos de impotencia propios del subdesarrollo, la integración europea debe erigirse en el objetivo central de nuestra economía en esta década que acaba de inaugurarse.(7)

L'any 1972 va morir Miquel Mateu i la presidència la va ocupar interinament Josep Riba. El Cercle d'Economia va proposar que el candidat oficial a la presidència fos Carles Güell i inicialment s'acceptà la proposta, però posteriorment es va perfilar una altra candidatura, la de Fèlix Gallardo, que finalment seria el nou president del FTN. Potser cal aturar-se mínimament en l'afer, perquè creiem que va ser significatiu de les forces en presència dins del món empresarial català en aquell moment.

Felix Gallardo era propietari d'un dels més importants laboratoris farmacèutics de l'Estat espanyol - Juper - i havia aconseguit reunir una important fortuna; tot i la seva grisor com a personatge públic, tenia ambició política que l'havia portat ja a l'Ajuntament de Barcelona. Laureano López Rodó d'altra banda tenia interès en satisfer aquella aspiració - Felix Gallardo finançava la publicació 'Desarrollo' - i Andreu Ribera Rovira va proposar a través de Josep Riba Ortínez que Gallardo fos el nou president del Foment del Treball. Creiem que aquest procés és l'anecdota i el que és important és veure per què una part de l'empresariat català organitzat, el que tenia més ressorts de poder executiu donà suport a una figura com Fèlix Gallardo i no a una altra com Carles Güell. L'explicació, creiem, no dóna lloc a gaires dubtes; en l'horitzó apareixia ja el canvi de règim polític, del qual no es sabia ni quan es produiria ni quines serien les seves característiques. Des de la Cambra i les organitzacions patronals del Sindicat Vertical no es va voler deixar que el FTN fos una plataforma d'actuació per a elements patronals joves, sino que es pretenia que fos una base sobre la qual

poder recolzar els dirigents que fins aquell moment havien tingut un cert poder en el món de la representació econòmica, els quals també desitjaven un lloc de cara al futur. A l'any 1973 el FTN no era una peça essencial, però des d'alguns sectors empresarials començava ja a veure's la possibilitat de que en un futur proper pogués recuperar el seu protagonisme històric. Això feia que amb una persona com Fèlix Gallardo a la presidència s'assegurava que l'entitat continuaria a les mans d'aquells que fins el moment havien controlat l'entitat (8).

El 19 de desembre de 1973, sota la presidència del secretari general adjunt de l'Organització Sindical es va reunir el Consell Superior del FTN per elegir nou president, designant per aclamació a F. Gallardo Carrera. Aquest, en el seu discurs de presa de possessió el 25 de febrer de 1974, va reconèixer la representació empresarial al S.V. i propugnà que el FTN es dediqués a la investigació econòmica: *En la actualidad, con distintas circunstancias históricas, con la existencia de otros órganos representativos del mundo de la producción y el trabajo, tanto especializados por ramas de la producción como las Uniones de Empresarios, o de orden general, como los Consejos de Empresarios, Fomento del Trabajo Nacional debe variar su estrategia de acuerdo con las exigencias actuales y dirigir sus esfuerzos hacia una faceta propia, a una labor de estímulo, de promoción de la investigación económica en el sentido más amplio.* Felix Gallardo va concloure el seu parlament amb un significatiu: *Y antes de terminar, quisiera rogaros, Sr. Ministro, que quisierais transmitir nuestra inquebrantable adhesión a S.E. el Jefe del Estado, a S.A.R. el Principe de España, suplicando hagais extensiva de manera especial esta adhesión, a nuestro ilustre presidente del Gobierno.*(9)

Com veurem més endavant, l'empresariat català en conjunt tenia en conjunt unes opcions socials i econòmiques força coincidents, però no així les polítiques. En l'elecció del nou president del FTN comprovem com les sectors empresarials que donaven suport al franquisme com règim polític tenien més força que aquells altres que, sense qüestionar-lo en el present, cal no oblidar-ho, propugnaven per un indefinit futur un model liberal, coincidint amb el dominant a la majoria de països de

l'Europa Occidental. Però vegem ara l'organització empresarial de les tres branques bàsiques de l'economia catalana: tèxtil, metal·lúrgia i químiques.

Els industrials cotoners

Abans de 1936 la indústria cotonera estava representada per l'Agrupació de Teixidors i la Mancomunitat de Fabricants de Teixits al si del Foment del Treball. El triomf dels sublevats militars és ben sabut que no representà el restabliment de la situació anterior a 1931; en el marc dels feixismes europeus Franco representava el Nou Estat, on les persones podien ser les mateixes però no les institucions. Teòricament els sindicats verticals havien d'enquadrar tota la vida econòmica del país, però, de bell antuvi, l'esclat de la II Guerra Mundial va condicionar l'estructura organitzativa del sector cotoner. La importació de cotó, vital per la indústria, era obstruïda per la marina anglesa que es negava a concedir autoritzacions per el transport naval de mercaderies a l'Estat Nacional Sindicalista espanyol. Per superar aquella situació, i a iniciativa conjunta del ministre d'Indústria i Comerç Demetrio Carceller i un grup d'industrials catalans, es va crear l'any 1944 el Consorcio de Industriales Textiles Algodoneros - CITA -, entitat privada que tenia per objectiu essencial la importació de cotó. L'organisme continuà la seva tasca més enllà del final de la guerra mundial, fins al 1954, any en que després d'una subtil negociació s'integrà al Sindicalisme vertical.

En aquell any era ministre-secretari general del Movimiento José Solís, el qual no acceptava, sota cap condició, que existissin organismes representatius de la vida econòmica no integrats al S.V., al menys formalment, - l'any 1969 va intentar, com veurem, forçar la integració de les cambres de comerç i la indústria -. Els industrials cotoners no es van oposar a tal pretensió però van cercar una via que, sense qüestionar l'estructura sindical, els permetés mantenir la independència de la que havien fruit fins el moment. La sortida la trobaren en la creació d'un servei - possibilitat prevista per la ordenació sindical

que després s'utilitzarà en d'altres sectors -, que, amb àmbit estatal, tindria autonomia absoluta, inclosa la financera, i que només estaria supeditat a l'autoritat del president del Sindicat Nacional Tèxtil. Es així com al març de 1954 es va constituir el Servicio Comercial Exterior de la Industria Textil Algodonera -SECEA-, que dos anys després modificaria els seus estatuts, ampliant les funcions del Servei, que passaria a denominar-se exclusivament Servicio Comercial de la Industria Textil Algodonera tot i que conservaria les sigles anteriors: SECEA (10).

Aquella negociació l'havien conduït per part dels industrials Domingo Valls Taberner, Josep MÀ Bultó, Enrique Martí Carreto - Carretó abans de la guerra - i Manuel Bertrand Mata, és a dir, el nucli més representatiu de l'acció col·lectiva dels industrials. La constitució del SECEA constituï un èxit, però molt més ho fou el seu desenvolupament posterior. El SECEA mai no va tenir un emblema sindical, el president del Sindicat Nacional Tèxtil mai no va obstaculitzar l'actuació dels industrials - sempre que no se'l marginés davant les instàncies oficials - i els industrials es relacionaven directament amb el govern central com el que realment eren: l'òrgan màxim i indiscutible de representació de la indústria cotonera.

¿Cóm es va obtenir aquella incontrovertida representació? Com producte d'un pacte implícit entre els industrials, que no feien escarafalls al Sindicat Vertical - els membres del Sindicat Nacional Tèxtil-Sector Cotó eren les mateixes persones que formaven la Junta de Govern del SECEA - i l'aparell franquista que no qüestionava el protagonisme dels industrials en el procés productiu i no va intentar introduir en els processos electorals persones alienes als designats pels industrials.

La composició de la Junta de Govern del SECEA va ser força estable al llarg del període estudiat, amb un predomini absolut dels industrials catalans tot i que sempre hi havia un representant, com a mínim, dels fabricants cotoners de la resta de l'Estat espanyol. L'any 1960 el SECEA estava presidit per J.MÀ Bultó, però ja a partir de 1961 i fins el final del nostre període, el president va ser Josep Riba Ortínez, que poc

abans havia estat nomenat president de la Secció Econòmica del Sindicat Nacional Tèxtil. La vicepresidència fou ocupada fins 1965 per Josep Botey, representant dels filadors purs, el qual no era propietari d'una empresa de grans dimensions, però al que ningú discutia el seu protagonisme (11). Tanmateix, ni que en algun cas no fossin presents a la Junta, al voltant del SECEA hi eren tots els noms importants de la indústria: els Muntadas de l'Espanya Industrial, els Bertrand de Bertrand i Serra, els Valls - Domingo i Josep Valls Taberner -, els Sedó, els Fabra, etc. Quan al maig de 1960 Franco visità Barcelona, la Junta de Govern demanà audiència al general, a la que hi assistirien a més dels seus membres, Camilo Fabra, Alfredo Sedó i Josep Viladomiu (12).

D'altra banda les relacions amb l'Administració eren directes i constants; la política econòmica que es feia a la indústria cotonera mai no va ser contrària als interessos dels industrials i la influència sobre els càrrecs de l'Administració era efectiva degut al *buen ambiente de que goza la industria textil algodonera en el Ministerio, por su precisión y la franqueza de diálogo entablado con la Administración* (13).

A finals dels anys cinquanta el tèxtil era un dels sectors que necessitava amb més urgència una reestructuració. Tot i que els salaris eren baixos, els costos dels productes tèxtils eren alts per la baixa demanda, pel predomini de les fàbriques petites amb una maquinària molt antiga i pel preu del cotó nacional, factors que fins aquell moment no calgué modificar donada la nul·la competència existent per la prohibició vigent sobre la importació de teixits. Evidentment el preu alt dels teixits impedia l'expansió de la demanda en un país en que els salaris justament començaven a cobrir el nivell de subsistència. En aquest context i aprofitant que el Pla d'Estabilització marcava nous camins a l'economia espanyola, durant el segon semestre de 1959 el SECEA va realitzar un 'Plan de Reorganización de la Industria Textil Algodonera' que pretenia reestructurar el sector i preparar-lo per una futura integració a la Comunitat Econòmica Europea. De la importància del Pla és mostra la comissió que el va elaborar: Joan Sardà, Manuel Balibé,

Fabià Estapé, Joaquín Forn, Francisco Forns, Andrés Jiménez Calderón, José Botey, Manuel Bertrand, Josep Riba Ortíz i Manuel Ortíz (14). Tanmateix els resultats del Pla no foren immediats i els industrials cotoners estaven molt neguitosos davant la incerta evolució de la indústria. El SECEA, en el seu butlletí informatiu va haver de dedicar algunes editorials a la necessària confiança que havien de tenir els industrials en el Servei com autèntic representant de llurs interessos. Quan el Pla va estar complert es celebrà una assemblea en la qual la Junta del SECEA va rebre el suport dels fabricants. Tanmateix la Junta va aprofitar per insistir al butlletí: *Todo esto no es fruto del azar, no se obtienen los resultados por generación espontánea; después de manifestar la satisfacción de la Junta por sentir-se recolzada, expresava la necesidad de reafirmar l'organització sectorial: Podemos mirar el futuro con cierto optimismo y si, de momento, sólo se cubren nuestras inaplazables necesidades, corresponde a la propia industria asegurar su desarrollo.* (15)

La "necesaria conciencia corporativa" era un dels objectius fonamentals del SECEA al tombant de la dècada dels cinquanta i a ella dedica gran part de les editorials del seu butlletí. El mes de setembre de 1960 i amb motiu de la inauguració de la nova seu social - la mateixa que en l'actualitat - escrivia: *Es uno de los tópicos indiscutidos el de la vigorosa potencialidad de la industria textil algodonera. Nadie pone en duda que nuestra industria () es una fuerza. Efectivamente, lo es. Pero al mismo tiempo, como tantos sectores destacados del país, carecía de la debida vertebración, de la necesaria conciencia corporativa. () Parecía extraño que su indudable peso específico no sintiera la necesidad de ubicarse de manera ordenada, madura y definitiva en el cuerpo social del país, como una fuerza sólida y permanente.- El mundo moderno ha dado una lección sobre la necesidad de las organizaciones profesionales, no sólo como instrumento de defensa -factor negativo-, sino como instrumento de influencia -factor positivo-. No es la primera vez que decimos que la prosperidad de Europa ha sido construida por las organizaciones profesionales que han tenido conciencia de su oportunidad y madurez y altura de miras.- En este camino consideramos hoy al «Servicio Comercial de la Industria Textil Algodonera». Sus ambiciosos proyectos, algunos de*

ellos convirtiéndose en feliz realidad; su agilidad en poder transformar situaciones insostenibles que en la economía clásica habrían significado crisis ruinosas; su conciencia colectiva, difícil pero conseguida, son consecuencias naturales de este nuevo espíritu que ha hecho posible el arraigo, el deseo de permanencia, la vida en desarrollo expansivo de nuestra organización, (16)

Considerem que aquest text és fonamental per comprendre el veritable caracter del SECEA. La connexió amb el passat, la consideració d'òrgan representatiu tant de cara als diversos àmbits del poder com als propis industrials era el que els interessava destacar: *Los organismos de verdadero peso específico y al mismo tiempo representativos, tienen esa calidad de cosa que está por encima de cualquier cambio, de cualquier vaivén. Los sentimos con esa sensación de perdurabilidad, tan confortable, que califica a los países y a las asociaciones maduros.- Entre nosotros, que tenemos fama de individualistas, este sentido profesional de corporación cuesta, a veces, de conseguir. Pero nadie discute su necesidad y su eficacia. El individualismo lleva consigo las ideas personales y, por lo tanto, la comezón de desandar caminos o de deshacer realizaciones. Construir, destruir y reconstruir es una constante que dibuja su temperamento aunque el móvil sea tan noble y generoso como la convicción de hacerlo mejor. Entre nosotros lo mejor es hacerlo siempre discretamente bien, resultado que sólo se consigue a través de la continuidad, de este automatismo orgánico de las corporaciones con tradición, (17)*

Un element important pel Servei va ser la confecció de l'estadística tèxtil que fins l'any 1960 havia realitzat l'Institut Nacional d'Estadística. La Junta del SECEA era conscient de que controlar les dades globals de la indústria no podria reportar més que beneficis. Manuel Ortínez, director del SECEA, manifestà a la Junta que el interès en este asunto es múltiple. En primer término porque las actuales estadísticas confeccionadas por el citado Instituto, son incompletas, ya que solo recogen algunos aspectos de la producción propiamente dicha y ninguno de los relativos a materias primas, 'stocks', consumos, utilización final de la fibra, etc. De otro lado, nos encontramos con

que la posibilidad de que el Instituto ceda esta estadística a cualquier otro organismo si nosotros no lo aceptamos, con lo que perderíamos, junto con la oportunidad de llevarla nosotros más perfecta, rápida y adecuadamente a las necesidades de la industria, un control evidente sobre la marcha de la industria textil en general. Además esta cesión que sería a través del Servicio Sindical de Estadística, se realizaría por Orden Ministerial, con lo que nuestro Servicio robustecería su personalidad (18). La delegació de la confecció de l'estadística tèxtil es va fer efectiva l'any 1961.

Justament un dels problemes centrals pel SECEA era el control de la matèria primera, el cotó. En aquest terreny els interessos de productors i distribuïdors de cotó d'una banda i d'industrials d'altra, eren oposats. Als anys quaranta des del govern s'havia potenciat la producció de cotó, fonamentalment a Andalusia. Aquest cotó era força més car que el que es podia adquirir als mercats internacionals però aquest factor no era rellevant donat que els productors tenien ben protegits llurs interessos dins de l'aparell de l'Estat, tant a l'Administració com a l'aparell del Movimiento. Els xocs entre productors i manufacturers eren constants; a finals d'abril de 1960 el SECEA va dirigir als ministres de Comerç i d'Indústria un telegrama en tò inusual; *Reunida Junta Gobierno este SECEA acuerda hacer constar enérgica protesta ante escrito comerciantes algodoneros primero por haberse atribuido indebidamente defensa de intereses de esta industria y además porque las propuestas presentadas son contrarias a los deseos reiteradamente manifestados por esta industria algodonera que bien conoce ese ministerio. Esta industria algodonera nacional expresa nuevamente su deseo de liberalización total del comercio del algodón sin amagos ni paliativos rogando se inicie esta acción inmediatamente con compras directas sin limitaciones de cantidad sin intervenciones innecesarias ni alzas de precio. En evitación funestas consecuencias de escrito comerciantes anunciamos escrito puntualizando claramente posición esta industria. Reciba afecto y adhesión.* (19)

Aquest procés es va anar agreujant fins que al 1962 va esclatar una forta crisi sectorial, que va posar en perill àdhuc l'entitat mateixa,

La causa directa d'aquella conjuntura va ser la confluència d'una importació de cotó americà d'alta qualitat amb una collita excepcional imprevista de cotó espanyol. Els productors nacionals van realitzar una gran campanya pública en la que el SECEA va aparèixer com el causant de l'excedent resultant, i a partir d'aquell moment, el Ministeri va bloquejar la comercialització del cotó americà ja importat, motiu pel que el SECEA, sense els ingressos que representaven la seva venda, es va trobar sense mitjans per pagar les quantitats degudes als exportadors en concepte de desgravació, (20)

L'afer representà una sotragada important en la vida corporativa. La Junta de Govern va convocar una assemblea dels industrials i en ella va obtenir l'aprovació de la seva gestió i es formà una comissió que havia d'estudiar les funcions del SECEA i la fórmula més viable per arbitrar recursos pel seu sosteniment i modificar, en allò precís, els estatuts de l'entitat (21). El pas del temps va ajudar als industrials; Faustino García Moncó, que com subsecretari de comerç havia establert l'ajut que s'oferí als exportadors, va ser nomenat Ministre de Comerç al mes de juliol de 1965 i Manuel Ortínez, ex-director del SECEA, va ser nomenat director general del Institut Espanyol de Moneda Estrangera -IEME- (22). D'altra banda el president del Sindicat Nacional Tèxtil, Gonzalo Marcos Chacón, també va col·laborar amb els industrials i a partir de 1967 l'Estat va començar a liquidar el deute contret pel SECEA (23). A partir de la liquidació d'aquest afer, el tema de la importació de cotó va deixar de ser un element de tensió i el SECEA va poder diversificar la seva atenció com corresponia al que realment era, la patronal del sector.

Un tema interessant d'esbrinar és la importància que la Junta del SECEA donava a la representació política. Es podria dir que aquesta qüestió no els capficava. A l'acta de la Junta celebrada al març de 1961 es donava compte de la próxima elección de Procuradores en Cortes y de Concejales del Ayuntamiento de Barcelona, resaltando la conveniencia de que tanto en uno como en otra fuese elegida una persona vinculada a nuestra industria, y propone (el president) al Sr. Moreno como persona indicada para ostentar alguno de estos cargos. Pero adviertiendo que cree no debe

efectuarse la propuesta si no es con plenas seguridades de éxito en bien de los intereses representados, (24) Aquesta precaució tenia sentit perquè era relativament freqüent que les entitats econòmiques impulsessin una determinada persona per un càrrec concret i després aquella es desfés del compromís. En aquest cas la proposta inicial no reixí i a propuesta de la presidencia, se acuerda felicitar a los señores D. José Mª Rosal y D. Agustín Pujol por haber sido elegidos respectivamente, concejal del Excmo. Ayuntamiento de Barcelona y procurador en Cortes (25), felicitació a la que el Sr. Pujol contestà posant-se a disposició incondicional de nuestra industria en lo que de él pueda depender, (26).

Les Corts franquistes no eren una plataforma important per els industrials tèxtils catalans perquè els beneficis possibles no compensaven els esforços a esmerçar; per tant, i sobretot a partir de mitjans dels anys seixanta, a penes si dediquen a la qüestió una línia de les actes. Deixaven generalment que els escons que els corresponia se'ls disputessin persones que, sense perjudicar-los, cercaven fer una carrera política pròpia o bé obtenir una posició social, unes dietes complementàries, etc. Del que sí tenien cura, tanmateix, era de l'esfera sindical. S'ocupaven de que al Sindicat Provincial Tèxtil hi haguessin persones d'absoluta confiança per així estalviar-se entrebancs innecessaris, tot i que els problemes només haguessin estat relatius donat que des del SECEA tenien el control de la part essencial de l'estructura sindical estatal. L'àmbit estatal sí que era fonamental ja que les relacions laborals constituïen un element central pels industrials. Els temes laborals no es tractaven al Sindicat Vertical, estrictament entés, sino que, com manifestava Josep Riba, *criterio al que se suman todos los presentes, las decisiones de caracter politico (han de ser) tomadas siempre por el SECEA y las de tipo administrativo por la Comisión oficialmente nombrada, único medio de controlar las decisiones de trascendencia (27)*. És al sí de la Junta de Govern on es discutien les decisions trascendents com és el cas dels successius projectes de llei sobre la participació dels treballadors a les empreses pels que continuament elevaven a la 'Superioridad' els oportuns escrits de disconformitat, o estrictament el marc global en el que s'havien de

desenvolupar els primers convenis laborals. el SECEA sempre intentava anar pel davant dels esdeveniments puesto que siempre será mejor que el nuevo proyecto de régimen laboral sea elaborado por la propia industria y pueda evitarse la imposición de un hecho consumado.- Por otra parte parece que el gobierno se halla preparando una legislación general sobre convenios, en la que se definirán su naturaleza y ámbito. En definitiva, pues, debe estudiarse sin demora este problema dado que la inactividad patronal en este punto no conduciría a otra cosa que al establecimiento de Convenios Laborales por empresas, lo que ha de considerarse siempre como una desfavorable solución.(28)

La negociació col·lectiva seria un dels aspectes importants de l'actuació del SECEA a partir dels anys seixanta, confirmant així el seu caràcter d'autèntica patronal de la indústria tèxtil cotonera. Fins i tot podria considerar-se el SECEA és el cas paradigmàtic de representació patronal sota el franquisme (29).

Els industrials llaners

La indústria llanera era entre tots els sectors productius la que tenia les institucions més antigues, donat que eren les seves entitats centenàries les que van mantenir durant el franquisme la representació patronal. Com en el cas del Foment del Treball, alguns sectors del Sindicat Vertical van intentar que l'Institut Industrial de Terrassa i el Gremi de Fabricants de Sabadell desapareguessin formalment, integrant el seu patrimoni i la seva personalitat al si de la O.S.E., però, com en el cas del primer, la intervenció del delegat nacional de Sindicats, a petició de Pere Gual, salvà les dues institucions vallesanes de l'extinció. A diferència del Foment, tant el GFS com l'IIT tenien una funcionalitat clara pels industrials als que fins el moment havien representat; en la pràctica eren una patronal sectorial ja que tant a Sabadell com a Terrassa representaven fonamentalment als fabricants llaners, per tant, havien de trobar la forma d'integrar-les al S.V. sense perdre, però, la seva autonomia i el seu patrimoni. La sortida es trobava en integrar-se a la OSE com "Servei Sindical".

Dins del Sindicat Nacional Tèxtil el caràcter bicèfal de la indústria llanera provocà els recels i les competències ja cròniques entre les dues institucions, però la situació quedà solventada quan l'any 1954, com en el cas de la indústria cotonera, es creà el Servei Comercial de la Indústria Llanera. En aquell moment l'alcalde sabadellenc Josep Me Marcet, cap de la Secció Econòmica del Sindicat Nacional Tèxtil- Sector Llaner, va proposar que fos Josep García Barragán, president de l'Institut Industrial de Terrassa, qui presidís el Servei. D'aquesta manera el poder quedava teòricament repartit entre les dues entitats, tot i que presidir el Servei Comercial representava controlar quantiosos ingressos i disposar de possibilitats de realitzar múltiples projectes, raó que esperonà al GFS per mantenir la iniciativa i conservar la supremacia política al si del Sindicat Tèxtil, a l'Agrupació de la Llana. En aquest sentit és important assenyalar que el Gremi de Fabricants de Sabadell aconseguí controlar de forma absoluta, inclús finançament, el Pla de Reestructuració de la indústria llanera que es desenvolupà l'any 1962. Una altra fita important per la preponderància del Gremi de Fabricants a l'organització sectorial llanera va ser la celebració de la XXXII Conferència Lanera Internacional a Mallorca l'any 1963. El Gremi va actuar com l'anfitrió de la reunió, destacant el paper del president de la delegació espanyola Miquel Vives Jenny, membre de l'entitat i president de la Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Sabadell entre 1958 i 1963. Passats ja els primers anys no van haver-hi recels importants entre les dues entitats i es va establir el costum que el president del Servei Comercial fos el president de l'IIT i el president del GFS dirigís l'Agrupació Llanera fins l'extrem que aquesta no tenia funcionariat propi, complint aquesta tasca el personal del Gremi.

Al marge de l'afegit "Servicio Sindical" al davant del nom res no havia canviat en aquest anys, ni les entitats ni les persones que les ocupaven: els "fabricants" de Sabadell i els "senyors" de Terrassa. Si establim un paral·lelisme comprovem que la situació era la mateixa que a la indústria cotonera; la diferència radicava exclusivament en l'estructura bicèfal i en la importància econòmica del sector. Entre 1960 i 1976 els presidents del GFS - i de la Secció Econòmica del SNT-

Sector Llana - van ser; Josep Casas Cunill, Joaquim Garriga Brutau, Rafael Soler Nogués i Josep Mª Garcia Planas, Els de l'IIT - i del Servei Comercial de la Industria Llanera - Josep Garcia Barragán, Joan Comerma Ponts, Josep Pous Ballbé i Miquel Rambla.

Caldria assenyalar un tret diferenciador entre el Gremi de Fabricants de Sabadell i l'Institut Industrial de Terrassa que no afectava a la política sectorial però que sí ens ajudaria a conèixer ambdues entitats millor. Als anys quaranta i cinquanta totes dues encapçalaven llurs correspondència com *Servei Sindical* (GFS) o (IIT). Als anys seixanta, però, la primera va deixar de fer-ho, recobrant el nom antic, mentre que l'Institut Industrial va utilitzar la denominació de *Servei Sindical* fins al mateix any 1975. Creiem que aquest detall no és intrascendent encara que no s'hagi de relacionar amb llurs orientacions patronals sino amb llurs dimensions civit-institucionals. Sabadell i Terrassa són ciutats amb una vida pròpia molt arrelada, en les que aquestes entitats històricament han exercit -justament fins els anys seixanta del nostre segle - la funció de centre de relacions i influència de la burgesia local, a més de defensar, evidentment, els interessos dels patrons de la ciutat. Abans de 1939, tanmateix, les opcions polítiques de les burgesies de Sabadell i Terrassa havien estat diferents. A Sabadell dominava la Lliga mentre que Terrassa constituïa un dels pocs nuclis de monàrquics catalans i Alfons Sala, el gran patrici-cacic de la ciutat, havia estat un dels comptats catalans que havien assolit rellevància dins de l'Estat centralista, ocupant, entre d'altres, el càrrec de president de la Mancomunitat de Catalunya sota la dictadura de Primo de Rivera (30). De Terrassa va sortir un grup important de sublevats al juliol de 1936 i a Terrassa tenia la dictadura franquista un nucli de defensors incondicionals, no de conveniència. Per aquí tenim una de les possibles explicacions del per què podem treure l'afegit "*Servicio Sindical*" no ho treïessin.

Però com a industrials la política d'ambdues era la mateixa. Eren també els autèntics, i únics, representants dels fabricants, els quals canalitzaven la seva actuació a través del Sindicat. Així ho manifestava el president del Gremi, Josep Casas Cunill, a la resta de membres de la

Junta Llanera; Conviene renovar aquí nuestra fé en la acción sindical que nos compete y la necesidad y urgencia de continuarla sin desmayo. El proceso de liberación económica interior que hemos vivido en los últimos años y la iniciación en grande del proceso de liberación exterior, podría inducir a muchos a la idea de que () la acción sindical económica había perdido vigencia y necesidad. Error más propio de una mentalidad de lucha entre la Administración y la industria que de la necesaria mentalidad dinámica de los tiempos.- El Sindicato es el punto de contacto de todos nosotros, la posibilidad de diálogo, el instrumento capaz de una eficitia operante y activa. Consideraven que calia reafirmar davant de tothom el seu caracter de veritable representant de l'empresariat; a todos ellos hemos de pedir que nos sigan; pero a todos hemos de dar, en contrapartida y garantía, la seguridad de que su propio interés pesa tanto como el que más. () Al que siga hemos de darle todo el calor de nuestra comprensión, implicando en los generales sus propios y peculiares problemas de estructura y capacidad. () Nuestro Sector ha de ser, lo es sin duda, el portavoz del pensamiento y del criterio de la industria (31).

La composició del Sindicat Nacional Tèxtil respectava el pes específic del tèxtil català dins del conjunt estatal com ho demostra, pel sector llaner, la proporció de membres catalans en els diferents òrgans del Sindicat. L'any 1971, dels 46 components de la Junta Nacional de l'Agrupació de la Llana 19, el 41 per 100, eren industrials sabadellencs, 14, el 30,4 per 100, terrassencs és a dir, que en conjunt el 71,4 per 100 dels membres de l'Agrupació eren catalans. Aquesta proporció s'incrementava si observem la composició de la Junta Permanent, veritable òrgan de direcció de l'Agrupació; d'un total de 15 membres, 7 eren sabadellencs, 46,6 per 100, i 5 industrials de Terrassa, el 33,3 per 100, és a dir, que en conjunt ocupaven el 80 per 100 dels càrrecs a nivell estatal. També a la Unió d'Empresaris Tèxtils (32), de la que president i vicepresident eren catalans, el 80 per 100 dels representants llaners eren catalans - 16 sobre 20 - (33) Es pot concloure, també aquí, que la representació oficial estava ocupada pels industrials del país. Tanmateix la problemàtica tèxtil era tan específica i els canals de representació tan eficients, que tan el SECEA

com el Gremi de Fabricants de Sabadell i l'Institut Industrial de Terrassa no participaven més del que era imprescindible en els organismes d'interrelació empresarial, els consells d'empresaris. Com ja hem apuntat, llurs relacions amb l'Administració eren directes i no deixaven que ningú les interferís; d'altra banda assumien les decisions col·lectives d'aquells consells, en les que generalment estaven d'acord, però sense prendre-hi part. Al sector químic la situació era la mateixa.

Els industrials químics.

El sector químic i la metal·lúrgia van ser les branques industrials que experimentaren un major creixement en el període estudiat i les que canalitzaren una part molt important de les inversions estrangeres a l'Estat espanyol. Catalunya era l'àrea més destacada en quant a concentració d'indústries químiques, representant, globalment, un 50 per 100 del total espanyol en els seus subsectors més significats com els plàstics, farmacia, perfumeria, detergents, etc. Però, certament, el sector químic no forma un tot únic sino que engloba subsectors industrials ben diversos amb unes problemàtiques ben diferenciades. Estudiarem l'estructura associativa empresarial de dos d'ells, farmacia i indústria del plàstic, que alhora ens serviràn d'exemple per la resta.

Els industrials farmacèutics van crear ben aviat una estructura associativa pròpia. L'any 1942 es va crear a Barcelona l'Agrupació Nacional de Laboratoris presidida per Albert Stampa Ferrer. Poc després es va crear a Madrid la Unión Nacional de Laboratorios -UNELA- presidida per Aurelio Berenguer. Des de l'Agrupació barcelonina es va treballar molt seriosament per aconseguir unificar ambdues entitats en una sola, de manera que fos possible tenir un únic representant de l'empresariat farmacèutic davant l'Administració. Era lògic que l'entitat catalana tingués un major protagonisme en el procés d'unificació, donat que eren els industrials farmacèutics catalans els que tenien major interès en consolidar un organisme representatiu. A Madrid les possibilitats

d'influència directa, d'amiguisme, etc., eren molt més grans. L'any 1963, finalment, aconseguirien crear Farmaindustria.

Farmaindustria es constituí com Servei Tècnic autònom dins del Sindicat Nacional d'Indústries Químiques però amb absoluta autonomia organitzativa i financera. Amb aquestes dades podriem establir ja un paral·lelisme amb la indústria tèxtil cotonera: del CITA, entitat independent creada pels industrials cotoners es va passar al SECEA, enquadrat en el sindicalisme vertical però amb tanta autonomia i major poder representatiu que aquella. A la indústria farmacèutica el procés és semblant: dos entitats privades que s'unifiquen reprenen la seva activitat dins del Sindicat Vertical, amb major protagonisme que les precedents.

Farmaindustria ha escrit sobre si mateixa: *Desde su creación en 1963 hasta su actual fase (1980), se observa en FARMAINDUSTRIA una continuidad esencial de fines asociativos sucesivamente recogidos en los cuatro Estatutos que han regido las diversas etapas de actuación. Se ha tratado, desde un principio, de promover el progreso de la Industria Farmacéutica, mediante una coordinación de intereses individuales, potenciada por la iniciativa y actividad de adecuados órganos de Gobierno y servicios técnicos eficientes.* (34)

Poc després de la creació de Farmaindustria també es va formar la Unió Cooperativa d'Industrials Farmacèutics -UCIF- que agrupava a petits i mitjans laboratoris, sobretot catalans, els quals consideraven que els seus interessos no serien defensats per Farmaindustria, que reunia fonamentalment als grans laboratoris. Era natural aquell recel donat que la indústria farmacèutica espanyola té una estructura oligopòlica. Dels 505 laboratoris existents l'any 1975, els 100 primers laboratoris, és a dir el 20 per 100 del total, cobrien el 81 per 100 del mercat (35).

Farmaindustria assumia totes les funcions de les associacions patronals, incloses les laborals. A Farmaindustria, com al SECEA, es dibuixaven les línies mestres de les propostes empresarials en la negociació col·lectiva i després es discutien al Sindicat Vertical. D'altra banda,

en les taules de negociació dels convenis col·lectius per la indústria farmacèutica cada associació -Farmaindustria, UCIF- enviava els seus representants en qualitat d'experts en negociació laboral per part empresarial. Per tant no existien problemes de competències entre el Sindicat Vertical i les organitzacions de les que s'havien dotat els industrials. Com a la resta de sectors productius la Secció Econòmica del Sindicat Nacional d'Indústries Químiques-Sector Farmacia era la repetició dels noms que formaven la direcció de Farmaindustria; els de la família Andreu (Dr. Andreu), Uriach, Riera, Esteve, etc. El president de la Secció Econòmica va ser durant molts anys Josep Maymó Figueras i el president de Farmaindustria era José Me Alonso Samaniel.

Farmaindustria tenia la seu a Madrid. En aquest cas hi havia un element essencial, a més dels polítics, que així ho aconsellava; es tractava del registre farmacèutic, peça clau de la política econòmica dels industrials farmacèutics sota el franquisme. Fins l'any 1973 la indústria farmacèutica, al no poder incrementar els preus dels seus productes, va mantenir els seus marges de benefici mitjançant la comercialització de nous productes, iguals als ja existents però amb noms diferents, algun canvi a la seva composició i preus molt més elevats; per tant l'accés al registre farmacèutic era fonamental. També eren activitats essencials les negociacions amb els responsables de la Seguretat Social que, evidentment, era el gran client de la indústria farmacèutica; l'any 1975 el 72,72 per 100 del consum farmacèutic total espanyol corresponia a la Seguretat Social (36). Tanmateix el pes relatiu de la indústria farmacèutica barcelonina era tant important que Farmaindustria tenia -i té- una delegació a Barcelona, que resolvia els problemes específics d'aquella i que també servia sovint per unificar criteris abans de les reunions generals de l'agrupació.

La indústria dels plàstics presenta per la seva banda similituds i divergències importants respecte a la indústria farmacèutica. Els plàstics que s'han convertit en el grup més important del sector químic espanyol, era pràcticament inexistent a començaments dels anys cinquanta. L'any 1953 es creà a Barcelona el Centre Espanyol de

Plàstics. La seva localització s'explica perquè la indústria catalana del plàstic representava globalment el 70 per 100 aproximadament del total espanyol, i d'aquest, un 70 per 100 estava concentrat a Barcelona, és a dir que Barcelona representava a l'entorn del 50 per 100 del total espanyol-. Dins d'aquesta, la indústria més desenvolupada era la de la transformació del plàstic tot i que la fabricació de matèria primera adquiriria una gran importància a partir de la instal·lació del complex petroquímic a Tarragona.

Les funcions del Centre Espanyol dels Plàstics eren exclusivament tècniques; divulgació tecnològica, formació empresarial, organització i participació en congressos internacionals, etc. El Centre va estar impulsat per les grans indústries del sector, nacionals i estrangeres, essent molt important la participació d'aquestes en les seves activitats ja que empreses com la Bayer, Basf, tenien millors condicions a l'hora de desplaçar els seus tècnics industrials per impartir cursos, seminaris, etc.

Pocs anys després de la creació del Centre Espanyol de Plàstics, i seguint l'exemple d'altres sectors productius, es creà a Madrid l'Agrupació Nacional Autònoma d'Industrials Plàstics, coneguda per les seves sigles ANAIP. L'any 1982, al complir els vint-i-cinc anys d'existència ANAIP -ara Associació Espanyola d'Industrials Plàstics- escrivia: *El 21 de Octubre de 1.957, se firmaban y aprobaban los Estatutos de la recién creada ANAIP, entonces Agrupación Nacional Autónoma de Industriales Plásticos, () ANAIP siempre ha sido ANAIP. Al principio, las cinco letras llevaban puntos intermedios, pero luego, con el uso, se perdieron, pasando a constituir una palabra, una denominación, una razón social en suma.- Y es que, independientemente de nombres, apodos o apelativos, ANAIP, desde su creación, se ha dedicado a lo mismo, a lo suyo, a lo que es su razón de ser; representar a las empresas, ayudarlas, defenderlas y promocionarlas. Para ello no ha escatimado esfuerzos y trabajo, pasando por las diversas etapas de la vida española sin apenas enterarse. Únicamente ha variado en aquello que las disposiciones legales de cada momento exigían y, sobre todo, en la evolución que los tiempos han llevado consigo, () Pero ninguna de estas*

circunstancias le ha hecho perder de vista su objetivo; es una asociación empresarial de plásticos y, pase lo que pase, como tal ha venido actuando en estos últimos veinticinco años (37).

L'ANAIP es va proposar com objectius fonamentals coordinar els seus diversos grups; productors de matèries primeres, transformadors, etc., i iniciar l'elaboració d'estadístiques útils per la indústria en el seu conjunt. Des de l'any 1958 va oferir als seus membres un butlletí que, a més d'informar a les empreses de qualsevol fet que afectés al sector era un element aglutinador de molta importància. Una de les tasques essencials de l'Agrupació era d'altra banda la negociació col·lectiva. L'any 1962 es va signar el primer conveni col·lectiu de la indústria transformadora del plàstic i les propostes patronals van ser elaborades i defensades per ANAIP el que va consolidar l'Agrupació com representant dels industrials del sector.

ANAIP va viure dues etapes diferenciades en el període estudiat. La primera correspon a la fase de constitució i consolidació i abastaria des de la seva creació fins l'any 1969; durant aquesta etapa aconseguirien el reconeixement de les grans empreses del sector - nacionals i de capital estranger - com instrument vàlid de representació davant de l'Administració i enfront als treballadors. Una segona etapa correspondria als anys setanta, en la que ja consolidada la seva existència es va cercar la projecció internacional amb l'objectiu de ser reconeguda com la representant dels industrials del plàstic espanyol alhora que intentaven adaptar l'agrupació a les pautes d'actuació i organització de les associacions empresarials del plàstic d'altres països. En aquest sentit va ser important l'ingrés de l'ANAIP, l'any 1973, en la Federació Europea de Transformadors de Plàstics, EUTRAPLAST, com representant oficial espanyol (38).

ANAIP radicava a Madrid i era gelosa del seu protagonisme absolut. El Centre Espanyol del Plàstic havia adquirit als anys seixanta una important presència internacional a través de congressos, seminaris, etc., per la qual cosa en més d'una ocasió ambdues entitats van haver d'arribar a acords, el que tampoc era tan difícil ja que, pràcticament,

eren les mateixes empreses les que s'agrupaven en una i una altra. La seu del Centre freqüentment substituïa la inexistent delegació d'ANAIP a Barcelona i allà les empreses catalanes celebraven reunions preparatòries a les generals d'ANAIP sobre els temes més diversos; aranzels, cupos, etc.

Els diferents grups que formen el sector químic van disposat al llarg del període estudiat d'unes organitzacions representatives pròpies, tan vàlides i eficaçes que per adaptar-se a la nova legislació de 1977 no van canviar ni el nom, ni l'estructura bàsica, ni la seu social de les organitzacions. Orgànicament estaven englobades en el Sindicat Nacional d'Indústries Químiques però amb unes problemàtiques tan diferents que les indústries plàstiques, farmacèutiques, de perfumeria, no tenien cap relació entre elles. Amb una estructura tan sòlida i centralitzada l'àmbit provincial del Sindicat Vertical tampoc tindrà cap importància pels industrials químics, ni a nivell sectorial ni intersectorial. Una situació molt distinta a la dels industrials metal·lúrgics.

Els industrials metal·lúrgics

Al llarg de tot el període estudiat l'estructuració de la representació empresarial metal·lúrgica era la més coincident amb la configuració sindical oficial. En aquest sector el lligam entre la realitat oficial i la realitat empresarial es donava a través de unes determinades persones, fonamentalment d'una; Andreu Ribera Rovira, que partint des d'una posició de gran industrial metal·lúrgic es va convertir en la persona amb major pes específic dins del món empresarial català en el decenni 1965-1975, com ja veurem quan s'analitzi el paper de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona.

Andreu Ribera dirigia (39) el Sindicat del Metall de Barcelona i era una de les persones més influents del Sindicat a nivell estatal, havent ocupat la presidència de la Unió Nacional d'Empresaris del Metall entre 1971 i 1975, data en que fou substituït pel que havia estat el vicepresident, Josep Me Pujol Xicoy. Andreu Ribera estava envoltat d'un

grup d'empresaris metal·lúrgics molt actius que fan de la Secció Econòmica del Sindicat del Metall un àgil defensor dels interessos patronals; els més importants eren: el ja citat J.Mª Pujol Xicoy, l'home que dirigia en la pràctica les reunions al Sindicat, Claudio Ribera Roca, que es va convertir en especialista en la negociació de convenis amb els treballadors, Gonzalo de Herralde i Jaume Riviere Manen. Tots ells eren grans industrials metal·lúrgics, el que determinava un sentiment de confiança en la resta d'empresaris, que tenien el convenciment que els empresaris que participaven activament al S.V. representaven i defensaven llurs autèntics interessos. El novembre de 1961 aquests industrials afirmaven: *El Sindicato Español es un sistema hoy, totalmente institucionalizado y absolutamente viable; i abundant més en aquesta posició es preguntaven sobre la posibilidad de que, a través de los Sindicatos, influyeran más poderosamente los hombres de empresa ya que nunca el empresario ha contado con un vehículo tan poderosamente organizado y eficaz como es el Sindicato para exponer sus pretensiones; lo que ocurre es que en muchas ocasiones fallan los hombres cuando alcanzan las plataformas de auténtica actuación.* (40)

A través de la Unió d'Empresaris els industrials metal·lúrgics, a diferència dels tèxtils, mantenen un gran protagonisme als òrgans intersectorials, els consells d'empresaris, on defensaven totes aquelles qüestions que els hi afectaven com empresaris però que ultrapassaven l'àmbit metal·lúrgic. La seva presència era activa en tots els terrenys, la qual cosa permetia afirmar a Andreu Ribera, adreçant-se al governador civil que les relacions entre la Cambra de Barcelona i l'OSE *son del todo punto satisfactorias* (i) *existiendo amplia comprensión al tratar de los problemas económicos que nos son comunes* (41).

Al marge del Sindicat Vertical els industrials metal·lúrgics van dotar-se també d'una entitat pròpia, el CEAM. El Centro de Estudios y Asesoramiento Metalúrgico va crear-se a iniciativa de la Mutua Metalúrgica de Seguros i en especial dels Ribera: Joaquín Ribera Barnola (42) i el seu fill Andreu Ribera Rovira. Els estatuts de l'entitat es van presentar el mes de març de 1951 per Andreu Ribera, Miguel Elizalde i Fernando del Pozo-Querol, constituint-se finalment al

mes d'octubre del mateix any, Miguel Elizalde, amb motiu del desé aniversari de l'entitat va escriure: *Quando pensamos en constituir el CEAM teniamos el recuerdo de entidades que habian existido antes del 36, y deseábamos que fuera un centro donde se cotejase y se comparasen ideas, propuestas y opiniones entre los dirigentes metalúrgicos de Barcelona* (43). Tanmateix, al llarg del període estudiat, el CEAM va mantenir el seu caràcter d'entitat privada no representativa. Als primers anys la tasca més important era la d'elevar la formació empresarial amb cursos de direcció d'empreses, a més d'introduir i divulgar tècniques utilitzades a Europa per millorar la productivitat de les empreses. El CEAM també participava activament en congressos i reunions nacionals i internacionals - algunes d'elles com organitzador - , on s'estudiaven temes de formació empresarial. L'any 1960 s'havia creat el Servei d'Estudis que realitzava fonamentalment tres tipus de treballs: estudis relatius a la siderometal·lúrgia, fonamentalment la catalana, estudis subsectorials i estudis encarregats per empreses. Es a dir, el CEAM produïa documents en el sentit més ampli, que Andreu Ribera i les persones del seu entorn també utilitzaven al Sindicat Vertical. Ell mateix ho havia expressat amb claredat: *El CEAM no es un organismo de lucha en el sentido estricto de la expresión; lo es de estudio, de asesoramiento, de formación. Si ello quiere decir de preparación para la lucha, de acuerdo, pero ésta no puede partir del CEAM. Es en otros terrenos que tenemos que luchar* (44). No obstant, donat que les persones clau eren les mateixes en un lloc i l'altre, la relació entre el Sindicat Vertical i el CEAM era perfecta sense necessitat de tenir cap mena de contacte formal entre les dues institucions: la burocràcia sindical no plantejava problemes de competències amb el CEAM; el migrat grup d'empresaris que actuava al marge del Sindicat Vertical podia continuar fent-lo al CEAM sense arriscar els seus interessos i el grup dirigent d'ambdues tenia totes les cartes a la mà (45). S'ha d'assenyalar igualment que els presidents del CEAM van ser sempre figures rellevants dins de la indústria metal·lúrgica. Joaquin Ribera el va presidir fins a la seva mort l'any 1966; Antoni Forrellad, president del consell d'administració d'Unidad Hermética, de Sabadell, i vicepresident del Banc Industrial de Catalunya, va presidir l'entitat

des del 1966 fins al novembre de 1972, data en que ocupà la presidència Jaume Riviere Manen (46).

Un aspecte fonamental de l'activitat del CEAM era l'elaboració de la revista que portava el mateix nom de l'entitat i es publicava bimensualment. La revista era el mitjà més efectiu per posar-se en contacte amb els socis de l'entitat, que eren practicament el conjunt de les indústries metal·lúrgiques barcelonines, grans i petites. En la revista apareixien les conclusions dels estudis que realitzaven, es divulgaven noves tècniques, es traçaven línies de direcció d'empreses, etc. (47) Al comitè de redacció hi participaven persones significades del món de la indústria a més d'economistes que posteriorment adquiririen reconegut prestigi. L'any 1962, per exemple, el comitè de redacció el formaven: J.Mª de Anzizu, Enrique Canto, J.Mª Lacalle, Emilio Larumbe, Joaquín Muns, Francisco Riera i Joan Vallvé. L'any 1975, sota la direcció de Vicenç Oller, esta integrat per: F. Almendros, J. Batalla, F. Bayer, A. Pirretas, F. Prat, J. Ros Hombravella, F. Santacana, J.M. Ventosa i J. Vilaplana.

Allò que el CEAM no va aconseguir va ser integrar la metal·lúrgia no barcelonina, per exemple la de Sabadell i Terrassa. El Centre Metal·lúrgic agrupava les indústries i tallers sabadellenes i va aconseguir en aquest període un prestigi important. La seva direcció va ser ferma i mantingué la independència del Centre davant la prepotència tan del Gremi de Fabricants de Sabadell com del CEAM, que a través de A. Forrellad - la Unidad Hermética era l'empresa més important de la ciutat -, intentà integra'l a la seva estructura. A Terrassa existia la Unió Comercial i Industrial que actuava com entitat patronal al marge de l'Institut Industrial, però que tenia una migrada rellevància.

Del que hem vist es pot deduir la gran representativitat de les organitzacions metal·lúrgiques, les quals, donada la personalitat dels seus dirigents, tampoc no tenien cap problema d'accés al poder central. En aquest context d'activitat sectorial arrelada quin paper jugaven els organismes intersectorials de l'Organització Sindical, el Consell Provincial i el Consell Nacional d'Empresaris?

Comparant aquest organigrama amb l'actual de la CEDE es pot apreciar una gran similitud.

El Consell Provincial d'Empresaris estava format pels presidents i vicepresidents de les unions d'empresaris de tots els sindicats provincials; per tant depenia de la representativitat de cada un d'ells el que el consell provincial fos més o menys representatiu dels interessos i actituds generals dels empresaris. En aquest sentit el consell de Barcelona constituïa el model utilitzat per altres organitzacions provincials. El president del Consell Nacional d'Empresaris, Luis Galdós, havia dit que: *sois el consejo provincial que quizá cuente con mayores medios, con mayor empuje () (i) la multiplicidad de actividades a las que os dedicáis, su importancia de percepción y alto grado de laboriosidad, nos vienen aportando sugerencias siempre estimables (49)*

Els components del consell d'empresaris de Barcelona també ho sentien així; quan el falangista Dionisio Martín Sanz, representant dels empresaris agraris es va fer amb la presidència del Consell Nacional, Josep Mª Pujol Xicoy va afirmar que *el Consejo Provincial de Empresarios no puede esperar, para actuar, a las orientaciones del Consejo Nacional, sino que por el contrario, debe influenciar sobre aquel, pues (J.Mª Pujol) teme que el nuevo Consejo sea más de tipo burocrático, que netamente empresarial. Que el concepto de lo empresarial que tiene el Consejo de Barcelona, es distinto al que se tiene en el Consejo Nacional y que hay que aprovechar el ímpetu que siempre ha tenido el Consejo de Barcelona (50)*. Poc després Pujol Xicoy insistia de nou en que la postura del C.N.E. no ha de constituir la línia a seguir per el consejo de empresarios de Barcelona ya que *éste es el instrumento del que disponen los empresarios* y por consiguiente ha de actuar con total iniciativa en los problemas que afectan al mundo empresarial, fet que corroborava el conseller José Enriquez, el qual insistia en que el consejo de empresarios ha de defender a ultranza la iniciativa privada del empresario y atacar por todos los medios cuanto se oponga a la misma (51).

A més del ja citat Josep Mª Pujol Xicoy, president del Sindicat del Metall, l'any 1970, per exemple, formaven part del consell provincial d'empresaris Alfredo Molinas, Amadeo Sala Amat, Jorge Pantaleoni Patrickios, Marcel·li Moreta (52) i un llarg etcètera. Al consell d'empresaris es produïa, coincidint amb les eleccions sindicals una renovació periòdica, els noms es van intercanviant, però mai no eren buròcrates. Una prova de que una part importantíssima dels empresaris catalans no qüestionaven el sindicalisme vertical està en que al novembre de 1975 - és a dir, agonitzant ja la dictadura franquista - el president del consell d'empresaris de Barcelona era Josep Mª Baygual Brutau, i els dos vicepresidents Josep Mª Pujol Xicoy i Alfredo Molinas Bellido.

D'altra banda la presència d'empresaris catalans al Consell Nacional d'Empresaris no era menyspreable tot i que no marcaven les línies bàsiques d'actuació d'aquest organisme. En la comissió permanent del primer consell nacional, constituït a Barcelona el 25 d'octubre de 1965, participaven Josep Capeta Aulet -vicepresident-, i els vocals Ramon Bosch Estivill, Francisco Fornes Rubio, Josep Mª Miró Burunat, Mateo Molleví Ribera i Josep Mª Pujol Xicoy. Als anys setanta també participaria al consell nacional, com a president de la Unió d'Empresaris del Metall, Andreu Ribera Rovira, (53)

La posició del Consell Nacional d'Empresaris era en realitat més difícil i les seves funcions més burocràtiques que les dels consells provincials, però tampoc es pot menysprear la seva tasca ja que estaven en contacte directe amb els òrgans màxims del poder i aconseguïen canalitzar moltes propostes vers el poder polític i sobre tot aconseguïen neutralitzar aquelles iniciatives que consideraven perjudicials per llurs interessos. L'any 1968 en una de les notes més llargues que va publicar el consell nacional s'afirmava que la seva tasca *es mucho más interesante por lo que se desconoce que por lo que se divulga. Supera lo que se ignora, es decir, lo que se impide, gracias a nuestras prevenciones ininterrumpidas, fruto de una acción callada, a lo que alcanza resonancia en las ocasiones en las que el reconocimiento de*

nuestra razón se plasma en resoluciones públicas (54) Testimonis escrits i orals també ho indiquen així,

El Consell Nacional d'Empresaris desenvolupava una gran activitat per evitar quedar reduït a un òrgan burocràtic, ni que fos útil a les figures importants del món econòmic que a ell pertanyien. Ja l'any 1966 Luis Galdós escrivia una carta a José Solís, ministre secretari nacional de Sindicats, en la que li donava compte de les preocupacions dels consellers nacionals respecte a les seves funcions: *Pública, y supongo también que privada y oficialmente, el Comisario del Plan de Desarrollo, está, más que ofreciendo, requiriendo la colaboración de la Organización Sindical () Ahora bien, o somos o no somos la auténtica representación de los empresarios españoles, y si la colaboración se presta, creemos que debe constituir una exigencia que, por lo menos, el tercio de cada comisión de trabajo debe estar integrada con representantes empresarios designados por el Comisario, a propuesta de nuestros consejos. También le assenyalava la conveniència de fer desaparèixer la vinculació legal entre els consells d'empresaris i l'aparell del Movimiento donat que aquelles disposicions a nada conducen y publicamente nos perjudican (i) ha sido uno de los motivos esgrimidos en la Organización Internacional de Empleadores para justificar el aplazamiento para pronunciarse en nuestra solicitud de ingreso.(55) El Consell Nacional demanava desvinculació orgànica del Movimiento però alhora proposava als empresaris que participessin en la vida política del país ja que *el futuro de España, que todos vivimos bajo la preocupación de que es bastante incierto () de ir bien, a ir mal o a ir regular, pues depende mucho de lo que digamos cuantos intervenimos (en él) (56)**

Luis Galdós, considerat com el president més netament 'empresarial' que va tenir el consell nacional, va dimitir l'any 1969, oficialment per *la disconformidad con la composición de la Comisión Sindical cerca del Mercado Común (57)*. Seria substituït pel falangista Dionisio Martín Sanz i posteriorment per Manuel Conde Bandrés.

El Consell Nacional d'Empresaris, als anys setanta, estava representat en tots els organismes internacionals rellevants, mantenint una

activitat internacional remarcable. El sindicalisme vertical espanyol era qüestionat pels sindicats obrers internacionals, però no per les organitzacions d'empresaris. La intervenció d'Albert Prouvost, empresari francès, en la II Lonja Textil de España, és reveladora d'aquella actitud ; Un grupo capitalista, de tipo familiar o no, cuando procura su implantación al extranjero desea ante todo, tener asegurado en ese país un clima político de libertad favorable a la iniciativa privada. - Nos ha sorprendido, como a todos, la evolución de su país. La prensa anglosajona, la prensa francesa, hablan con el mismo entusiasmo del 'Spanish miracle', del 'Miracle espagnol'. En esta materia no creo en el milagro, pero estoy impresionado por la seriedad y el dinamismo excepcionales con que vuestro país ha trabajado para hacer desaparecer los últimos vestigios de esta lucha horrorosa de hace cerca de treinta años. En estas condiciones no dudamos que España se encuentra en primera fila de las grandes potencias industriales europeas (58). L'any 1976 el C.N.E. estava representat en els següents organismes internacionals: AIDA - Associació Internacional d'Alimentació-; BIAC -Comité Consultiu Econòmic i Industrial de la OCDE -; CESCE -Comité Européen de Services de Consultants d'Empreses-; CICYP -Consell Interamericà de Comerç i Producció-; CIER -Congrés Internacional d'Economies Regionals-; CIFE - Consell de Federacions Industrials d'Europa-; FIGED -Federació Internacional de Grans Empreses de Distribució; DIE -Organització Internacional d'Empleadors- i OIT - Organització Internacional del Treball.(59)

En la segon part del treball veurem com l'any 1976 el C.N.E. va tenir un paper destacat en la constitució d'una nova organització patronal, i persones vinculades a ell aconseguirien càrrecs importants en la nova organització.

La Cambra Oficial del Comerç, la Indústria i Navegació de Barcelona

¿Quin paper jugava la Cambra de Barcelona en l'organització corporativa dels industrials catalans? ¿Era una plataforma complementària o alternativa, a l'estructura oficial?

La Cambra de Comerç i Navegació i la Cambra d'Indústria van tenir una vida lènguïda fins a la dècada dels seixanta, fet que s'atribuïa a l'encotillament imposat pel poder polític, però que s'hauria de cercar també en el migrat dinamisme dels seus dirigents. Els seus ingressos, tanmateix, sempre van ser importants ja que retenia un percentatge del 2 per 100 sobre la quota del tresor de la llicència fiscal o l'impost de societats, ó bé, el 4 per 1000 del rendiment de les activitats comercials i industrials.

Ja als any seixanta la Cambra d'Indústria i el seu president J. Par volien donar una empenta a l'activitat de la corporació. Per aconseguir-ho l'any 1962 oferiren un lloc a la 'Mesa' a persones representatives del món econòmic: Andreu Ribera Rovira, Josep Riba Ortínez, però més joves que els que ja hi eren: Sedó, Riviere, Pallarès, etc. Paral·lelament oferiren la possibilitat de participar-hi a persones destacades del Cercle d'Economia: Carles Ferrer Salat, Joan Mas Cantí, Carles Güell que també s'incorporaren. El mes de maig de 1965 va ser elegit president de la Cambra d'Indústria Andreu Ribera. El Cercle d'Economia va publicar un article a Diari de Barcelona, en el qual remarcaven la importància que l'elecció podia tenir per la consolidació d'un nou protagonisme empresarial en la vida del país. Deien: *La elección de D. Andrés Ribera Rovira para la presidencia de la Cámara de Industria significa un nuevo e importante paso en esta especie de relevo generacional en que estamos inmersos.- A.R.R. havia enunciat com a normes d'actuació: Lograr que la voz de la industria catalana se haga sentir en Madrid, y donde sea, con unidad de ideas y pareceres.- Imprimir mayor dinamismo a la Cámara, a fin de colocarnos al frente del movimiento económico del país.- A la política necesaria para responder con eficacia a las graves responsabilidades que la nueva coyuntura del Desarrollo español introduce en la dinámica del país, debe ahora la Cámara de Industria encarar una actuación de vanguardia, potenciadora de otra mentalidad y roturadora de amplios caminos para las muchas posibilidades que aún duermen en nuestra región (60).*

Els membres del Cercle d'Economia van participar a les dues cambres amb l'objectiu d'accelejar el procés d'unificació. Joan Mas Cantí va ser

nomenat coordinador de la comissió encarregada de preparar la fusió. Per reixir en la seva comesa va comptar amb diferents factors; en primer lloc la voluntat unificadora dels dos presidents, Andreu Ribera i Josep Valls Taberner, amb els que tenia una relació directa; en segon lloc la col·laboració de Narcís Serra que treballava per aquest objectiu des de la Cambra d'indústria estant i en tercer lloc la presència de persones favorables a la unificació a les distintes comissions, el que permetia conèixer anticipadament els problemes que es podrien plantejar posteriorment. Són aquestes circumstàncies les que expliquen que el procés d'unificació fos molt ràpid. Des del Diari de Barcelona es propiciava que la mesura fos acollida publicament com la base necessària per la projecció posterior de l'entitat: *() En los momentos actuales se hace sentir cada día con mayor urgencia la necesidad de la existencia de un gran organismo corporativo que aglutine los esfuerzos y coordine las iniciativas. Una nueva mentalidad empresarial, dinámica y constructiva, va afirmándose con mayor fuerza cada día. Se requiere que tan amplios proyectos encuentren su cauce adecuado a través de una institución que los potencie y los haga realidad (61).*

Al gener de 1967 es va constituir una 'Mesa' provisional de l'entitat unificada de la que formaven part: J. Valls Taberner, A. Ribera Rovira, F. Riviere Manen, M. Gubern Puig, Joan Uriach Tey, Josep Riba Ortínez, Pau Roig Giralt, Francesc Pallarès Corberó, Miquel Alejandro Casas, Josep Mª Torra Martí, Josep Mª Farré Escofet, Gabriel Ayxelà Vidal, Josep Mª Mas Sardà Sells, Josep Mª Cucurella Bordetas. La redacció del reglament interior va estar a càrrec dels dos presidents i secretaris precedents i de J. Riba, P. Roig, C. Ferrer Salat, F. Pallarès, J. Mª Torra i J. Mas Cantí. Al juliol de 1967 es constituïria la 'Mesa' que dirigiria la Cambra de Barcelona al llarg de tot un decenni i que estava formada per: A. Ribera, P. Roig, J. Riba, R. Piqué Batlle, A. García-Nieto Fossas, J. Cucurella, C. Ferrer i R. Arbós. (62)

Josep Valls Taberner (63) només va presidir la Cambra durant uns mesos i el nou president Andreu Ribera va aconseguir donar a l'entitat una projecció fins aquell moment desconeguda. No es pot entendre el paper de la Cambra de Barcelona durant aquests anys sense conèixer la

personalitat del seu president, Andreu Ribera era un home respectat en tots els àmbits empresarials. La memòria de treballs de la Cambra, de 1967, descrivia així al seu nou president: *48 años de edad, licenciado en Derecho, gerente y representante de un grupo financiero que tiene en Barcelona una industria con más de un millar de empleados, otra en Palencia y sucursales en varias provincias españolas, Consejero de numerosas sociedades, Durante la guerra de liberación, cuando no había cumplido aún los 18 años, pasó a la España nacional, alistándose en calidad de voluntario en la primera Bandera de la Falange de Valencia.* Des de la seva empresa 'Metales y Platería Ribera' dirigia la representació col·lectiva de la metal·lúrgia catalana a través del Sindicat Vertical i el CEAM. Va ser el president de la Comissió d'Aranzels des dels inicis dels anys seixanta i membre de la Comissió pel 'Plan de Desarrollo de las Industrias Metálicas no Férreas y Minerales', que presidirà a partir de 1970. L'any 1961 era regidor de l'Ajuntament de Barcelona i al 1967, al ser elegit president de la Cambra va ser proclamat 'procurador en Cortes'. L'any 1968 es nomenat president del Banc Industrial de Catalunya i a partir de 1971 va presidir la Unió Nacional d'Empresaris del Sindicat Nacional del Metall alhora que es nomenat president del Consell Econòmic-Sindical de Catalunya. L'any 1972 era representant patronal a la Universitat Politècnica i vocal de la Universitat de Barcelona i a l'any 1973 era membre de la Real Academia de Ciències Econòmiques i Financeres, ocupant la vacant deixada per Pere Gual Villalbi. L'any 1977 va ser nomenat senador per designació reial. La major part d'aquests càrrecs no eren honorífics, ans el contrari, Andreu Ribera Rovira era, com ja hem dit (64), una persona que s'aborava a la feina que empenia. Andreu Ribera, limant conflictes, va saber envoltar-se de gent idònia per cada un dels àmbits que estaven sota la seva responsabilitat. Així, essent un franquista conegut, va permetre que sota el seu patronatge, desenvolupessin la seva activitat persones que, des del món econòmic, qüestionaven el franquisme com sistema polític, sobre tot joves economistes (65), o persones que, amb un estatus propi dins de la burgesia catalana no tenien àmbits de poder 'polític' on desenvolupar la seva tasca, entre ells molts vinculats al Cercle d'Economia.

En Andreu Ribera confluen tot aquest còmput de circumstàncies: una posició econòmica molt sòlida, president de la Cambra més important de tot l'Estat espanyol, un dels més importants dirigents del Sindicat Vertical, que mantenia unes excel·lents relacions amb els governants franquistes tant a Madrid -amic íntim de Laureano López Rodó i altres alts càrrecs de l'Administració-, com amb els governadors civils a Barcelona. Hom defineix a Andreu Ribera com l'home de López Rodó a Barcelona, però són molts els testimonis que asseguren que era molta la seva influència sobre el Comissari del Pla de Desenvolupament, la qual cosa també representava obrir les portes del poder polític a allò que representava Andreu Ribera a Barcelona. Aquests trets caracteritzadors s'han de combinar amb una 'sentimentalitat catalanista' que li fa tenir unes excel·lents relacions, per exemple, amb Montserrat - se li ha denominat més d'una vegada com franquista montserratí - i amb altres sectors de la burgesia catalana, com el grup encapçalat per Jordi Pujol, o els sectors liberals representats pel Cercle d'Economia. Era un equilibri que es va mantenir al llarg del període estudiat i que només es va trencar a mitjans anys setanta, quan tots i cada un d'aquests grups preparaven les seves posicions de cara al postfranquisme.

La semblança del president era necessària per entendre la trajectòria de la Cambra de Barcelona, però el revifament de la seva activitat ja s'havia iniciat abans de la unificació. A partir de 1964 la memòria anual de les cambres oficials de comerç, indústria i navegació catalanes es feia conjuntament. A partir de 1966 es denominaria 'Memòria Econòmica de Catalunya'. L'actuació quotidiana de la Cambra estava centrada en la defensa corporativa, especialment en els temes fiscals, aranzelaris, taxes municipals, etc. Però els dirigents de la Cambra situaven en el centre de llur interès el suport incondicional a la nova política de liberalització econòmica, per què a mitjans anys seixanta, no es percebia com del tot impossible que es podés tirar enrera en el camí iniciat. També es dedicava una gran atenció a les negociacions amb la CEE, ja que aquestes i, en definitiva, la futura integració a la Comunitat Econòmica era un dels eixos de la seva actuació. Els dirigents de la Cambra, igual que els del Cercle d'Economia, consideraven que el futur econòmic espanyol estava a Europa i que es tractava d'integrar-

s'hi amb els menors costos possibles. Per aconseguir-ho maldaven per convertir-se en interlocutors directes i constants de l'Administració, per estar representats a les instàncies negociadores o, com a mínim, per estar informats cabalment del procés. La unificació d'ambdues cambres caldria interpretar-la també com la via que triaren determinats sectors econòmics de Catalunya per potenciar la política de liberalització que s'estava desenvolupant des de l'aparell de l'Estat i en la que la integració a la CEE representaria la consolidació definitiva. Quan el 10 de juliol de 1967 es formà el primer plé de la CCCINB, Josep Valls Taberner al deixar la presidència interina va assenyalar: *los primeros (efectos) se están ya dejando sentir de manera bien perceptible, entre ellos, no es el menor la favorable acogida que la fusión ha tenido en las altas esferas del gobierno y de la Administración pública, que han encontrado en la nueva Cámara un portavoz fiel de las preocupaciones y deseos de nuestro empresariado, y un órgano en el que pueden depositar su confianza, como instrumento de colaboración en el estudio de la problemática económica.*(66) Partint de la base que al Mercat Comú nos jugamos el ser o no ser de nuestra economía, la Cambra de Barcelona va potenciar de forma important les seves comissions de treball, incorporant-hi quants tècnics calguessin per elaborar estudis comparatius entre l'economia catalana i l'espanyola i d'aquestes amb els països comunitaris. Donada la manca d'estudis existents, consideraven que no hi havia manera millor per defensar les seves posicions que els estudis raonats. Aquesta circumstància era reconeguda pel poder polític. En la recepció que va fer Franco a la 'Mesa' de la Cambra en la seva visita a Barcelona de juny de 1970, el ministre de Comerç Fontana Codina afirmava que *la importancia de la Cámara de Barcelona unida a la sensibilidad y preparación en los temas económicos de sus miembros y del Pleno que la gobierna, la convierten, como ha sucedido en el pasado y seguirá ocurriendo sin duda en el futuro, en uno de los más eficaces instrumentos entre los que cuenta el Ministerio de Comercio para desarrollar con acierto las funciones y actividades que le corresponden.* En aquella ocasió Franco també manifestà de una manera especial su reconocimiento por la voluntad de diálogo sostenido que, con respecto a la Administración, ha venido manifestando la Cámara.(67)

El lligam estret amb els tecnòcrates del govern va salvar les cambres de quedar integrades en l'OSE. Aquella batalla va ser la més dura de les que es van donar entre els sectors empresarials aplegats a les cambres i l'aparell del Movimiento. Andreu Ribera que al ser nomenat 'procurador en Cortes' havia manifestat que *iba a asumir un cargo político con mentalidad económica, ya que las Cámaras no son apolíticas* (68) va haver de fer en aquella ocasió veritables equilibris. Després de constants negociacions secretes, la CDCINB va celebrar el 2 de novembre de 1970 una conferència de premsa en la que Andreu Ribera va manifestar que *las Cámaras deben defender intereses generales y, otras Corporaciones tienen que defender los intereses profesionales. Creo, por tanto, que sobre este punto hubo unanimidad de criterios y además algo que, a mi juicio, fue más importante: la declaración expresa de la Ponencia de defender esta independencia y esta necesidad de pervivencia de las Cámaras y de los Colegios Profesionales en cualquier otro artículo del Proyecto de Ley.* - Por tanto, entiendo que si la mayoría de los miembros de la Comisión con ligeras excepciones, se pronunció en pro de esta necesidad e incluso los que la atacaron reconocieron los magníficos servicios prestados por las Cámaras y la necesidad de que los siguieran prestando, y después de la declaración expresa de la Ponencia, creo que las Cámaras nada tienen que temer y mucho tienen que esperar y que, por consiguiente, su actuación será plenamente defendida por parte de las Cortes, y que seremos, seguiremos siendo, uno de los pilares sobre los cuales la economía española pueda fomentar su desarrollo y su comercio exterior. Però en realitat existia un cert perill d'intervencionisme per part de l'aparell del Movimiento ja que aquell no estava disposat a cedir a no ser que ho manés el propi Franco. José Solís que va participar directament a la batalla havia afirmat a la Comissió que discutia les Lleis Fonamentals: *si decimos que la representación exclusiva de los intereses económicos y sociales 'exceptuando' ..., quiere decirse que les negamos parte de la representación que por ley les corresponde (als sindicats).* A continuació encara va ser més taxatiu: *Las Cámaras de Comercio () cuando vienen a esta Cámara (les Corts) lo hacen con su personalidad. Lo que no es posible es que para llegar aquí, a esta Cámara, siendo órganos consultivos o asesores del ahora Ministerio de Comercio, se transformen automáticamente, por arte*

de magia, en órganos representativos de los intereses económicos y sociales. (I) Señores, está clarísimo; los Sindicatos están aquí, en esta Cámara, con la representación de los intereses económicos y sociales, y las Cámaras están aquí con su legalidad (perquè) las Cámaras no tienen reconocida hoy en la legalidad vigente representación de los intereses económicos y sociales.- Si la ley dice unidad, nosotros no debemos dejar ninguna puerta abierta que pueda romper esa unidad. Esa es la interpretación que hay que dar a este problema.(69)

En la partida es van jugar totes les cartes. Els ministeris econòmics volien mantenir la independència de les cambres i l'aparell del Movimiento les volia absorbir; el Consell d'Estat va ser convocat per tal que emitís un dictamen sobre el caràcter de les cambres i aquell donà la raó a aquestes en afirmar que llur base era associativa; difícilmente se alcanza a comprender a qué otro título, si no es en representación de esos intereses, se puede explicar la presencia en las Cortes de estas entidades y se pueden ejercer las funciones en muchos aspectos relevantes que sus disposiciones básicas atribuyen y la Ley Sindical refrenda a dichas Corporaciones.- Por todo ello entiende el Consejo que al Reglamento debe recoger inequívocamente el carácter representativo de las Cámaras tal como resulta de las normas con rango de Ley que desarrolla, incluida la propia Ley Sindical.(70)

Les tensions respecte als continguts de la Llei Sindical van durar fins el moment mateix de la seva aprovació. La disposició adicional quarta, que era la que establia l'excepcionalitat de les cambres, va ser objecte d'àrdua negociació entre el ja secretari general de la Delegació Nacional de Sindicats, Rodolfo Martín Villa, i el president del Consell Superior de Cambres, Epifanio Ridruejo; però l'acord establert va ser modificat per una esmena 'in voce' al darrer moment i de forma unilateral per un procurador sindical. Els representants de les cambres a les corts -entre ells Andreu Ribera- van quedar força aturats. És important aturar-se en el contingut de la carta que un d'aquests procuradors -el president de la Cambra de Motril- va escriure al president de les corts franquistes, A. Rodríguez de Valcárcel, manifestant-li que quan mi compañero Andrés Ribera Rovira y yo

pronunciamos nuestro voto afirmativamente (erem) plenamente conscientes de su importancia y trascendencia en el marco de las Leyes Fundamentales e institucionales de nuestro Régimen () pero deseo que quede constancia clara y específica de que ello ha sido así por esos altos deberes y nunca por nuestra absoluta conformidad a la cláusula 48 apartado 22 (71). Els reglaments posteriors van salvar la independència de les cambres tot i que l'any 1974, l'elecció dels seus òrgans directius es va haver de fer als locals sindicals.

Tanmateix la Llei Sindical havia estat només un afer puntual. La Cambra de Barcelona va ser durant aquest període, fonamentalment entre 1965 i 1975, la institució pública catalana de major influència en la política econòmica governamental. Era representativa dels interessos dels industrials catalans, els quals estaven ben representats en la direcció de la corporació; tenia molts mitjans i un equip tècnic molt qualificat. Públicament s'ha afirmat en diverses ocasions que la Cambra de Barcelona era el veritable òrgan representatiu de l'empresariat català en l'etapa del creixement econòmic i, tanmateix, aquesta afirmació creiem que no correspon exactament a la realitat. La Cambra de Barcelona era un altre canal de representació d'aquells interessos que, com sempre, distingien entre les necessitats a curt plaç, que eren les que cobrien les diferents plataformes del Sindicat Vertical i les línies de política econòmica a mig i llarg termini, en el traçat de les quals la Cambra sí que va ser l'entitat més influent entre les existents a Catalunya. I dins de la Cambra va haver un grup que impulsà amb força les noves directrius liberalitzadores, l'articulat entorn del Cercle d'Economia.

El Cercle d'Economia

¿Qui formava el Cercle d'Economia i quin va ser l'àmbit de la seva influència?. Jaume Vicens Vives havia escrit l'any 1954 el que es podria denominar un manifest a favor de la recuperació del protagonisme històric de la burgesia. Cal reproduir al menys un fragment del seu text perquè el seu esperit serà el que guiarà l'actuació d'aquesta entitat que amb el pas del temps adquiriria una important rellevància. Escrivia

Jaume Vicens; () Ha sido este desentenderse de las realidades vivas de Europa lo que ha precipitado a la burguesía a negarse a sí misma, a buscar cómodos subterfugios para rehuir la tarea que nos incumbe a todos después de las últimas catastróficas experiencias históricas. Ha perdido la fe, no en sus posibilidades inmediatas ni en la solidez de sus reductos, sino en la eficacia de su misión como clase ordenadora de un mundo abierto a todas las competencias y estímulos. De ahí su desinterés absoluto hacia ni lo que tan siquiera intenta comprender: esa nuestra Europa mediosecular, destrozada por la terrible experiencia de 1917, en la que tantísimas fuerzas nuevas intentan coordinarse, hallar una idea madre que impulse su marcha por caminos de mayor expansión colectiva. De aquí el egoísmo general en ciertos sectores nacionales de la burguesía europea, que no extienden su radio de acción más allá de las relaciones, de tipo muy a menudo frívolo, con un reducido círculo de amistades, consideran "su" industria o "su" negocio como partícula heterogénea e incluso autónoma de la riqueza común y observan el país desde la admirable distancia que les procura el centenar y pico de kilómetros por hora de sus espléndidos coches. L'historiador afegia: Es evidente que el papel de la burguesía industrial, que hizo las grandezas y las miserias del siglo XIX, ha terminado. () Pero la burguesía es varia y multiforme, y en cualquier momento pueda alumbrar un nuevo sector que recobre el timón de la nave social. (72)

El Cercle d'Economia va néixer als anys cinquanta com tants altres grups juvenils sota el règim dictatorial; un grup d'amics inquiets pel seu futur personal que ràpidament derivarien a una acció col·lectiva. (73) Eren fills de l'alta burgesia catalana - Carles Ferrer, Carles Güell i Artur Suquè havien estudiat junts a l'Institut Químic de Sarrià -, que un cop acabada la vida universitària tenien una consciència clara de la seva manca de coneixements, tant en el camp de la vida econòmica del país com de la nostra història més immediata. Als anys cinquanta el Cercle era fonamentalment un vehicle personal per incrementar la seva formació i, és per això, que cercaven la connexió amb la universitat; a través de Josep Benet es relacionaren amb Jaume Vicens i mitjançant G. Casanovas amb Fabià Estapé, Eren les dues influències bàsiques. Vicens Vives els hi va transmetre el seu missatge sobre la necessitat que tenia

la burgesia de recuperar el seu protagonisme històric com a classe social; alhora els va posar en contacte amb personalitats com el Doctor Trueta que els va relacionar amb el món anglosaxó, com Jesús Pabón que els va donar a conèixer la figura més significada de la burgesia catalana al segle XX, Francesc Cambó, o amb Rafael Calvo Serer que els feia partíceps dels seus projectes polítics. Una altra persona important en aquesta primera etapa era el jurista Manuel Ballbé (74). La influència de Vicens Vives va ser curta en el temps però de profunda empremta. La de Fabià Estapé va ser de diferent signe; la seva funció va ser sobretot la de posar-los en contacte amb llicenciats en Econòmiques de la Universitat de Barcelona i, essencialment, amb universitaris de l'Administració central, fonamentalment José Luis Sampedro i també Enrique Fuentes Quintana. Com exemple, sabem que el Cercle d'Economia no organitzava una reunió important -com les Costa Brava- si no asseguraven la presència de membres qualificats de l'Administració central perquè, en definitiva, van trobar que les línies de treball que impulsaven aquelles persones eren les que ells intuïen com les adequades però que no tenien formulades. El 31 de gener de 1959, per exemple, Joan Sardà va pronunciar al Cercle d'Economia una conferència on es presentaven per primera vegada les línies mestres del Pla d'Estabilització, que es publicaria al BOE al juliol d'aquell mateix any, amb gran fidelitat respecte a allò expressat sis mesos abans. Aquesta relació amb 'tècnics' de l'Administració va permetre que ben aviat el Cercle es convertís en una tribuna des de la qual formularien les seves propostes persones que estaven jugant un paper important en la vida econòmica del país, el que va permetre reunir un nombre considerable de persones sensibilitzades per temes més amplis que els de fer rutil·lar la seva indústria. Així es com es va desenvolupar la 'teoria del tripode', segons la qual el Cercle d'Economia havia de ser un lloc de trobada entre els diferents components dirigents de la vida econòmica del nostre temps: els empresaris, economistes de la Universitat i els 'tècnics' de l'Administració. Un diàleg entre aquells que defensaven un mateix model econòmic, el que coneixem com neocapitalista. D'aquesta manera alguns economistes han jugat un paper fonamental en la història del C.d'E. Sobre la base del seu treball s'elaboraven les posicions públiques de l'entitat. Analitzant, per exemple, els escrits dels diferents

presidents que va tenir el Cercle també es pot deduir que en més d'una ocasió s'havia produït una elaboració més o menys col·lectiva.

Tres van ser els objectius bàsics de l'actuació de les Juntas Directives del Cercle d'Economia (75): la penetració en les estructures representatives de l'empresariat català, la influència sobre l'opinió pública i ser escoltats per l'Administració. Les tres accions es realitzaren paral·lelament. En el número monogràfic que Información Comercial Española va dedicar a l'economia catalana apareix un article signat per Carles Güell on es diu: *Cataluña ha sido tradicionalmente rica en instituciones representativas de la clase empresarial, su historia moderna así lo recuerda. - Las excepcionales condiciones de todo orden que imperaron en los años de aislamiento fueron la causa de que todas ellas en el transcurso de esos años, perdieran su tono vital. El empresario catalán se alejó de sus Gremios y Corporaciones, enterrándose en el reducido ámbito de su empresa, casi siempre de carácter familiar. Se apartó pues, de los problemas generales y olvidó que éstos, precisamente por serlo, incidían directamente en sus intereses. (Avui) las instituciones representativas de la clase empresarial están faltas en la mayoría de los casos de criterios claros, razonados y uniformes. (Tanmateix) se ha iniciado un proceso revitalizador.* (76)

En l'apartat dedicat a la Cambra ja s'ha assenyalat la importància de l'acció del Cercle d'Economia, el qual també va ser el motor de la creació de les Joves Cambres, de la relació entre empresaris catalans amb organitzacions estrangeres, i ja als anys setanta, de l'intent d'influir decisivament en l'orientació del Foment del Treball, aconseguint modificar les posicions econòmiques i polítiques de la seva revista però sense obtenir la presidència executiva.

D'altra banda, el Cercle va assolir un important èxit en la seva projecció exterior. C. Güell, en el discurs de comiat com a president de l'entitat, va dir: *Un Circulo de opinión ha de tener en primer lugar una opinión propia, ha de disponer de medios de difusión para proyectar sus ideas al exterior y, por último, ha de tener un prestigio para ser escuchado y atendido.* (77) El Cercle es va plantejar d'una manera

col·lectiva la tasca de crear un estat d'opinió favorable a les seves posicions; un comitè de redacció havia d'assegurar setmanalment una sèrie d'articles a més d'una opinió editorial (78). Les col·laboracions s'iniciaren al Diari de Barcelona, del qual Miquel Mateu era un dels principals accionistes. Carles Ferrer va presentar les 'Páginas Especiales' de la següent manera: (El món es troba en un proceso de crecimiento y desarrollo verdaderamente espectaculares,() Pero lo que debemos nosotros especialmente plantearnos no es si vamos a seguir la evolución del mundo, sino ¿qué papel vamos a desempeñar en esta transformación? ¿Vamos a seguir siempre a la zaga de los movimientos internacionales? ¿Continuaremos constantemente siendo los parientes pobres de nuestros compañeros europeos? ¿El número de patentes científicas españolas será proporcionalmente tan bajo como hasta ahora?,- Creemos firmemente que no. (Ja) se ha visto sobre todo la aparición de la condición previa a todo cambio importante; ha surgido una nueva mentalidad en nuestro país. A lo largo y a lo ancho de España se está produciendo la alianza de las mentalidades renovadoras de las generaciones mayores con las más numerosas del mismo signo de las 'nuevas generaciones post-guerra'.- El mesianismo y la manía de grandezas, tan característico de nuestro país durante siglos, se bate en franca retirada de las calles, de los bares, de la prensa, de los locales públicos, refugiándose quizá en nuestra intimidad.- La primacía de la capacidad humana, el interés por los problemas colectivos, la decisiva importancia de nuestra ciencia y de nuestra técnica para adquirir la independencia económica y social que todos deseamos, o ser simplemente colonias en manos de técnica extranjera, etc, son cuestiones que nos gustaría comentar en próximos artículos. (79).

Des del juny de 1966 el mateix comitè redactava les opinions editorials que apareixien a les pàgines d' 'Economía y Finanzas' de La Vanguardia, sota el títol de 'Noticia y opinión', i des de juny de 1968 aquestes editorials anaven signades per 'C. de E.'. A més de la incorporació a la CEE, un dels eixos de les seves opcions econòmiques, un tema al que dedicarien una gran atenció seria el de l'Àrea Metropolitana de Barcelona i els seus problemes d'infraestructura; urbanisme, habitatge, carreteres, ampliació del port, etc. Als primers anys les temàtiques

dels articles eren més àmplies, fent-se cada vegada més estrictament econòmiques. L'any 1971 es va iniciar la disminució de les col·laboracions periodístiques del Cercle, que concluirien definitivament a l'any següent. Els resultats havien compensat els esforços esmerçats i Carles Gual va poder dir al discurs de comiat ja citat que: *la labor realizada ha sido francamente alentadora, y nos ha permitido crear una plataforma de opinión que puede ser útil para el país. Yo diría que hemos mantenido una línea de continuidad e independencia en nuestras opiniones. Ha sido una labor que ha exigido tenacidad y constancia. A través de ella hemos ganado un prestigio que hoy nos permita, indudablemente ser escuchados con respeto en muchos ámbitos del país.*

Una altra activitat important era l'organització de les reunions 'Costa Brava', les quals tenien per objectiu constituir-se en fòrum de reflexió i propostes de política econòmica al més alt nivell. La primera es va celebrar al mes de maig de 1961 i va comptar amb l'assistència entre altres d'E. Fuentes Quintana, L. Rojo, J.L. Sampedro, J. Sardà, M. Ballbé i F. Estapé. Era la primera vegada que un grup important de personalitats 'madrilenyes' es desplaçaven fora de la capital, i l'èxit de la Reunió va ser la base de l'atenció deferent que va desvetllar les activitats dels Cercle d'Economia. En les següents reunions Costa Brava van participar ministres de Franco, alts càrrecs de l'Administració, un ampli ventall d'economistes d'arreu, i sobretot importants empresaris catalans, que d'aquesta manera es relacionaven directament amb l'Administració i sobre els quals a la vegada des del Cercle s'impulsaven noves línies d'actuació. Les tres primeres reunions tingueren lloc en poc temps; la primera girà entorn al Pla d'Estabilització i les seves conseqüències per l'economia espanyola; la segona, que tingué lloc a les darreries de l'any 1963, es centrava en els 'Problemas y perspectivas del desarrollo económico español', durant la qual es va donar un suport global a la política que estava realitzant el franquisme d'integració total en els models capitalistes occidentals. La III Reunió Costa Brava es celebrà l'any 1965 amb el títol específic d' 'España ante Europa; exigencias de nuestro desarrollo', i la IV no va tenir lloc fins l'any 1970. Si bé el tema genèric era 'La economía

espanyola ante la década de los 70', les discussions versaren més sobre la realitat catalana en el context de l'Estat, tema sobre el qual es manifestaren diferències, de vegades profundes, entre els participants perquè, com ja va assenyalar E. Giralt (80), si bé en els temes estrictament econòmics l'acord era força generalitzat, en altres qüestions amb implicacions polítiques més directes les discrepàncies eren importants, el que provocà que, progressivament, es tendís a evitar aquelles problemàtiques conflictives. Amb materials de la IV R. Costa Brava el Cercle d'Economia va publicar el llibre 'Hacia una nueva politica económica' en el que l'entitat, sense fer formulacions noves, es pronunciava clarament per un marc econòmic capitalista, exent de les contradiccions que aquest mantenia sota el franquisme. En la revista 'Economia' del Foment del Treball, els mateixos socis del Cercle escrivién: *En la portada del libro en cuestión aparece el título 'Hacia una nueva política' con un fondo rojo separado claramente y con mayor relieve de la palabra 'económica' que está en un fondo blanco. Creo que éste es un dato ilustrativo y que sugiere algo más que el grafismo de las letras y los colores; porque no existirá seguramente una nueva política económica en nuestro país sin que antes exista también una nueva política, en mayúscula, que afronte decididamente estos problemas. Esa nueva política es la que en definitiva el Círculo de Economía, al igual me supongo que la mayor parte de la gente responsable del país quiere y espera.* (81)

La V Reunió Costa Brava - celebrada a l'octubre de 1975 - sobre 'Economia y sociedad ante un contexto democrático' va estar dominada per la problemàtica general d'aquella conjuntura. Tanmateix havien estat les primeres convocatòries de les reunions Costa Brava les que tingueren una major projecció. Als anys seixanta a penes si es realitzaven debats sobre política econòmica i, també, la participació de representant del poder va ser més elevada a les primeres que a les darreres.

Una altra faceta important de l'activitat del Cercle d'Economia era la celebració continuada de conferències sobre temes diversos, fonamentalment econòmics. Aquelles conferències -més de duescentes en el període estudiat - són especialment útils per conèixer quines eren les

posicions de molts empresaris respecte a un seguit de temes, i també quines eren les propostes que altres persones, relacionades amb el món econòmic, feien a aquells.

Però si el nucli dirigent del Cercle d'Economia en l'àmbit col·lectiu volia fer quelcom més que manifestar les seves opinions i propostes, tenia que organitzar un treball sistemàtic per aconseguir els seus objectius. Aquest nucli s'havia manifestat partidari de dotar a la societat espanyola d'unes estructures econòmiques i polítiques de matriu liberal en les que, al mateix temps i concordant amb les polítiques dominants als anys seixanta, l'estat del benestar havia de tenir un paper destacat, aconseguint que les relacions socials no fossin excessivament conflictives. En un document intern de 1970 escrivien: *Si el Círculo desea (uno diría debe) llevar a cabo unos objetivos cada día más interesantes, dada la escasa o nula participación de los socios, debe profesionalizar algunas de sus actividades. De ahí que tenga necesidad de mayores recursos económicos que las cuotas de los miembros. A nuestro modo de ver existen dos posibles caminos: 1º Incremento considerable de socios. 2º Constituir la Fundación Círculo de Economía. Ahora bien para que ésta sea viable en el tiempo, se requiere motivar a los patronos, ofreciéndoles (o mejor fijándolos conjuntamente) unos objetivos claros y sugestivos, señalando la forma de funcionamiento y estableciendo los medios necesarios.*(82) Cal destacar que ja a començaments dels anys seixanta Carles Ferrer, Pere Durán (83), Olegari Soldevila, Jordi Pujol, Carles Güell, Joan Mas Cantí, Artur Suqué i Lluís Figa havien aportat una quantitat de diners per crear la Fundació, havent redactat el darrer els estatuts. Tanmateix la Fundació no va tirar endavant, i no per impediments externs al grup, sinó per manca de seguretat en la conveniència d'iniciar un procés que, si responia als seus objectius, tindria un marcat caràcter polític. Sovint s'oblida que el nucli majoritari del Cercle d'Economia tenia un projecte polític diferent al grup dominant sota el franquisme, però que les arrels - i els interessos - socials eren els mateixos.

El que tractarem d'esbrinar en la segona part d'aquest treball és justament això, les actituds i les propostes dels industrials catalans en aquesta etapa de creixement econòmic.

NOTES

- (1) Darrerament s'han publicat alguns treballs sobre les associacions patronals en l'etapa postfranquista. Cercant els precedents alguns d'ells enmarquen l'actuació empresarial durant el franquisme. A destacar el número monogràfic de 'Papeles de Economía' (1985) sobre "Empresarios, sindicatos y marco institucional" i l'article de S. Aguilar (1985) "¿Burgueses sin burguesía? La trayectoria corporativa de la burguesía empresarial catalana"
- (2) El Consell Superior del Foment del Treball Nacional estava format per: Josep de Quadras, Josep Mª Albert Despujol, Ricardo Maese, Josep Clapers, Luis Riviere, Josep Mª de Caralt, Eusebi Bertrán, Lluís Sedó, Domènec Sert, Josep Mª Mata, Laureano Moreno, Andreu Oliva, Alfred Sedó, Federic Bernades, Josep Farreró, Caietà Marfà, Francisco Pérez Olaguer, Matías Dos Santos, Ramón Volart, Artur Sedó, Isidor Valls, J. Puig Marcó, Pere Manent, Josep Mª Bassols, Josep Román J. Pàmies, Zenón Nicolau, Santiago Soler, Ricard Graells, Esteve Riera, Josep Mª Romeu, Emili Jorba, J. de Calasanz Martí, Ramón Paz Carles Guilemany, J. Vendrell, Marqués d'Alélla, Comte de Egara, Miquel Matéu, Delmiro de Caralt, Arcadi Ballé, Francesc P. Pallarès, Antoni Oliart, J. Mas Yebra, Octavi Domenach, Lluís Ysamat, Josep Campabadal, Tomás Mortany, M. Gatnells, Jaume Boada, Josep Torres Vilanova, Miquel Lloveras, Melcior Calonge, Josep Bertomeu, Josep Serra, Lluís Bayer, Julio García i Joan Clarà, (FTN, Llibre d'actes)
- (3) FTN - Llibre d'actes del Consell Superior
- (4) El Trabajo Nacional nº 1769, abril 1967
- (5) Quan l'any 1976 el FTN va tornar a constituir-se en representant de la patronal catalana Félix Gallardo va dir: *De justicia, es citar en estos momentos difíciles para la vida del Fomento, la ayuda económica y humana, muy importante, que la Cámara Oficial del Comercio, Industria y Navegación de Barcelona viene prestando desde 1968. Pero si la Cámara ha actuado en este sentido - y así lo han manifestado en numerosas ocasiones muchos de sus dirigentes - no ha sido simplemente para ayudar a defender y mantener en condiciones dignas el patrimonio de la Entidad, sino por estar simplemente convencidos de que el Fomento, en un futuro más o menos inmediato, podía volver a asumir el papel de Asociación de defensa y representación de los intereses empresariales, fundamentalmente de nuestra región, en una misión equiparable a la desempeñada por esta Corporación desde su fundación en 1771.- La opción fué clara y concreta. Convenía mantener el Fomento como Asociación independiente, aún a costa de una casi total paralización de sus actividades específicas, conservándolo como auténtico instrumento o 'solución de recambio', que en su momento permitiera nuevamente aglutinar en su seno al empresariado catalán. Puede afirmarse que con esta decisión se salvaba una parte importante de la historia económica de Cataluña.-* (Discurs del president del FTN a l'Assemblea General de Socis - 16-9-1976)
- (6) Al novembre de 1972 formaven el comitè de redacció: V. Condón, E.

Díaz Morera, A, Gispert, F, Granell, J, Mas Canti, V, Oller, A, Padrós, J, Soler, J, Mª Surís

- (7) Economia nº 1799, any 1970
- (8) Algunes de les persones entrevistades coincidien en afirmar -referint-se a membres del Cercle d'Economia: ¿quants convenis han negociat aquests senyors? ¿per què els havien de deixar el FTN per fer la seva política?
- (9) Discurs de presa de possessió de F. Gallardo 25-2-74. A 'Economia' nº 1838 febrer de 1974
- (10) Sobre la indústria tèxtil cotonera i la seva evolució veure: J. Maluquer Sostres; 'La política algodонера 1940-1970'
- (11) Les Juntas de Govern del SECEA al llarg d'aquest període van estar presidides per Josep Riba Ortíz i formades per:
1961 : R. Riera Sala, C. Gorina Durán, E. Martí Carreto, E. Moreno Salvador, A. Pons Llibre, A. Le Monnier y de Caralt, C. Castilla Delgado, E. Rabadà Tornero, J. Romagosa Bosch, E. Royo Cabrera, J. Botey
1963 : J. Botey, R. Riera, A. Amat Curtó, I. Soldevila de Caralt, M. Capell Sitjes, E. Moreno, P. Viladomiu Portabella, A. Montal Costa, A. Le Monnier, F. Muñoz Parcerisa, E. Illa Sanz, M. Nivela Vicente, E. Royo
1967 : E. Moreno, D. Soldevila Godó, S. Marsal Regad, R. Machimbarrena, A. Montal, E. Bertrand Batlló, J. Montané Pous, L. Viladomiu, J. Mª Pujadas Forgas, A. Amat, F. Muñoz, V. Morilla Eizaguirre, M. Martí Olivares. (Docum. SECEA - Actes)
- (12) Arxiu SECEA - Acord de la Junta de Govern de 29-4-60
- (13) Arxiu SECEA - Acta de la reunió de la Junta de Govern de 27-9-63
- (14) J. Maluquer - op.cit. p.188
- (15) SNT - Boletín Informativo del Servicio Comercial de la Industria Textil Algodonera nº 137 25-6-60
- (16) Ibidem, nº 141 25-9-60
- (17) Ibidem, nº 149 25-1-61
- (18) Arxiu SECEA - Acta de la reunió de la Junta de Govern de 29-4-60
- (19) Ibidem.
- (20) El Ministeri de Comerç encarregà al SECEA la distribució d'un ajut complementari a la desgravació fiscal acordada a l'OECE per les exportacions de manufacturats de cotó. El fons per aquest ajut s'obtenia d'un aranzel transitori de l'1 per 100 sobre les llicències d'importació de matèria primera

- (21) Arxiu SECEA - Acta de la reunió de la Junta de Govern de 16-11-62
- (22) Quan amb caracter oficiós J. Riba va anunciar a la Junta el nomenament de Manuel Ortínez com director general de l'IEME resaltà el fet que; el Sr. Ortínez al oferirle dicho cargo el Excmo. Sr. Ministro de Comercio, con el que le liga una gran amistad personal y profesional, expresó el deseo de que su designación coincidiera, en todo caso, con la solución definitiva del problema de la liquidación de la deuda por impago de cantidades en concepto de fomento a la exportación que la Administración tiene contraída con los exportadores a través del SECEA por entender que su labor en el nuevo puesto requiere la extinción de esta secuela que tanto le vincula y afecta. Dies després també s'afirmava que; se ha de agradecer igualmente al Sr. Ortínez el haber aceptado un cargo que sólo beneficios puede reportar a la colectividad algodonera dado el ascendiente y el crédito que su persona tiene en el ánimo del Sr. Ministro. (Docum. SECEA - Actes de les reunions de 15-10-65 i 27-10-65)
- (23) J. Maluquer - op.cit. pp.175-176
- (24) Arxiu SECEA - Acta de la reunió de la Junta de Govern de 21-3-61
- (25) Ibidem, 28-4-61
- (26) Ibidem, 24-5-61
- (27) Ibidem, 17-8-61
- (28) Ibidem, 22-4-63
- (29) La continuïtat entre l'organització patronal existent sota el franquisme i la posterior, ja en un marc constitucional, es pot seguir en gairebé tots els sectors. A la indústria cotonera la linealitat és tal que no s'ens ha autoritzat la consulta de les actes de la Junta de Govern del SECEA posteriors a 1970, donat l'encadenament existent amb l'actualitat.
- (30) Sobre Alfons Sala veure: J. PUY, Alfons Sala i Argemí: industrial i polític, Terrassa, 1983
- (31) A.G.F.S.- expedient 953.- 'Informe sobre los problemas actuales de la industria lanera que el presidente de la Junta Nacional Económica del sector Lana D. José Casas Cumill somete a la consideración de dicha Junta' Madrid, 22-6-61
- (32) A l'apartat corresponent als consells d'empresaris del Sindicat Vertical es reproduïx l'organigrama general de la representació empresarial oficial.
- (33) A.I.I.T.- Correspondència 1971
- (34) Farmaindustria, 'Farmaindustria y el marco farmacéutico en España' Madrid, 1980

- (35) Farmaindustria, 'La industria farmacéutica en cifras', Madrid, 1984
L'any 1976 les empreses de menys de 50 empleats -85,9% del total- representaven el 28,3% del total produït en matèries primeres i essent el 70,4% dels establiments dedicats a 'especialitats' produïen el 9,2% d'aquestes. Contràriament, els laboratoris de més de 100 treballadors -el 7,8% del total dels dedicats a produir matèries primeres- representaven el 55,6% de la producció total; i representant el 21,2% dels laboratoris dedicats a 'especialitats' produïen el 82,7% del total (Farmaindustria y el marco ,.)
- (36) Farmaindustria, 'La industria farmacéutica en cifras'
- (37) ANAIF, Especial 'Bodas de plata' 1982
- (38) Reafirmant el caràcter de continuïtat ANAIF assenyala una tercera etapa: *de 1977 hasta aquí, en que, independizada de la tutela oficial y manteniendo la estructura de la primera etapa, enriquecida con las aportaciones de la segunda, se ha materializado la Asociación que tenemos ahora, en la línea de las más desarrolladas del mundo, pero con características claramente españolas y abarcando todas las actividades que una entidad corporativa empresarial pueda abordar.* (ANAIF, op.cit.)
- (39) En el sentit literal de la paraula, Un dels retrets que feien a A.R. les persones que treballaven amb ell era que no acostumava a delegar, dirigint personalment tot allò del que era el màxim responsable
- (40) CEAM nº 49, oct.nov. de 1961, Debat en el que van participar: M. Alonso García, A. Polo, J.Mª Casanova, J.Mª Pujol Xicoy, C. Ribera Roca, E. Tarragona, J. Torras Serratacò, F. Del Pozo i J.Mª Lacalle.
- (41) Arxiu del Govern Civil de Barcelona - Informe d' A.Ribera al govern civil de Barcelona de 22-11-66, Caixa 1362
- (42) Joaquín Ribera era un dels més importants industrials metal·lúrgics barcelonins dels anys trenta. Era president de la Mutua Metal·lúrgica i havia estat promotor també d'ATEEM i ESADE.
- (43) CEAM nº 49, oct.nov. de 1961
- (44) Ibidem.
- (45) A començaments dels anys setanta el CEAM no disposava de prous recursos per finançar les activitats del Centre que hom volia adquirir més empena. La presentació de dos projectes a un concurs convocat pel Sindicat Nacional del Metall proporcionà els ingressos extraordinaris amb els que es sufragaren varis estudis posteriors.
- (46) La Junta Rectora del CEAM l'any 1960 la formaven: J. Ribera Barnola (Metales y Platería Ribera), J. Grau Serradell (La Electra Industrial), M. Elizalde Biada (E.N. Motores Aviación), G. Sabater Buxens (Industrias Mecánicas), B. Torres Guerrero (Mutua Metalúrgica de Seguros), J. Riviere Manén (Altos Hornos de Cataluña), R. Arqué Brujas

(Tall, Numax-Angué), C. Ribera Roca (Fund. y Cons. Roig y Ribera), J.Mª Casanova Puig Sarinaneil (La Farga Casanova), J.Mª Pujol Xicoy Badia (E. y J. Pujol Xicoy), L. Ramirez Arroyo (SEAT), C. Coll Baurier (Maquinaria Cinematográfica), M. Casanovas Pifol (Barrera y Casanovas), A. Viaplana Guri (Construcciones Electrotèxtils Riera), J. Rodríguez Mingorante (Anglo Española de Electricidad), G. de Herralde (Refinerías e Indas. Metalúrgicas), D. Escorsa Civis (Fundiciones Escorsa), M. Sanromà Capell (C. Soler Almirall) i E. Koettgen Schafer (Siemens)

L'any 1962: J. Ribera B., J.M. Casanova P., M. Casanovas P., M. Elizalde B., A. de P. Escura V., P. Galofre F., G. de Herralde, E. Koettgen S., J.Mª Pujol Xicoy B., C. Ribera R., J. Riviere M., J. Rodríguez M., G. Sabater B., M. Sanromà C., E. Tarragona C., B. Torres G., A. Viaplana G.

L'any 1964: J. Ribera B., G. de Herralde L., C. Ribera R., M. Casanovas P., A. de P. Escura, C. Berlil P., A. Forrellad S., P. Galofre F., J. Garrido F., J.Mª Pujol Xicoy, A. Ribera R., J. Riviere M., J. Rodríguez M., F. Servole M., F. Valls Taberner A., A. Viaplana G., J. Vives de C.

L'any 1966: A. Forrellad S., F. Valls Taberner A., F. Servole M., J. Vives de C., A. Paris M., J. Basso M., J. Roca V., A. Mosella C., E. Ullod S., R. Vila M., A. Ribera R.

L'any 1975: J. Riviere M., J.Mª Ardevol V., J. Garrigó F., A. Paris M., A. Pirretas T., F. Badia G., J.Mª Pujol X., F. Prat C., J. Ribera R., R. Canal M., J. Vericat N., L. Roger C., A. García M., D. Solanas P.

Font: Per les tres primeres juntes la revista 'CEAM', Per les dues darreres la direcció de l'entitat (1987)

(47) En realitat en uns anys en els que tot el que es produïa es col·locava al mercat no calia que els industrials s'esforcessin gaire; tanmateix eren moltes les indústries que rebien la revista i podien envanir-se de gaudir d'un instrument eficaç de perfeccionament.

(48) Ordre General de la Delegació Nacional de Sindicats de 5-11-64. La mateixa Delegació, al març de 1965 justificava la seva creació dient que: *Con estos Consejos, los empresarios hallan un nuevo modo de expresión conjunta en los problemas que, por ser genéricos y comunes, les afectan globalmente, como a tales empresarios, en tanto que las cuestiones específicas de su rama o grupo de actividad han de seguir teniendo su tratamiento, como hasta ahora, en la Sección Económica del Sindicato en que aquellos estén encuadrados.* - Se logra de este modo, una mayor eficacia sindical, por cuanto que, mientras en cada rama de actividad, cada Sindicato, sigue teniendo competencia total, vertical, en el seno de sus Juntas, Sección o Grupo, sobre los problemas propios, los empresarios obtienen genéricamente en los nuevos consejos un medio de carácter intersindical para la representación, la coordinación y el estudio conjunto de la problemática común del mundo empresarial en los ámbitos de la nación y la provincia. Tanmateix eren taxatius en quant al context en que s'inscrivien: Los Consejos de Empresarios nacen pues, dentro de un sistema orgánico - el único de Sindicatos, clave del Sindicalismo español - y no puede entenderse en toda su magnitud más que como piezas especializadas de aquel sistema, como parte importante sí, pero parte al fin de

esos otros órganos en los que, junto con los Consejos de Trabajadores se integran, y que son los Consejos Sindicales Provinciales y el Congreso Sindical, (El subratllat és nostre)

(49)ACA - DPS, Palabras del Presidente del CNE, L. Galdós, al CPE
29-2-68 caixa 1604

(50)ACA - DPS, Acta reunió CPE 9-11-71 caixa 203, (El subratllat és nostre)

(51)ACA - DPS, Acta reunió CPE 23-11-71 caixa 203, La defensa de l'economia de mercat havia estat clara des de la constitució del consell de Barcelona, El seu president J. Torras Trias havia dit a Laureano López Rodó i a Enrique García Ramal, els quals els havien plantejat la possibilitat d'expropiar terrenys per alguns projectes industrials que: *el Consejo de Empresarios, que representa la empresa libre, la libertad de empresa, ha de ser muy cauteloso a dar su aquiescencia a todo lo que representa intervencionismo*, AGA-DNS, Plé de la Comissió Permanent del CNE 9-2-66 caixa 21

(52)M. Moreta havia estat secretari de les Joventuts de la Lliga durant la II República, No és un cas aïllat; Josep Me Miró Burunat també havia pertanyut a aquella formació política i va tenir càrrecs de responsabilitat al costat de Josep Tarradellas als anys de la guerra J.Me Miró Burunat era un dels més importants dirigents del Col·legi Major de la Seda - el gremi dels industrials seders - i un dels màxims dirigents del SNT, J.Me Miró va competir amb Martín Sanz per la presidència del CNE, També estava en la primera llista -molt curta- d'accionistes de Banca Catalana,

(53)El president del CNE explicava en el V Congrés Sindical que *el CNE tiene la naturaleza jurídica de una confederación, puesto que pertenecen al mismo, de una parte las Uniones Nacionales de Empresarios y Entidades de naturaleza análoga nacional y, de otra, los Consejos Provinciales de Empresarios, organizaciones que conservan su personalidad jurídica y libertad de actuar en sus campos de acción específica, si bien se unen para las tareas comunes que corresponden al Consejo Nacional, el cual tiene a su cargo, en definitiva, la elaboración y desarrollo de la política empresarial general, así como la orientación y coordinación, en su caso, de las acciones de las Organizaciones Profesionales de empresarios que lo integran*, AGA-DNS, V Congrés Sindical, Informe del President del CNE sobre activitats del període 1968-73, abril 1973, caixa 24

(54)AGA-DNS, Nota del CNE 15-10-68 caixa 18

(55)AGA-DNS, Carta de L. Galdós al ministre J. Solís 9-3-66 caixa 25

(56)AGA-DNS, Intervenció de L. Galdós al CNE 11-3-67 caixa 20

(57)'Ya' 13-12-69

(58)A. Prouvost 'Evolución de las estructuras de la industria textil mundial' Barcelona, 1964

- (59)AGA-DNS, CNE caixa 32
- (60)'A, Ribera o la nueva generación' Diario de Barcelona 23-5-65
- (61)Diario de Barcelona 13-11-66
- (62)L'any 1974 la 'Mesa' estava formada per les mateixes persones que el 1967 amb les incorporacions de Mateo Molleví Ribera i J.Mª Pujol Xicoy
- (63)Josep Valls Taberner era president de la S.A. Cros, Electro Química de Flix, Vda. de J. Tolrà i Manufacturas Valls, a més de conseller de moltes altres empreses com Industrias Agrícolas, S. de Aguas de Barcelona, FEMSA, INGRA i BANESTO,
- (64)Les múltiples gestions per tenir una entrevista amb A. Ribera han estat infructuoses. Les causes d'aquesta actitud sembla que són de caràcter personal, però entre elles creiem es troba el trencament sobtat d'una trajectòria de protagonisme en la defensa dels interessos empresarials, per falta de suport d'altri en un conjuntura especialment difícil. Però per explicables que siguin determinades actituds, no podem deixar d'assenyalar aquesta negativa que, de no haver-se produït, potser ens hagués ajudat a matisar algun dels tants esdeveniments dels que A. Ribera va estar protagonista,
- (65)A la Cambra els economistes van tenir una plataforma fonamental a partir de la qual adquirir nous coneixements i experiència que, a molts d'ells, els seria important per la seva projecció posterior. A destacar els noms de N. Serra, A. Gispert, F. Granell, V. Oller, F. Sanuy, La Cambra de Barcelona tenia una comissió assessora que orientava les contractacions de tècnics universitaris. A començaments dels seixanta estava formada per F. Estapé, A. Polo, M. Ballibé i M. Alonso García,
- (66)COCINB - Memòria de treballs 1967
- (67)COCINB - Memòria de treballs 1970
- (68)COCINB - Memòria de treballs 1967
- (69)Consell Superior de Cambres, Circular nº 697 de 1-12-70, A Arxiu COCIS expedient 5-71
La circular 746 del Consell recollia unes manifestacions de R. Martín Villa, delegat provincial de Sindicats d'Alacant segons les quals *no nos interesa la integración de las Cámaras, sino la conexión. Las mismas personas -los mismo empresarios- en ambos sitios. Per justificar aquesta posició Martín Villa s'havia estès en consideraciones sobre la labor de las Cámaras y los Consejos de Empresarios y el lujo de ellas y la pobreza de éstos, que si los grandes empresarios no quieren estar en ninguno de los sitios, etc.*
- (70)AGA-DNS, Dictamen del Consejo de Estado nº 38434 Caixa 30
- (71)COCIS - Carta d'A. Molina a A. Rodríguez de Valcárcel i E. García

Ramal de 19-2-71, Expedient 5-71, El subratllat és nostre

(72)J, Vicens 'Hacia una nueva burguesia' Destino nº 899 30-10-54

(73)El Cercle d'Economia és sens dubte l'entitat empresarial que més tinta ha fet córrer. Cal destacar el llibre que la mateixa entitat va publicar amb motiu de la celebració del seu 25 aniversari 'Cercle d'Economia 1958-1983. Una trajectòria de modernització i convivència'. Un treball en el que es recull allò que els socis del Cercle han aportat a la societat catalana i espanyola. Alhora és un treball sistemàtic que estalvia part de la recerca arxivística a l'entitat. Els orígens, components i importància del Cercle d'Economia ja havien estat tractats per E. Giral en 'Un capítol de la història dels empresaris catalans de postguerra: el Circulo de Economía' dins d' "Economia crítica,," Les dades que allà es donaven coincideixen amb el que després el propi Cercle escriurà sobre la seva història

(74)La interconnexió entre tots els sectors de la classe dominant era molt gran, com ha estat sempre. M. Ballbé col·laborava tant en la redacció de nombroses lleis de la Comissió Jurídica del Pla de Desenvolupament com en les lleis administratives del Ministeri de la Governació. Formava part de la Comissió Assessora de la Cambra de Barcelona, participava en els actes del Cercle d'Economia, etc.

(75)Entre 1968 i 1965 Carles Ferrer Salat va ser el president i Carles Güell de Sentmenat i Joan Mas Cantí els vicepresidents; entre 1965 i 1969 C. Güell ocupà la presidència i A. Suqué i J. Mas Cantí les vicepresidències; l'any 1969 Artur Suqué va ser elegit president, essent substituït en la segona vicepresidència per Manuel Ribas Montobbio. L'any 1972 el president era J. Mas Cantí, E. Díaz Morera el vicepresident i Jesús Lladó Fernández Urrutia ocupava el càrrec de tresorer; l'any 1975 va ser elegit president Carles Cuatrecasas i com a vicepresidents Jordi Baeta Algué, E. Díaz Morera i Vicenç Oller.

(76)C, Güell 'El empresario ante el futuro' ICE nº 417 maig 1968

(77)Arxiu Cercle d'Economia 'Discurs de comiat com a president de C. Güell' 30-9-69

(78)Un incintiu que ajudava a assegurar la continuïtat en les col·laboracions periodístiques era el fet que un article podia estar remunerat fins a tres vegades: per l'entitat, pel diari i per la Cambra si el col·laborador hi treballava.

(79)C, Ferrer S, 'Creemos en el futuro' Diari de Barcelona 8-11-64

(80)E, Giral - Op.cit,

(81)Economia nº 1971 gener de 1971

(82)Arxiu Cercle d'Economia, 'Curso 1970-1971'

(83)Pere Durán és un dels membres més actius i rellevants de la burgesia

industrial catalana; va aconseguir tenir una aureola d'empresari singular i no era, com en d'altres casos, foc d'artifici. En una entrevista amb S. Paniker afirmava: *No me gusta (el socialismo) como solución a priori porque, en este supuesto, constituye una solución demasiado cómoda en perjuicio de la personalidad del hombre. Pero subsidiariamente puede ser plenamente necesario. El socialismo surge cuando la clase dirigente fracasa (.) Somos poco socialistas en la infraestructura, y demasiado en lo que no lo es. Yo soy partidario de un capitalismo con conciencia. Al capitalismo lo único que le falta es amplitud, o, si quieres, generosidad.* (S. Paniker 'Conversaciones en Cataluña')

El tarannà personal de Pere Durán li impel·lia a no acceptar cap responsabilitat en entitats representatives però alhora se'l pot trobar en tots els esdeveniments en que la burgesia catalana jugava algun paper. Home de rigor intel·lectual remarcable, comunicador excepcional, era el responsable de la política industrial del Banc Urquijo -amb el suport de J. Lladó-, i conseller del Banc Hispà Americà. Va ser el conductor d'un dels projectes econòmics catalans més importants, el de Catalana de Gas i també d'Hidroelèctrica de Catalunya. En l'opinió pública assolí un gran ressó la seva declaració sobre les negociacions que va mantenir l'any 1967 amb les CC.OO, clandestines quan era el màxim dirigent de la Maquinista Terrestre y Marítima. La seva projecció singular de 'capità d'indústria' no va ser mai obstacle perquè fos un dels pocs catalans que era rebut per Franco dos cops l'any i que mantingués una estrata amistat amb G. López Bravo. Junt a A. Ribera Rovira va ser l'únic que -des de Catalunya estant- en diferents ocasions s'havia rumorejat que havia de ser nomenat ministre.

ACTITUDS I ACCIÓ EMPRESARIAL: 1959-1976

1959-1966 L'INICI DEL CREIXEMENT

Si al final del decenni dels anys cinquanta s'inicien a l'Estat espanyol importants transformacions econòmiques no pot dir-se pas el mateix pel que fa a l'estructura política. La línia divisòria entre quelcom susceptible d'ésser modificat i el que era immutable per al règim franquista era clara, els "Principios Fundamentales del Movimiento" afirmaven amb fermesa que la «democràcia orgànica» era absolutament incompatible amb el pluralisme ideològic i polític, amb les llibertats civils, amb la participació popular en les decisions polítiques, en definitiva amb una democràcia autèntica.

El caràcter dictatorial i antidemocràtic del franquisme es manifestaria tantes vegades com fos necessari. Així, per exemple, la reacció del govern davant el que hom denominà "contuberni de Munic", és a dir la reunió de membres de diversos grups de l'oposició moderada al franquisme en el marc del Congrés del Moviment Europeu el juny de 1962; multes, deportacions, exili, alhora que es suspenia l'article 14 del "Fuero de los españoles", el que reconeixia el dret a establir lliurement la residència dins del territori de l'Estat. Paral·lelament el règim organitzava les grans commemoracions dels "Veinticinco Años de Paz", dirigides pel ministre de Informació Manuel Fraga Iribarne. Molt més virulenta era la repressió contra l'oposició obrera; en mig d'onada de protestes internacionals era afusellat el 20 d'abril de 1963 el dirigent comunista Julian Grimau; pocs mesos més tard dos anarquistes - Joaquín Delgado i Francisco Granados - serien executats al «garrot vil». Al desembre del mateix any es crearia un organisme que tindria molta feina fins a la seva desaparició; el Tribunal d'Ordre Públic.

Tanmateix, malgrat la persistència de la repressió, fins i tot en les seves formes de brutalitat més extrema, als primers anys seixanta es desenvolupen importants mobilitzacions obreres reivindicant millors condicions de vida i de treball. A la primavera de 1962 va iniciar-se un important moviment vaguístic, primer a les mines asturianes i al País Basc i que s'extengué ràpidament a zones mineres d'Andalusia, Lleó

i d'altres indrets. El caracter antiobrer del franquisme s'hagué de posar novament de manifest; a primers de maig es declarava l'estat d'excepció a Asturies, Biscaia i Guipúscoa, sense aconseguir, però, evitar que el moviment vaguístic arribés a Catalunya. A mitjans de mes es declaraven en vaga grans empreses metal·lúrgiques de Barcelona com La Maquinista Terrestre i Marítima, Enasa, Macosa, Hispano Suiza, però també indústries de Sabadell, Terrassa, Cornellà, Prat de Llobregat, Mataró, Vilanova i la Geltrú, etc., a més de les mines de Sària, Cardona i Figols. A la tardor de 1962 es va reproduir el moviment vaguístic, si bé amb menor contundència, i a l'estiu de l'any següent els miners asturians tornaren a la lluita reivindicativa que tingué com a resposta una repressió especialment violenta - apallissaments, tortures, empresonaments - denunciada per més d'un centenar d'intel·lectuals.

A l'escalf d'aquestes lluites van néixer les Comissions Obreres, que esdevindrien ràpidament l'instrument més important de la classe treballadora en la defensa dels seus interessos. Sorgides espontàneament a Asturies, a Catalunya es van crear a partir dels nuclis d'oposició obrera i ja a les eleccions sindicals de 1966 assoliren una considerable victòria, el que va permetre ampliar notablement llur camp d'actuació.

També el món universitari protagonitzaria mobilitzacions importants durant aquests anys i viuria sotragades de notable impacte, com l'expulsió dels catedràtics J.L. Aranguren, A. García Calvo i E. Tierno Galván, i la separació temporal de la docència d'altres professors. A Catalunya el moviment universitari culminà l'any 1966 amb la creació del Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona al convent dels caputxins de Sarrià. Són també anys de represa del catalanisme, en el que l'acció cultural va tenir un paper essencial; augment de publicacions en català - llibres, revistes -, representacions teatrals, i, sobretot, l'inici a l'any 1961 del moviment de la Nova Canço catalana, sens dubte el fenomen cultural de més àmplia projecció.

Davant una societat en un procés de canvi el poder polític havia de donar algun tipus de resposta. En el pla polític cal destacar la llei de premsa de 1966, presentada com un dels signes més importants de l'inici d'una «liberalització» també política. Tanmateix, per evitar que aquesta «llibertat» es convertís en «llibertinatge i abusos», el reglament que posà en marxa l'aplicació de la llei fixà un mecanisme repressiu que seria àmpliament utilitzat: segrest de publicacions, expedients administratius, multes, suspensions, etc. El novembre del mateix any va ser anunciat un «amplíssim perdó» per a condemnes relacionades amb fets de la guerra civil, i que seria presentat a l'opinió pública internacional com una amnistia.

Al desembre del mateix any va ser sotmesa a referendun la Llei Orgànica de l'Estat, considerada com la culminació de la institucionalització del règim franquista i on es fixaven amb precisió els mecanismes successoris -una de les preocupacions fonamentals, ja a meitat dels anys seixanta, dels cercles propers al poder-. La llei es basava en els «Principios del Movimiento Nacional» "permanentes e inalterables", i cercava finalment deixar-ho tot «atado y bien atado», però amb tocs liberalitzadors com l'admissió de la creació d'associacions polítiques -no partits- dins del Movimiento per «encauzar el contraste de pareceres», amb el que es volia presentar l'existència de pluralisme polític, i el reconeixement del sufragi universal, amb l'elecció directa dels procuradors a corts per representació familiar.

Però la resposta més important es donarà en el pla econòmic. En la conjuntura expansiva dels anys seixanta es tractava de legitimar el franquisme sobre la base de convertir-lo en l'artífex del creixement econòmic i de l'augment del nivell de vida de la majoria de la població. Si al govern format al 1962 s'havia ampliat la presència dels tecnòcrates vinculats a l'Opus Dei -Gregorio López Bravo ocuparia la cartera d'Indústria-, al govern format al juliol de 1965 encara es reforçaria aquesta tendència amb l'ascens de Laureano López Rodó a Ministre Comissari del Pla de Desenvolupament. Per als dirigents de la política econòmica els empresaris havien d'assolir un important

protagonisme en aquesta nova etapa, això sí, passant per un procés de reconversió.

Quin tipus d'empresari?

S'ha acceptat que una de les moltes conseqüències que va tenir el Pla d'Estabilització va ser l'eclosió d'una mentalitat empresarial aliena als mecanismes generats per la política autàrquica; ja no es podia comptar amb el *dinero fácil, de la fabulosa ganancia al alcance de la mano, de la fortuna lograda en un dos por tres, de la inflación engendrando millonarios a diestra y siniestra* (1). Des de la premsa, a les conferències a les entitats econòmiques, etc., les persones preocupades pel paper de l'empresari a la societat insistien en la urgència que tenien els empresaris d'adaptar-se als nous mecanismes econòmics si no volien restar marginats del nou procés que s'encetava; *Sin perder nada de lo que en ella es característico, es decir, conservando su gran capacidad de trabajo, su sentido de la propiedad y el beneficio, su profundo sentimiento de la familia, su deseo de progreso cultural y todo cuanto constituye su esencia vital, Cataluña debe situarse en la línea que corresponde a la etapa histórica que vivimos, mediante un proceso de adaptación que le permita desarrollar vigorosamente su propia personalidad* (2). Personalitat que es veia desdibuixada al conjunt espanyol no per una pèrdua real de peso específic econòmic, sino más bien como una falta de capacidad o de agilidad para emplear esta fuerza en el sentido requerido para un desarrollo económico de acuerdo con las necesidades de nuestro tiempo (3). Josep Mª de Segarra, com havia fet Jaume Vicens, plasmava amb patetisme l'estretor d'esperit de la burgesia catalana, quan deia des de La Vanguardia *Ahora yo veo una burguesía catalana que constituye una gran masa, más rica, más materialmente ambiciosa y arriesgada que la burguesía de mi mocedad; una burguesía que ha crecido desmesuradamente en las partes que constituyen su pecho, su abdomen y sus extremidades, pero que ha ido reduciendo y empobreciendo los espacios que corresponden al cerebro y al corazón. Una burguesía que come grandes cantidades de caviar y de foie-gras, no precisamente porque su paladar*

se haya refinado, sino porque estos productos son los más caros, y con ellos manifiesta la vanidad de su dorado materialismo. Yo veo una burguesía catalana que buscando el sello de lo universal a base de micro-surcos y cafeterías es escandalosamente provinciana; y que se convierte en cliente del plagio de todo lo más frívolo y lo más banal (4).

¿Dins d'aquella burgesia quina era en realitat la personalitat de l'empresari industrial català? Si atenem a estudis sociològics realitzats als primers anys seixanta tenim el prototip següent: l'empresari a Catalunya era majoritàriament autòcton, un 79 per 100 havia nascut a la província de Barcelona, xifra que contrasta amb el 30 per 100 d'autòctons a Madrid o Saragossa. L'empresari català en un 90 per 100 no semblava predisposat a abandonar el país i, si ho feia, es dirigia als nuclis industrials limítrofes: País Valencià o Saragossa (5). Predominaven entre ells els diplomats subuniversitaris, és a dir, pèrits i titolats en comerç; en aquest sentit és interessant la comparació entre el nivell d'estudis dels empresaris barcelonins i madrilenys (6):

%	Primà	Comerç	Batxi	Pèrit	Engi	Advo	Econo	Altres	Total
	ria		ller		nier	cat	mista	llic,	es,sup.
Barna	10	19	10	19	22	9	1	4	36
Madrid	4	8	14	9	38	12	5	8	63

Aquesta tendència subsistia encara a començaments dels seixanta i així els fills dels empresaris catalans tenien estudis mitjos amb més freqüència que els fills dels industrials de la resta de l'Estat. Aquest tipus de formació condicionava l'actitud de l'empresari majoritari, que es caracteritzava per la tendència a primar la seva activitat respecte a d'altres, mentre que l'empresari amb estudis universitaris o, contràriament, els mancats d'estudis mitjos o superiors tenien generalment actituds més obertes en tots els àmbits econòmics i fonamentalment en les relacions laborals i en l'obertura a l'exterior (7).

Des dels àmbits d'influència dels empresaris s'insistia en la necessitat de superar aquestes mancances. A començament dels seixanta Eduard Tarragona, a l'inaugurar el curs de CEAM-ESADE sobre tècniques d'organització, deia: *El atraso económico de España, el bajo nivel de vida, la poca industrialización, la baja calidad de nuestros fabricados y su alto precio son debido en gran parte a que los directores de empresas no han estado a la altura de las circunstancias que imperaban.* Josep Mª de Segarra també insistia sobre el particular en unes jornades de direcció celebrades al CEAM: *En general nuestros dirigentes no tienen ni mucho menos la mínima formación requerida para la misión que deben desempeñar, ni están informados de cómo pueden adquirirla, ni quieren preocuparse de conocerlo* (8). Josep Lluís Riviere vinculava aquesta insuficiència formativa de la direcció empresarial a la capacitat financera: *tienen estas empresas (mitjanes i petites) capacidad financiera para 'fichar' la maquinaria -hombres- más moderna que hay en el mercado?* (9).

Però l'autoestima empresarial era tan important a Barcelona com a Biscaia i superior a l'existent a Madrid el que fa relacionar l'autoconsciència de prestigi també amb el grau d'industrialització. Així ens ho demostra un estudi realitzat per A. de Miguel i J. Linz (10), segons el qual la professió més prestigiosa pels empresaris barcelonins era la pròpia:

	Ordre mig de prestigi				
	Empresari	Enginier	Advocat	Director Gral.	Coronel
Barcelona	1,89	2,63	3,07	3,23	4,59
Biscaia	1,62	3,18	2,65	3,18	4,65
Madrid	2,23	2,93	2,71	2,21	4,54

L'autoestima augmentava amb l'edat de forma que els empresaris menors de quaranta anys es concedien un autoprestigi inferior als més grans, de la mateixa manera que els gerents no propietaris tenien una opinió més negativa respecte al grup que no pas els gerents propietaris (11).

La política desenvolupada per la dictadura franquista durant els primers vint anys de la seva existència havia provocat que l'empresari no es veiés forçat a millorar el seu bagatge cultural, tècnic i econòmic, perquè, com deia Andreu Ribera *La economía autárquica que siempre hemos criticado, fue realmente una posición fácil, tanto frente a los problemas económicos como a los sociales* (12).

Les propostes empresarials

Les mesures reactivadores preses a partir del Pla d'Estabilització de 1959 comencen a surtir efecte tímidament l'any següent i de manera clara l'any 1961. Fins aquella data les mesures estabilitzadores havien representat una agudització de la inflació i una reducció de la capacitat de compra de la major part de la població - treballadors i classe mitja - que havien vist com els seus ingressos havien baixat a l'entorn del 6 per 100. Aquesta disminució era paral·lela, tanmateix, a un increment -entre un 10 i un 20 per 100- dels beneficis de la banca en 1960 respecte a l'any anterior (13). La Cambra d'Indústria de Barcelona, que havia elaborat un informe molt positiu respecte a la conveniència d'endagar el Pla d'Estabilització, insistia l'any 1960 en que el factor més important causant de l'impàs econòmic del moment era la indecisió empresarial i que, per superar-la, l'Administració havia de prendre mesures incentivadores: reducció del tipus de descompte, crèdits a llarg i mig termini, desgravacions, disminució de la pressió fiscal i, fins i tot, tolerància davant el frau; *la Cámara no pretende encubrir, ni mucho menos defender el fraude fiscal, que tantas veces constituye, además de un delito de lesa ciudadanía, un arma de competencia desleal, pero lo que sí se considera en el deber ineludible de señalar es la conveniencia de que, mientras perduren las circunstancias actuales y hasta tanto las actividades productoras del País no hayan entrado en una fase de recuperación y de franco desarrollo, debería suavizarse todo lo posible la actuación inspectora, sin rebasar los límites dentro de los cuales ha venido operando* (14).

L'any 1962 la inversió ja havia assolit nivells molt elevats tant en instal·lacions com en matèries primeres nacionals i importades. Al

llarg de 1963 l'expansió productiva i inversora van ser una realitat però alhora ja es van iniciar alguns desequilibris sectorials que es van fer més patents l'any 1964. Tant a l'any 1965 com al 1966, el PNB va créixer notablement.

Una de les causes del desajust de l'inici del creixement econòmic la trobem en l'estructura agrària. Els interessos de l'oligarquia agrària continuaven pesant en la política del govern franquista com vint anys abans, just acabada la guerra civil. D'igual forma que eren protegits els interessos dels sectors agraris també les xarxes de distribució creades als anys de l'autarquia rebien el suport del poder. Aquestes posicions de principi xocaven amb polítiques conjunturals d'alguns departaments ministerials ; un exemple el tenim l'any 1964 quan el govern va reduir dràsticament les importacions de productes alimenticis per augmentar la renda dels agricultors i conseqüentment donar major sortida als bens de consum industrial; el fracàs va ser absolut perquè els guanys els obtingueren els intermediaris, i les importacions hagueren de reiniciar-se. Els industrials, si més no, feien informes situant l'origen d'alguns problemes estructurals. La Secció Econòmica de Fibras Artificials i Sintètiques Tallades del Sindicat Nacional Tèxtil indicava: *El proceso industrializador del país adoleció del defecto inicial de una falta de preparación del sector agropecuario (). Una fase previa de transformación rural debió planificarse y ejecutarse antes (i si això s'hagués fet) la tensión inflacionista no habría logrado alcanzar los altos límites conseguidos y que hubiera rebasado a no ser por las masivas importaciones de artículos alimenticios que nuestras reservas en divisas han permitido acometer con toda decisión y energía, pero que, como todas las medidas de emergencia, no resuelven los problemas, sino que simplemente demoran su definitiva solución (15).* A un considerable increment del cos de la vida va seguir una reducció de la capacitat adquisitiva d'amplis sectors, que forçosament s'havia de concentrar en productes de necessitat secundària, donat l'enorme pes que encara tenien en els pressupostos familiars les despeses d'alimentació i habitatge.

L'increment del cos de la vida comportà l'extensió de les reclamacions salarials a les que els empresaris no van posar resistència ja que estaven més interessats en mantenir i augmentar la demanda que en mantenir fixes els salaris, més quan qualsevol increment de costos el repercutien als preus finals. Tampoc els hi era difícil obtenir la financiació necessària per aquests increments ja que la banca tenia grans reserves de liquidesa que podia destinar a la financiació industrial.

En el procés inflacionari d'aquells anys influia també la proliferació de petites i mitjanes unitats industrials no especialitzades, que únicament eren viables, tal com indicava Fabià Estapé, *por el bajo nivel de salarios, la defraudación a la Hacienda Pública y el sacrificio absoluto de las amortizaciones* (16). La productivitat de moltes d'aquestes empreses era molt baixa, fenomen que s'ha de vincular a la maquinària instal·lada, a la manca d'una organització racional i, freqüentment, també a la deficient formació dels empresaris (17).

Les relacions laborals

Però els empresaris en la seva actuació pública no acceptaven que aquestes fossin les causes de la baixa competitivitat de les unitats industrials, sinó que traslladaven la seva responsabilitat a la legislació laboral. L'inici de la dècada dels seixanta havia estat, continuava essent, molt dur pels treballadors. La congelació salarial imposada l'any 1959 desembocà en un ampli moviment vaguístic a la primavera de 1962; la conflictivitat obrera tornava a ser un element a tenir en compte en les relacions laborals i generalment hom preferia pagar més i no aturar la producció, ja que als anys seixanta, i contrastant amb la postguerra, produint es com es feien guanys a la indústria. El Consell d'Empresaris de Barcelona s'havia pronunciat en contra dels retalls salarials que proposava el govern, l'any 1966, per estabilitzar novament l'economia del país. Deia el president Torras Trias *En cuanto a lo que hace referencia al tope salarial, Barcelona se ha pronunciado rotundamente por el 'no' (). Yo me pregunto, si lanzamos sobre las masas de nuestros trabajadores el impacto decepcionante de*

frenarles sus aspiraciones salariales ¿cuál será su reacción?, inmediatamente la merma de rendimientos ¿en qué redundará? en una disminución de la producción, ¿Es que acaso no significará un encarecimiento mayor de salarios las mermas de rendimientos, que no unas posibles subidas provocadas por unas discusiones? (18) Les organitzacions empresarials proposaven que els increments salarials fossin paral·lels a l'augment del cost de la vida, però també propugnaven constantment la 'flexibilització de plantilles' perquè partien de la base de què era més convenient tenir menys treballadors amb un nivell salarial acceptable, per tant una capacitat de consum alta, que no plantilles àmplies amb menor capacitat adquisitiva. El dret a despatxar, inalienable per a la filosofia patronal, havia de ser compensat per una assegurança d'atur 'digna', tan propera com fos possible a les bases de cotització, element clau per evitar la possible conflictivitat laboral. Aquesta proposta, feta en una conjuntura expansiva, era una reivindicació molt important alhora que simbòlica, ja que eren conscients que el règim franquista no la podia assumir de cap manera; la seguretat en el lloc del treball era una de les poques mesures favorables als treballadors de la dictadura. Contràriament, el que sí aconseguien sovint era augmentar la durada i els àmbits funcionals i territorials dels convenis col·lectius. Homogeneïtzar els costos laborals i evitar la conflictivitat es van convertir així en objectius permanents dels empresaris als anys de les Vaques grasses.

L'acord, però, no era generalitzat respecte al marc laboral en que s'havia de desenvolupar aquella política. En aquest sentit el Cercle d'Economia mantenia una posició més coherent amb els propòsits generals que les altres organitzacions, més vinculades a responsabilitats patronals. A la III Reunió Costa Brava, de 1965, membres del Cercle d'Economia insistien en la necessitat d'ampliar al màxim el cos directament negociable entre treballadors i empresaris. J.Mà Pujol Xicoy considerava que, com a mínim, s'havia d'implantar ja una 'llibertat fraccional' -llibertat a les empreses en una societat no lliure - per negociar amb els treballadors. Deia: *He de manifestar que en mi opinió, la postura jurídica general del Derecho laboral, por parte del Ministerio de Trabajo, debiera de ser situar, modificar los*

principios generales del Derecho, que garantizaran una seguridad mínima desde el punto de vista laboral. El resto de la actividad del Ministerio de Trabajo debiera ser titular para el cumplimiento de estos principios generales que han de ser imputables, pero inmediatamente hay que dar el sistema, para que dentro de estos principios generales y, por supuesto, por encima de los mismos, mejorando todas las posibilidades, esta libertad fraccional a las empresas para que puedan llegar a acuerdos concretos y determinados con sus productores. (19) Pere Durà Farall anava més enllà i plantejava que s'havia d'avançar cap a la democratització del país, però que sólo en las industrias cabe el gran ensayo social y democrático sin peligro, perquè en nuestro país, desde hace muchos años, no existe el libre juego de la asociación de hombres, y no es fácil prever cómo funcionarán unas nuevas estructuras comunitarias. Por ello el planteamiento es delicado y muy complejo. Sólo la empresa industrial constituye en Cataluña, y también naturalmente en el resto de España, una auténtica asociación de hombres, por lo que es en las industrias en donde cabe un gran ensayo social, democrático y político del país. (20)

Però si el Cercle d'Economia propugnava unes relacions laborals obertes, coherents amb la seva política europeïsta, uns altres nuclis empresarials, molt més amplis a mitjans anys seixanta, no només estaven d'acord amb la legislació laboral vigent, sinó que feien arribar a l'Administració la seva preocupació respecte a qualsevol ampliació de la participació dels treballadors a l'empresa, susceptible de modificar la indefensió sindical establerta al país. El Consell Nacional d'Empresaris va enviar als consells provincials una circular que havien de distribuir entre les empreses a fin de que los empresarios españoles vigilen, toda actividad contraria a la Organización Sindical, absteniéndose de utilizar otro cauce ajeno a la misma y negándose al diálogo con aquellos que, carentes de la normal representatividad, pretenden atribuirse facultades que tienen un origen ilegal o clandestino significándole igualmente, que la relación del empresariado con la Administración Pública debe mantenerse por conducto del Sindicato, ya que cualquier otra actitud deberá considerarse como exclusivamente personal y no corporativa. (21) Les posicions

restrictives es poden seguir a tots els nivells; l'Institut Industrial de Terrassa, per exemple, quan a partir d'una nova normativa de 1966 els treballadors sancionats per falta greu podien participar a les eleccions sindicals, es dirigí a l'Administració manifestant que *puede darse el caso y que indudablemente se ha dado, que salgan elegidos no los mejores que fué el eslogan de la pasada campaña electoral sino los peores, entendido en el sentido de que pueden salir elegidos o han salido elegidos en algunos casos aquellos trabajadores con antecedentes laborales desfavorables, que figuraban excluidos en la anterior legislación.*(1) El trabajador objeto de una sanción grave en la vida laboral carece de autoridad y prestigio para representar a sus compañeros ante la Empresa; y especialmente para la Empresa la elección de un trabajador desvinculado de la misma y carente de disciplina y obediencia y de todas las demás virtudes sociales, que, de poseerlas no hubiera sido castigado por falta grave, ha de ser ineluctablemente semillero de discordias y conflictos (22).

Cap a 1965 es va iniciar també la pol·lèmica sobre la participació dels treballadors a l'empresa. Alguns sectors empresarials no s'oposaven radicalment a un determinat grau de cogestió; en una etapa expansiva de la indústria no creien que aquest factor els pogués perjudicar de forma essencial. Però serien justament els dirigents patronals els que s'oposaven amb més força a aquella participació; *Asusta ver la ligereza con que se habla de reformas, cuya consecuencia inmediata sería un vertical desplome de nuestra riqueza colectiva. No, la verdad es que se puede y se debe ir a una paulatina redistribución de la renta, ir más allá, pero, significaría la simple y pura liquidación de nuestro patrimonio, es decir la miseria para todo el pueblo, en el preciso momento en que este pueblo empieza a salir de la miseria*(23).

Al llarg d'aquells primers anys de creixement econòmic els grups patronals també es pronunciaven sobre un seguit de qüestions que, si bé no afectaven directament a les relacions laborals tenen molt a veure amb les relacions socials entre venedors i compradors de força de treball. Així, per exemple, els empresaris sempre estaven en contra de la dilució del principi de lliure empresa. Davant una resolució de

I'OIT, la Junta Central Intersindical de la Pequeña y Mediana Empresa manifestava llur oposició a qualsevol tractament privilegiat de les cooperatives. Assenyalava que es necesario que la recomendación se limite a los países en vías de desarrollo, sin que tenga incidencia alguna en las disposiciones fiscales o jurídicas de los restantes países, que conocen sobradamente la fórmula cooperativista, sin que el alto nivel de vida que han alcanzado, se deba precisamente al empleo exclusivo de dicha fórmula como sistema de promoción económica; perquè entendemos que la empresa independiente es la forma más natural que permite hacer resaltar las cualidades del individuo, principalmente su espíritu de iniciativa, su identificación con el riesgo mercantil y su sentido de las responsabilidades (24).

La transcendència de la qüestió cooperativista és essencialment d'indole ideològica. El tema de la Seguretat Social ho és des de diferents punts de vista. Ideològicament els patrons sempre van preferir les Mutues privades; eren entitats controlades pels industrials i representaven una política paternalista molt convenient per les empreses; per tant, amb un sistema de seguretat social públic perdien ambdues condicions. D'altra banda el tema tenia un aspecte econòmic; els empresaris tenien la temença de que el nou sistema seria més car i no donaria majors beneficis. En aquest sentit, davant el projecte de Seguretat Social que es discutia a començaments dels anys seixanta el SECEA havia considerat que tiene un marcado caracter estatificador y socializante, en lo cual sigue, por otra parte, la línea de los ordenamientos jurídicos europeos en materia de previsión. Afegien que si bien no caben reparos serios de orden técnico-jurídico a dicho proyecto, en cambio podemos desconfiar en principio de la puesta en práctica y gestión administrativa subsiguiente. El coste y la eficacia de la nueva Seguridad Social constituyen los dos extremos más vulnerables a la crítica que puede hacerse del proyecto desde el punto de vista empresarial español. Per tant es tractava d'iniciar accions amb l'objectiu de: Salvar las Mutuas privadas, particularmente las textiles; retrasar en lo posible la aplicación del nuevo ordenamiento; limitar su caracter socializante y procurar que el coste de la Seguridad no sea superior al de la proporcionada en la actualidad por

las empresas privadas. Por conseguirlo se recomendaba "se influya políticamente en el seno de la Comisión Especial, ya que es muy difícil hacerlo en el pleno de las Cortes"(25).

Quan el sistema de Seguretat Social es va consolidar les entitats empresarials van iniciar un procés ininterromput per tal d'aconseguir que l'Estat es fes càrrec de les despeses de la previsió social ja que *al convertirse progresivamente los objetivos de la Seguridad Social en objetivos de la comunidad, el principio de solidaridad nacional y, por tanto, de mayor financiación a través de los presupuestos del Estado adquiere más relevante importancia (26).*

Els empresaris industrials i la banca

S'ha assenyalat com un dels problemes bàsics de l'estructura industrial catalana la inexistència d'una banca industrial, el que comportava per les empreses una dependència financera absoluta respecte a la banca comercial i per tant que qualsevol retrocés en el volum de crèdit d'aquesta provoqués estrangulaments en moltes empreses, situació que es va donar a Catalunya, per exemple, l'any 1966.

Molts industrials catalans eren conscients de la necessitat de disposar d'una banca pròpia ; una altra qüestió és que volguessin arriscar part del seu patrimoni en una empresa d'aquesta volada. No hem d'oblidar, tanmateix, que la manca d'una banca pròpia afectava al teixit de petites i mitjanes empreses però no als grans industrials catalans, els quals trobem assegurats als consells d'administració dels grans bancs d'àmbit estatal, des d'on defensaven perfectament llurs interessos. Alguns treballs ja han ressenyat els lligams existents entre determinades famílies d'industrials i els consells regionals dels bancs espanyols (27). Ens trobem amb una interconnexió clara entre un important sector de la burgesia catalana i els grups dominants del capitalisme espanyol que evidencia la profunda integració d'aquesta gran burgesia dins de la classe dominant a l'Estat espanyol en la segona meitat del segle XX, tot i que era una integració personal, sense repercussions per la política que la gran banca realitzava a

Catalunya. Aquest és un dels aspectes de la controvertida 'consciència nacional' de la burgesia catalana. Reafirmar la integració de la burgesia catalana dins de la burgesia espanyola, ara ja industrial, pot semblar superflu per evident, però cal insistir-hi donat que sovint s'intenta dissimular en un conjunt heterogeni de circumstàncies. No és que la burgesia catalana no tingués consciència de grup diferenciada dins de la classe dominant espanyola, sinó que hi havia un intent, conscient en alguns casos, de dilució en el si d'aquesta; es tractava de mantenir-se en la «bona ruta».

Antoni Forrellad constatava l'any 1974 que *la falta de bancos catalanes ha hecho que nuestra clase dirigente, y me refiero naturalmente a la burguesía catalana, careciera de un instrumento económico muy importante a la hora de dirigir y orientar un desarrollo económico que estuviera más de acuerdo con las necesidades a medio y largo plazo de nuestra sociedad, fomentando el crecimiento de los sectores punta y facilitando y promoviendo las necesarias transformaciones de nuestros sectores tradicionales* (28). Tanmateix, als primers anys seixanta es va produir un intent de dotar l'economia catalana d'un banc industrial que pogués canalitzar els recursos necessaris per determinats projectes industrials. El promotor essencial del projecte del Banc Industrial de Catalunya va ser Manuel Ortínez, director en aquells moments del Banc de Bilbao a Catalunya (29). Al mes de març de 1964 va ser enviada una circular a les entitats empresarials catalanes en la que, entre d'altres coses, es deia: *La intención es constituir un Banco Industrial de Cataluña para reunir la fuerza económica de nuestra región, sin exclusivismos, sin predominio de grupos, que esté permanentemente abierto a todas las colaboraciones. El objetivo es contribuir a la futura expansión industrial previsible durante los próximos años. Debe ser una Entidad directamente creada por la industria catalana para el desarrollo de la economía española* (30).

A proposta de Manuel Ortínez es va acordar que tres quartes parts de les accions serien suscrites pels bancs comercials catalans: Banc Comercial Transatlàntic, Banc de Sabadell i Banca Catalana; el 25 per 100 restant seria distribuït entre particulars, assolint la demanda

d'accions un nivell tan alt que aquelles van haver de doblar-se (31). Totes les entitats econòmiques reflexaren a la seva documentació el suport que donaven al projecte. El Gremi de Fabricants de Sabadell assenyalava a la seva memòria: *Nuestra ciudad y nuestra industria respondieron también favorablemente hasta el punto de suscribir más de un 10 por 100 del total de las acciones, lo que nos permite la satisfacción de tener una representación de tres consejeros en el mismo* (32). El SECEA, després d'esmentar les personalitats rellevants de la indústria cotonera que hi participaven, insistia en el caracter col·lectiu del nou banc: *El aspecto comunitario de esta nueva entidad destaca en el hecho de que ningún grupo financiero o industrial tendrá predominio o control, y en la participación de las Cámaras de Industria y Comercio de Barcelona, que suscribirán parte del capital fundacional* (33).

Aquesta intenció inicial no correspondrà a la realitat. Banca Catalana volia tenir el control del banc i finalment ho aconseguiria; el Banc de Sabadell es retirà progressivament, igual que el Banc Comercial Transatlàntic. Tan transcendents com aquestes van ser les retirades d'importantes personalitats; Manuel Ortínez va marxar a Madrid a ocupar la direcció de l'IEME i va vendre les seves accions, igual que ho va fer Pere Durán, Joan Sardà, que havia estat nomenat president de la Secció d'Estudis, també abandonà el banc. El primer president del Banc Industrial de Catalunya va ser Josep Me Bultó, que abans de concloure el primer exercici va ser substituït per Domingo Valls Taberner (34). El president que durant més temps dirigiria el Banc -a partir de 1968- va ser Andreu Ribera Rovira.

Els empresaris industrials i el poder polític

L'empresariat català no confiava gaire en la possibilitat de poder fer front a una hipotàtica competència internacional però tampoc estava segur de que l'Administració sabés evolucionar cap a posicions d'acord amb la pròpia política econòmica. En aquest sentit s'ha de distingir clarament entre el suport sense fisures respecte al règim polític,

d'una banda, i d'altra, la seva posició respecte a la política econòmica que aquest desenvolupava.

Si exceptuem el Cercle d'Economia que, de bell antuvi, majoritàriament apostava per una democràcia liberal per el futur, la resta d'entitats i organitzacions donaven un suport directe al règim i les seves institucions. Les entitats econòmiques constantment oferien a Franco medalles, títols honorífics, telegrams d'adhesió pels motius més diversos i insignificants, amb els quals es volia retre homenatge a l'home que els havia assegurat la tranquil·litat absoluta i el marc on podien desenvolupar els seus negocis. Torras Trias, president del Consell d'Empresaris de Barcelona, manifestava de la següent manera l'adhesió empresarial a Franco: *quisiera saber expresar lo que sienten estos empresarios hacia quien ha estado, y está conduciendo a España, a través de difíciles y decisivas singladuras históricas.- Sincera gratitud, profundo respeto y convencida lealtad, son exactos pero pobres conceptos para expresarlo. Las paraules finals eren encara més reverencials: Señor, con vos que nos habeis conducido durante veintisiete años por los más difíciles senderos, con vos que nos habeis hecho conocer la Paz Social, con vos que sois Historia de España viva, ahora y siempre, hacia donde digais, Viva Franco, Arriba España! (35).*

Tanmateix hi havien diferències que es plasmaven en quines eren les corrents del poder a les que donaven suport; així si posem com exemple dos entitats d'un mateix àmbit i objectius, ens trobem que l'Institut Industrial de Terrassa era més proper als sectors més autoritaris, mentre que el Gremi de Fabricants de Sabadell va donar sempre un suport inequívoc als sectors tecnocràtics. Aquestes diferències gairebé sempre tenien una arrel clara en el passat, en el cas exemplificat, com ja hem assenyalat anteriorment, la relació directa amb els sectors monàrquics salistes, mentre que el GFS havia estat més vinculat a la política de la Lliga.

A nivell públic les posicions més reaccionàries eren les de la revista del Foment del Treball. No és només que 'El Trabajo Nacional' constantment cantés lloances al 'Caudillo', gran ciceró de clara visió

política para todos los problemas que inquietan el mundo (36), sinó que, número darrera número, comentant l'actualitat nacional i internacional, transpuava un reaccionarisme totalitari. Així, de la mateixa manera desqualificava el sistema democràtic per su impotencia anárquica para ser un buen instrumento de gobierno de los pueblos (37), com aprovava la política repressiva del règim en tots els àmbits de la vida col·lectiva. El llenguatge, inclòs, era el mateix utilitzat pels aparells de l'Estat; vegem com a mostra la referència que feia als esdeveniments de Munic de l'any 1962: los exiliados españoles, en contubernio con elementos ya conocidos por sus intenciones y carencia de patriotismo, se reunían en Munich para confirmar el alerta del Caudillo contra las asechanzas de resentidos, ambiciosos intrigantes y traidores que han buscado el contacto con los enemigos de España. Tampoco esta vez les ha salido bien los nefandos cálculos ., (38)

La documentació consultada ens demostra que els empresaris participaven en les institucions polítiques de l'Estat en un grau remarcable. Dels trenta regidors elegits l'any 1963 pel terç sindical a les principals ciutats de la província de Barcelona -inclosa la capital- vint-i-u, és a dir el 70 per 100, eren empresaris (39). Un dels moments de major participació pública d'empresaris en afers estrictament polítics es va produir en la campanya del referendun de 1966 sobre la Llei Orgànica de l'Estat. En el context de la campanya es van realitzar nombrosos actes públics, entre els quals cal destacar l'organitzat pel govern civil el 12 de desembre de 1966 en el que intervingueren, entre d'altres, Laureano López Rodó i Andreu Ribera Rovira (40).

Però ja hem enunciat que el suport incondicional de l'empresariat al règim polític era paral·lel a un gran recel respecte a la seva política econòmica. En aquell context l'organisme que va donar una major empenta a la fluïdesa de relacions entre l'Administració i les representacions empresarials va ser la Cambra de Barcelona, inicialment la Cambra d'Indústria, per a la qual la col·laboració dels empresaris amb l'Administració havia de ser franca, exposant les pròpies necessitats, ressaltant els defectes i oferint solucions. Així ho expressava Andreu Ribera: *Debemos cesar en este temor reverencial que tantas veces hemos*

demostrado, especialmente los organismos corporativos de esta región, y también sus industriales frente a la Administración. El diálogo debe ser franco y abierto, a igualdad de nivel y en igualdad de posiciones. (1) Es necesario olvidar la política de actitudes negativas. No podemos continuar con las enmiendas. Debemos llevar a cabo nuestra actuación con un sentido de anticipación de las necesidades que en cada momento va a tener la economía de nuestro país (41).

Com ja s'ha assenyelat la nova política econòmica exigia un nou model d'elit empresarial que, entre d'altres coses, havia de circular alternativament entre l'empresa pública i privada i que havia de ser l'encarregat de gestionar la nova política econòmica assajada pel capitalisme espanyol. Per tant, per alguns sectors econòmics catalans s'havia d'anar més enllà de la col·laboració; no només es tractava de relacionar-se sinó d'integrar-se als equips econòmics del govern. En aquest sentit al marge de Laureano López Rodó, comissari i després ministre del Plan de Desarrollo, i de Joan Sardà, figura central de la política de liberalització econòmica espanyola, cal remarcar la presència de nombrosos catalans en els equips econòmics de l'Administració franquista.

Santiago Udina Martorell va ser nomenat secretari general de la Comisaria del Plan de Desarrollo l'octubre de 1962. Fins aquell moment havia estat assessor tècnic del Gremi de Fabricants de Sabadell. Pel Gremi la presència d'Udina a Madrid reforçaria el protagonisme català en les decisions de política econòmica, protagonisme, que segons ell, s'havia de relacionar amb la «llibertat econòmica»: *Udina es la primera persona íntimamente enraizada en nuestra región que sintiendo sus problemas y conociendo sus posibilidades marcha a la capital con una ambición más alta que la del servicio exclusivamente personal; con el noble anhelo de ser paladín y precursor de una integración colectiva de las élites catalanas en la responsabilidad de la rectoría de los destinos patrios, de la que sólo de producirse fecundos resultados podrian esperarse (42).*

Fabià Estapé ocupà diferents càrrecs a l'Administració i amb López Rodó i Manuel Ballbé es va encarregar d'elaborar bona part dels decrets que en l'àmbit econòmic s'aproven als consells de ministres d'inicis dels seixanta. Junt amb ells, altres catalans van ocupar càrrecs destacats a l'Administració: Santiago Cruyllas, Esteban Bassols, Lluís Beltran, i a partir de 1965 Manuel Ortíz que mai no va trencar els vincles directes amb els industrials catalans.

Així una pregunta important que caldria formular-se és si la presència al poder central d'aquest nutrit grup de persones va tenir alguna repercussió en el desenvolupament de l'economia catalana. És difícil fer una afirmació categòrica, més quan el poder franquista sempre intentava donar una imatge de prepotència. A falta d'ulterior documentació creiem que la presència d'aquest grup significat de 'tècnics' catalans a Madrid venia justificada per les pròpies necessitats governamentals; és a dir, el govern necessitava incorporar a l'aparell de l'estat persones qualificades professionalment per poder desenvolupar ampliament la seva política econòmica i les va trobar a Catalunya. Conseqüentment aquestes persones no actuaven - les dades al nostre abast ens indiquen que tampoc van intentar-ho - com a 'grup de pressió' a favor de les necessitats de la indústria catalana. Altra cosa és que llur presència facilités l'accés dels industrials catalans a les més altes instàncies del poder, i que des de Catalunya s'afavorís aquest anar a Madrid com un complement important en la tàctica de col·laboració en la nova política econòmica del govern franquista. Es tractava, des d'aquest punt de vista, d'aconseguir que aquella fos el màxim de beneficiosa pels sectors productius desenvolupats a Catalunya o, com a mínim, evitar que li fos perjudicial.

D'altra banda cal plantejar-se també quina era l'actitud de la generalitat dels empresaris catalans davant de la liberalització econòmica que els equips tècnics de l'aparell polític desenvolupaven. Es pot afirmar que l'empresariat majoritàriament només era sensible a les qüestions immediates: fiscalitat, salaris, financiació, etc. Van aprofitar el creixement dels primers anys seixanta per guanyar molts diners, però no van modificar l'estructura de les empreses, assegurant

així la continuïtat dels guanys en etapes posteriors. La seva actitud sempre era coherent però respecte als interessos immediats; favorable en allò que els beneficiava i contrària en allò que representava un perjudici. Les publicacions de les entitats empresarials es veien forçades a ser molt explícites al remarcar les seves contradiccions. L'any 1961 el SECEA escrivia: en una economía libre el desarrollo económico y la estabilidad social son, en gran medida, responsabilidades que recaen en el empresario.- Huelga decir, por consiguiente, el gravísimo peligro que entrañaría el hecho de que los empresarios no estuvieran a la altura de las circunstancias. En primer lugar resultaría perjudicada la buena marcha de la economía y, en segundo lugar, podría ponerse en entredicho el ejercicio mismo de la función de empresario. Es, pues, perentorio que aumentemos al máximo nuestra eficacia social, coadyuvando decisivamente en la tarea de poner a la disposición del consumidor mayores cantidades de productos, que al mismo tiempo sean mejores y menos costosos.- Un aspecto realmente importante de la vida económica, en relación con el cual han cristalizado actitudes de corto alcance, es el que se refiere a los complejos problemas que suscita la tendencia liberalizadora que anima la política económica del gobierno. Hemos de comprender que la libertad económica es una e indivisible y que si la adoptamos, hemos de estar dispuestos a arrostrar todas sus consecuencias. No es posible parcelar la libertad económica, reservándola para los sectores en que nos favorezca, y rechazando en aquellos aspectos en que pueda parecernos perjudicial a nuestros intereses. La incompatibilidad de ambas actitudes no sólo es de orden lógico sino que procede primordialmente de los imperativos inherentes al funcionamiento de la economía. Y esta es una verdad elemental que hemos de estar dispuestos a aceptar íntegramente (43).

A partir de 1967 s'obria una nova fase en la política econòmica franquista.

NOTES

- (1) M. AZNAR, Catalunya ante la coyuntura histórica del desarrollo español, ICE nº 342 febrer 1962
- (2) C. GÜELL a Diario de Barcelona 25-4-1965
- (3) J. SARDÀ DEXEUS, Catalunya y la estructura económica actual, ICE nº 342 febrer 1962
- (4) J.Mª de SEGARRA, La burguesía catalana, La Vanguardia, 22-1-61
- (5) A. de MIGUEL, J. LINZ, Movilidad geográfica de los empresarios españoles,
- (6) A. de MIGUEL, J. LINZ, El prestigio de las profesiones en el mundo empresarial
- (7) E. PINILLA DE LAS HERAS, L'empresari català, pág. 149 i ss.
- (8) CEAM nº 42, febrer 1960
- (9) Diario de Barcelona 20-11-1966
- (10) A. de MIGUEL, J. LINZ, El prestigio de las profesiones en el mundo empresarial
- (11) També influïa en aquest fenomen el que els titolats superiors tinguessin major presència en aquest grup que en la resta. Una mostra de les diferències entre el "nou" i "antic" empresari la tenim en un fragment d'aquesta peça de "petit teatre", publicada pel Cercle d'Economia a les 'Pàgines especials' de Diario de Barcelona del 15-11-1964
Primer acto: No lo duda Vd.; estos jóvenes llevan exceso de velocidad. Quieren trastocar la organización y modo de ser de una empresa que lleva 50 años de vida, y muy próspera. Me he ganado el puesto con 23 años de esfuerzo y paciencia. Y creen ellos que sus estudios les bastarán, ¡esto no es América!
Segundo acto: No aguanto otro año como éste. Paso porque me paguen poco, pero la rutina me crípa. Además si me colocaron en este Departamento ¿por qué no puedo hacer lo que su nombre indica? Admito que me falta experiencia pero lo que propongo no es ninguna tontería; está demostrado. Aunque no lo crean estos hombres 'que se han hecho a sí mismos' ¡Como si esto fuera suficiente en pleno siglo XX!
- (12) A. RIBERA ROVIRA, Los organismos corporativos ante el proceso de desarrollo
- (13) J.Mª LACALLE, Los empresarios o el Estado, CEAM nº 48, juliol 1961
- (14) CAMBRA Oficial de la Industria de Barcelona, El Plan de Estabilización y la expansión económica, Barcelona, 1960
- (15) Arxiu Institut Industrial de Terrassa, Document sense data, Corres-

pondència de 1968

(16) F. ESTAPE a Diario de Barcelona, desembre 1964

(17) Són nombrosos els informes de les pròpies entitats empresarials que així ho afirmen. Això no obsta per a que, de cara a l'opinió pública, es digués el contrari. Tal és el cas de l'III que, contestant a un qüestionari de l'Administració sobre la incorporació al Mercat Comú, afirmava que: *seguramente la mayor diferencia que hoy acusan aún nuestras industrias respecto a las extranjeras en cuanto a la producción/obrero, siga residiendo en el tipo de maquinaria que este obrero tiene a su disposición para realizar a ritmo óptimo el trabajo que se le pueda exigir*, i d'altra banda, al butlletí de la Cambra Oficial del Comerç i la Indústria de Terrassa de novembre de 1967, dirigit als comerciants, indicava que la baixa productivitat s'havia d'atribuir sin duda a una menor eficiencia individual, motivada por exceso de plantillas y de seguridad de empleo ..

(18) AGA DNS, Plé de la Comissió Permanent del Consell Nacional d'Empresaris 9-2-1966

(19) J. M. PUJOL XICOY a la ponència 'Trabajo y Seguridad Social' III Reunión Costa Brava, Cercle d'Economia 1965

(20) P. DURAN FARELL, a S. Paniker - Conversaciones en Cataluña

(21) AGA DNS, Plé de la Comissió Perm, C.N.E, 21-7-1966

(22) Arxiu I.I.T., Correspondència 1966

(23) Arxiu G.F.S., Informe del presidente a la Agrupación Nacional de la Lana 8-4-1965, Exp. 1047

(24) AGA DNS, Junta Central Intersindical Pequeña y Mediana Empresa 16-3-1966 caixa 21

(25) Arxiu SECEA - Acta de la Junta de Govern 31-10-1963

(26) Ponència presentada per la CDCINS a la reunió conjunta de les cambres de la zona catalano-balear i de Llevant 26-4-1968

(27) Caldria destacar, entre d'altres, el treball d'Ernest Lluch 'Burguesia i economia a Catalunya', en el que apareix la relació dels noms dels burgesos catalans que composaven els consells regionals dels bancs espanyols i que coincideixen plenament amb molts dels citats al present estudi.

(28) A. FORRELLAD, CEAM n2 127 novembre 1974

(29) M. Ortínez era advocat i havia iniciat la seva carrera en una empresa exportadora al costat del seu cosí, J. Riba Ortínez, president del SECEA; d'allà va passar al CITA i posteriorment va ser nomenat director del SECEA. En aquests anys havia fet amistat amb J. Garcia Monc6, director del Banc de Bilbao i posteriorment ministre de Co-

merç, moment en que M. Ortíz va ser requerit per ocupar la direcció de l'IEME.

- (30) Arxiu I.I.T., correspondència 1964. La carta començava així: *Convocados por D. José Mª Bultó Marqués, se reunieron el pasado día 20 de Febrero un grupo de personas representativas de la región catalana, al objeto de tratar de la posible creación de un Banco Industrial eminentemente catalán.* - Los asistentes, unánimemente, decidieron que era oportuno el momento de realizar este intento y que previamente era preciso consultar a las superiores Autoridades económicas de la Nación y pedirles su apoyo. - Una Comisión integrada por los señores D. José Mª Bultó, D. Pedro Durán, D. Jaime de Semir, D. José Capelo, D. Olegario Soldevila, D. Jaime Carner y D. Domingo Valls, se entrevistó con los Ministros de Industria y de Hacienda y con el Sub-Gobernador Primero del Banco de España. Todos ellos expresaron su complacencia ante la idea y prometieron prestar su completo apoyo para su realización. - Los iniciadores han acordado las bases sobre las que es conveniente fundamentar el nuevo Banco: - La intención es constituir un Banco Industrial de Cataluña para reunir la fuerza económica de nuestra región, sin exclusivismos, sin predominio de grupos, que esté permanentemente abierto a todas las colaboraciones. - El objeto es contribuir a la futura expansión industrial previsible durante los próximos años. Debe ser una entidad directamente creada por la industria catalana para el desarrollo de la economía española. - Su actividad se dedicará a la promoción de nuevas industrias, a la expansión y perfeccionamiento de las existentes, a la industrialización de la agricultura, y al estudio de nuestras posibilidades de desarrollo. - El nuevo Banco debe proyectar toda la fuerza económica de la región catalana sobre la economía nacional.
- (31) L'evolució del BIC es pot seguir a F. BAIGES i altres: 'Banca Catalana. Más que un banco, más que una crisis'
- (32) G.F.S. - memòria de 1965
- (33) Arxiu SECEA - Acta de la reunió de la Junta de Govern de 17-3-64
- (34) El primer consell d'administració del BIC estava format per: President: Domingo Valls Taberner (durant el primer exercici J.Mª Bultó) Vicepresidents: Antoni Forrellad, Andreu Ribera i Joan Sardà; conseller delegat: A. Forrellad; comissió permanent: els ja citats més Enric Massó, Federic Marimón, Oleguer Soldevila, Jordi Pujol. Consellers: Ricard Barçiana, Antoni Biosca, Eugeni Borés, Demetrio Carceller, Raimon Carrasco, Josep Capelo, Jaume Carner, J. Ewens Delleman, Joaquim Garriga, Jesús Raventós, Francesc Recasens, Antoni Rosell, Jaume de Semir, Jaume Terradas (memòries del BIC 1965 i 1966)
- (35) AGA DNS, Discurs del president del Consell d'Empresaris de Barcelona en l'acte "de afirmación sindical" celebrat al Palau d'Esports 5-7-66 caixa 25
- (36) El Trabajo Nacional, edit. n° 1702, juny de 1961
- (37) El Trabajo Nacional, edit. n° 1744, gener de 1965

(38) El Trabajo Nacional, nº 1714, juny de 1962

(39) AGA DNS, exp. 7.178/80

(40) T. Garicano Goffi, governador civil de Barcelona en aquell moment, no dubtava de l'adhesió de la burgesia al règim tot i que en los colegios situados en barrios residenciales, la proporción favorable (de votos) fué ligeramente inferior a la obtenida en otros más modestos e incluso en los obreros. D'altra banda remarcava que convendré afinar bien en los resultados definitivos donat que per intelectuales discrepantes se inicia una campaña contra los resultados del referendum basada en que 'han sobrado' dos millones de votos (Arxiu Govern Civil de Barcelona, exp. 1321)

Segons El Trabajo Nacional amb la votació *los españoles han querido demostrar que saben apreciar la paz y la seguridad que reinan en el país y el gran progreso logrado con el caudillaje de Franco* (Edit. nº 1765, desembre 1966)

(41) A. RIBERA, Los organismos corporativos ante el proceso de desarrollo Sabadell, 1966

(42) Arxiu G.F.S., Informe del president J. Casas Cunill a la Junta Nacional Económica del Sector Llana, 11-12-62, Exp. 1001

(43) SECEA, suplement de la revista 'Textil' nº 163, 25-9-61. El subratllat és nostre,

1967-1973 LA MAXIMA EXPANSIO

La segona meitat del decenni dels seixanta i als primers setanta són anys plens d'importants esdeveniments. Mentre continua l'expansió econòmica i semblen allunyats del món desenvolupat els perills de crisi sorgeix en aquests països una forta contestació social que qüestionarà radicalment alguns dels valors bàsics del sistema i de la societat capitalista: la hegemonia mundial dels Estats Units, la dominació dels països desenvolupats sobre el Tercer Món, les relacions de producció capitalista, però també el paper de la família, l'educació i el treball a la societat, el rol de la dona, etc., en definitiva el model de societat en el sentit més ampli, i el model de relacions econòmiques i polítiques internacionals. L'any 1968 esdevindrà el punt culminant de la dècada: Vietnam es convertirà en la bandera de l'antiimperialisme i de la solidaritat dels pobles; el maig francès obrirà expectatives revolucionàries a Europa i, si més no, deixarà una consciència molt estesa de la necessitat de canvis profunds; la invasió de Txecoslovàquia allunyarà definitivament a importants sectors progressistes de l'Europa Occidental del model soviètic.

La societat espanyola no escaparà als aires "revolucionaris" i reformistes que s'estenen a Europa, i fins i tot sectors que després evolucionaran vers posicions clarament conservadores es definiran com socialdemòcrates i posaran com a model els socialismes nòrdics. Paral·lelament aquests seran anys d'augment de la conflictivitat social i d'augment paral·lel de la repressió de la dictadura. Assenyalen només alguns dels conflictes més importants: les primeres vagues a Seat el maig de 1968, les vagues de La Maquinista Terrestre i Marítima, Philips i AEG als primers mesos de 1970, les llargues vagues de Harry Walker i novament La Maquinista el 1971, el conflicte de Seat iniciat a l'estiu del mateix any i que continuà a la tardor; el 18 d'octubre l'actuació de la policia armada contra els treballadors dins de la factoria va provocar la mort del obrer Antonio Ruiz Villalba. Al llarg de 1973 es van produir també importants conflictes: l'abril novament un treballador, en aquest cas de la Tèrmica del Besòs, Manuel Fernández Marquez, moria com a resultat de l'acció repressiva policial; també Seat

serà novament protagonista de la lluita obrera. Al llarg d'aquests anys es produïren, de forma creixent, conflictes a sectors que fins aquell moment n'havien estat al marge: a la banca, a la sanitat, a l'ensenyament.

Junt a la conflictivitat obrera es desenvoluparà també, i de forma particularment intensa, la contestació universitària que portarà a la presència permanent de la policia a les facultats i altres centres universitaris. També apareixerà un moviment veïnal que començarà a plantejar amb força reivindicacions bàsiques, des de semàfors a escoles, de jardins a assistència sanitària, fruit dels gravíssims déficits provocats per un creixement urbà al servei exclusiu d'interessos especulatius. El carrer començava a cobrar protagonisme a la vida política. En aquest context creixeran les organitzacions d'oposició al franquisme, bàsicament d'esquerrres, que plantejaran no només una alternativa a la dictadura en termes exclusivament polítics, sinó també en termes de canvi social i econòmic.

La resposta del poder polític a la creixent conflictivitat serà essencialment la repressió: estats d'excepció -1967, 1969, 1970- detencions, tortures i empresonaments, persecució de les Comissions Obreres, declarades il·legals pel Tribunal Suprem al març de 1967, etc. El desembre de 1970 el consell de guerra de Burgos condemnarà a la pena de mort a nou membres d'ETA, provocant una important mobilització interna i internacional que aconseguirà finalment l'indult.

Tot just un any abans el sector tecnòcrata vinculat a l'Opus Dei havia aconseguit la màxima influència governamental arrel del desenllaç de la crisi iniciada amb l'afer Matesa. Serà el govern dels López: López Rodó, López Bravo i López de Letona, tres persones especialment ben connectades amb el món empresarial.

Recessió i expansió

L'any 1967 es va produir la primera crisi de creixement de les que viuria el capitalisme espanyol entre 1960 i 1974. Als primers anys

seixanta, recolzant en una conjuntura mundial fortament expansiva, entre els empresaris s'havia estès el convenciment general de que la demanda industrial a l'Estat espanyol creixeria ininterrompudament. Els industrials es llançaren a un procés d'intensa inversió pel que van comptar amb una important oferta creditícia. Tanmateix l'any 1966 el govern ja va prendre algunes mesures desacceleradores, sobre tot la restricció de crèdits ja que, a aquelles alçades, havia constatat que el ritme de creixement econòmic era força més alt que el que havia previst al Primer Pla de Desenvolupament (1963-1967),

La indústria catalana es resentí especialment d'aquelles restriccions. La inexistència d'una banca autòctona i la desvinculació de la major part de les empreses catalanes - petites i mitjanes - d'algun grup bancari va representar estrangulaments importants a les empreses; l'euforia expansiva havia conduït a un excés de capacitat productiva que, en esclatar la crisi i baixar la demanda, va provocar amplis moviments d'incertesa i de vendes de stocks a qualsevol preu. La Cambra de Barcelona en conferència de premsa, al març de 1967, assenyalava que *todos estamos convencidos de que el crecimiento económico español se ha producido en los últimos años de una forma demasiado acelerada, y que eran precisas unas medidas de desaceleración, pero lo difícil es graduarlas* (1). En les notes que Andreu Ribera envià al governador civil assenyalava que *es indudable que la actual recesión económica viene agravada por la existencia de un ambiente psicológico de crisis que siente en forma notable la situación económica contractiva* (); *descenso de la inversión, debida a los problemas de incertidumbre ante la evolución económica y política de un futuro próximo, existencia de verdaderos excesos de capacidad en algunos sectores producidos por las elevadas tasas de inversión en los últimos años; dificultades financieras; incertidumbre ante la negociación con el M.C.; la existencia de unos techos de inversión* (2).

Totes les entitats econòmiques feren responsables al govern d'aquella crisi i entre elles hi havia una coincidència general en afirmar que l'Administració havia prescindit de forma absoluta del Pla que ella mateixa havia redactat. Escrivia el Gremi de Fabricants de Sabadell; *lo*

más curioso es que durante este tiempo, poseídos por un admirable espíritu de emulación deportiva, nadie se preocupó, y menos los responsables de la economía, al contrastar las cifras con las previstas en el Plan de Desarrollo, de sacar las consecuencias debidas y aplicar los remedios convenientes, para subsanar el desajuste que se estaba produciendo.- Por el contrario se consideró el hecho como un éxito suplementario de nuestra economía que permitía quemar etapas en nuestra marcha hacia el desarrollo (3).

Al mes de novembre de 1967 el govern va devaluar la pesseta, va prendre una sèrie de mesures que pretenien reduir la despesa pública i va decretar la congelació salarial fins a finals de 1968. També hi havia unanimitat entre les organitzacions empresarials en assenyalar que aquestes mesures representaven una política d'intencions si no s'inscrivien en un context més ampli. Las reformas que exige la economía española son muchas; desde la reordenación del campo a la normalización del mercado financiero, pasando a la restructuración industrial y los problemas del comercio exterior; pero para abordarlos no basta aprovechar el dictado de unas medidas coherentes con una devaluación, sino que se hace preciso establecer un verdadero programa de actuación que se encamine no a superar unos momentos críticos sino a dar orientación definitiva a la economía española.- Llegados a este punto cabe preguntarse si la autoridad económica es capaz, a estas alturas, de adoptar las medidas, las más de ellas con implicaciones políticas capaces de sacar a la economía española de este círculo vicioso inflación-recesión en el que se halla sumida. Las primeras medidas aparecidas hasta la fecha dan, por ahora, una impresión pesimista (4).

La Cambra de Barcelona defensava la congelació salarial i propugnava que la descongelació fos esglaonada. Majoritàriament els empresaris es van manifestar en contra de les mesures d'austeritat perquè no pudes ser nunca un objetivo que conduzca al fortalecimiento de la economía de mercado necesaria para la actividad que requiere el país en pleno desarrollo (5). La congelació salarial es considerava sinònim de descens en el consum i justament el que plantejaven els empresaris era la necessitat d'augmentar la demanda. El Consell Nacional d'Empresaris

afirmava que: *Nuestra industria no será más competitiva sino se utiliza en una medida óptima su capacidad. Para ello se requiere un tirón de la demanda, cuyo renglón más decisivo es el del mercado interior con sus treinta y tres millones de consumidores. Por eso, y por razones de justicia, hemos defendido la descongelación (6).* Caldria insistir en la primera part de l'explicació «por eso», més que en la segona «por razones de justicia». A un article no signat de les 'Páginas Especiales' del Diario de Barcelona, però atribuïble per la data al Cercle d'Economia, es defensava la mateixa posició. Així, comentant la resolució de la Secció Social del Sindicat Nacional del Metall que havia acordat demanar de la *autoridad laboral* la prohibición de la prestación de horas extraordinarias, mientras existan obreros en paro, salvo casos de fuerza mayor, es deia: *La actual atonía de la demanda, que contrasta con el tantas veces oficialmente pregonado 'exceso de demanda', exige otra terapéutica que la eliminación de las horas extraordinarias. Un aumento de las disponibilidades económicas de los consumidores trae capacidad de consumo y ello genera renta nacional. De esta manera, al tratar de repartir la pobreza entre todos no es una opinión que pueda tomarse en cuenta desde un punto de vista de eficacia económica. El sistema económico español no trabaja en estos momentos a pleno rendimiento y muchas de las industrias trabajan a bajos niveles de producción en relación a su capacidad instalada. De ello se deduce que hacer trabajar a todos a un nivel poco intenso de actividad, para lograr que todo el mundo pueda malamente comer, no es una idea excesivamente brillante. La propia racionalidad de lo sistemas económicos con economía de mercado exige que los recursos, incluidos los humanos, vayan a las actividades en donde puedan rendir más. No conviene introducir más regideces y prohibiciones. Lo que hay que hacer es fomentar el ambiente de desarrollo y movilizar recursos para generar renta nacional (7).*

Perquè un element a tenir present és que, després del fort retrocés del nivell de vida de la major part de la població als anys quaranta, aquest es va recuperar lentament als anys cinquanta i va créixer amb rapidesa als primers anys seixanta, però que, tot i així, la capacitat de consum de les rendes salarials dels treballadors encara no havien crescut prou com per absorbir l'oferta de béns existents al mercat. Les

organitzacions empresarials així ho confirmaven, L'Institut Industrial de Terrassa assenyalava l'any 1968 que *el notable incremento de la capacidad productiva española no ha venido acompañado de un paralelo auge de la demanda, lo que ha engendrado una infrautilización de los recursos y por ende la falta de la rentabilidad general de las empresas* (8). La Cambra de Barcelona en aquest sentit es va sumar als que propugnaven reestructuracions sectorials i va proposar al Ministre d'Hisenda que *Para no perder experiencias empresariales y aprovechar la existencia en estos sectores de una mano de obra de alto prestigio, una solución adecuada sería la de arbitrar fórmulas de reconversión que suficientemente apoyadas podrían lograr resultados satisfactorios para la economía del país* (9).

L'economia espanyola va recobrar l'any 1969 el ritme d'expansió experimentat en el període 1960-1966; les mesures preses l'any 1967 es van veure afavorides per una conjuntura internacional molt favorable. El creixement econòmic català l'any 1968 va ser superior a la mitjana estatal; al 1970 tingué lloc un creixement irregular, fort per alguns sectors, feble per d'altres; l'any 1971 el creixement català va ser inferior a la mitjana estatal. La Memòria Econòmica de Catalunya, de les Cambres de Comerç i la Indústria, l'any 1971 assenyalava la manca d'infraestructures i el tipus d'especialització productiva catalanes, com les causes d'aquells resultats: *La especialización industrial de Cataluña ha comportado que la fase de reducida expansión, atravesada por la economía española, haya tenido una incidencia especialmente intensa sobre esta región. Por otra parte, las deficiencias infraestructurales de Cataluña van dejando sentir con mayor fuerza los efectos negativos - alguno incluso en forma de catástrofe repetida - sobre su economía, la gran concentración industrial y urbana del entorno barcelonés da muestras de pérdida de ritmo en su crecimiento* (). En el deficit infraestructural existent en la regió té el seu origen el interrogant més important que queda obert sobre la evolució futura de la economia catalana.

Els anys 1972 i 1973 corresponen a una fase expansiva, més forta a Catalunya que a la resta de l'Estat; l'estructura industrial catalana

provocava sempre que tant l'expansió com la contracció productiva fos més aguda que la mitjana estatal. Així la crisi econòmica iniciada l'any 1974 colpejarà molt durament la societat catalana.

Al llarg d'aquesta vuit anys - 1967-1974 - els industrials van haver de fer front a problemàtiques econòmiques noves i hagueren d'adaptar-se a una societat cada cop més conflictiva. Caldria veure ara quines van ser les seves actituds i propostes respecte a un seguit de temes econòmics i socials.

La incorporació d'Espanya a la C.E.E.

Hem vist a l'apartat dedicat a la Cambra de Barcelona com des del moment en que es produí la unificació de les precedents Cambra d'Indústria i Cambra de Comerç a l'any 1967, al marge de les seves competències estatutàries, la incorporació al Mercat Comú europeu en condicions acceptables per l'empresariat del país va ser un objectiu central de la seva actuació, ja que hom considerava que aquella integració representava l'afermament definitiu del model capitalista vigent a Europa. Andreu Ribera en el seu discurs de presa de possessió ja va dir que el II Plà de Desenvolupament que s'estava elaborant havia d'adaptar-se ja a las condiciones de nuestra integración económica en Europa(). Lo importante es que todas las líneas de desarrollo tienen que estar pensadas de cara a la integración (10). Des d'una tribuna diferent, en conferència al Cercle d'Economia, Andreu Ribera es va dirigir específicament als industrials insistint en que el sector privado es indispensable que se formule con toda seriedad, la problemática de la integración de España en el Mercado Común, per tant calia: una rápida reestructuración que permita que esta incorporación se efectúe sin graves pérdidas (11).

Tanmateix no tots els que donaven suport a la integració espanyola a la CEE li conferien a aquesta la mateixa significació; per alguns era estrictament una mesura essencial de política econòmica, per d'altres la integració hauria de tenir transcendència política; es necesaria la

integración española a Europa, es indispensable para poder competir. Ahora bien, también con esta integración podremos nosotros conseguir una mayor estabilidad política en el futuro y un mayor equilibrio y progreso social, que son los objetivos fundamentales que todos deseamos (12). Carles Ferrer Salat insistiria un any després, aquesta vegada des de la premsa, sobre la dimensió política de la integració utilitzant els mateixos arguments: *Integrarse a un conjunto de países que tienen una notable estabilidad social y política tranquiliza considerablemente nuestras profundas inquietudes ante nuestro futuro político y social. Y el buen funcionamiento político-social condiciona nuestra situación y desarrollo económico y la elevación de nuestro nivel de vida (13).*

Des de la revista del Foment del Treball, justament per les suposades implicacions polítiques de la integració, es defensava que para España sería sin duda más digno responder a tantas humillaciones con una firme actitud de indiferencia y desdén. Pues si para el público en general el Mercado Común ya no es apenas noticia, para el empresario español ha dejado de ser negocio (14).

Creiem que ni una posició ni l'altra eren majoritàries entre l'empresariat català. A partir de la documentació consultada podem afirmar que aquest no era contrari, en principi, a la integració espanyola al Mercat Comú, però tampoc un defensor aferrissat; per la majoria era una mesura de política econòmica, per la qual cosa les condicions en les que aquella es produiria eren fonamentals. Des de la Cambra de Barcelona, a les Seccions Econòmiques del Sindicat Vertical, gremis, etc, els empresaris el que demanaven era control sobre el contingut de les negociacions.

La integració a la C.E.E. es va convertir en un tema fixe en els debats realitzats a les organitzacions empresarials i apareixia sovint en lliurs posicionaments públics. Una nota del Consell Nacional d'Empresaris resumeix força bé la seva postura: *Queremos vincularnos al Mercado Común Haremos lo posible para conseguir que esta aspiración culmine en resultados positivos. Pero nos oponemos a que el Tratado empeore el estado actual y el futuro de nuestra economía.- El argumento general de*

que nuestra vinculación aumenta la posibilidad exportadora al ampliarse el mercado, no es válido sin complementos indispensables. El mercado europeo no nos está vedado. Hoy los intercambios se producen, si bien de manera altamente desfavorable para España (15).

L'any 1970 es va signar el Tractat Preferencial amb la C.E.E.; l'acord va sorprendre a l'opinió pública ja que la vinculació al Mercat Comú, com hem dit, era un tema del que hom parlava sovint, però que es veia llunyà. Sens dubte influïa en aquesta circumstància el fet que l'acord el gestés un sector de l'Administració sense gran publicitat per tal d'obviar les reticències que despertava en altres àrees del poder polític. Les entitats econòmiques van donar un tebi suport al Tractat, però van criticar la poca transparència de les posicions del govern perquè consideraven que sense una informació adequada els industrials no estarien en condicions d'afrontar la nova situació; *Organismos responsables de nuestra economía, Cámaras y Sectores Sindicales, han solicitado repetidas veces orientación sobre este particular. Creemos que su insistencia no ha sido satisfecha, por las noticias (sic). No es, pues, de extrañar que muchos sectores miran con aprensión nuestra aproximación a Europa y que nuestra industria en muchos aspectos lo vea con sensación de peligro, con la misma impresión que se siente cuando se halla ante lo desconocido.- Participación es una palabra que en estos tiempos parece tener un atractivo mágico. Estimamos que es verdaderamente esencial que en esta decisión trascendental para el futuro, y no sólo económico del país, participen a nivel corporativo, o el que fuere, todos aquellos sectores y elementos que una vez firmado el Tratado Preferencial se verán implicados en las consecuencias del mismo (16).*

Per avançar cap a la integració plena, l'any 1972 el Cercle d'Economia va preparar un document pronunciant-se a favor de la integració sense cap tipus de reticències. Apareixeria al mes de juliol signat per tretze de les entitats empresarials més representatives de Catalunya: CEAM, SECEA, Gremi de Fabricants de Sabadell, Institut Industrial de Terrassa, Col·legi d'Art Major de la Seda, Servei de Comerç d'Empresaris Seders, Institut d'Estudis Europeus, Societat Barcelonina d'Amics del País,

Institut Agrícola Català Sant Isidre, Foment del Treball Nacional, Associació Cristiana de Dirigents, Lliga Europea de Cooperació Econòmica i Cercle d'Economia. Els signants del document afirmaven entre d'altres coses que: *La incorporación de España, en calidad de miembro de pleno derecho, a la Comunidad Económica Europea constituye una exigencia histórica a la que urgentemente es necesario adaptarse con carácter prioritario, añadiendo que: El retraso en el ingreso de España en la Comunidad Económica Europea crea una gran incertidumbre en la toma de decisiones empresariales y entraña dos riesgos evidentes y estrechamente vinculados entre sí: el riesgo de una profundización de la fosa económica que nos separa de los países de la Comunidad y el riesgo de una acentuación de las dificultades inherentes a la negociación.*

Darrera la publicació del document existia la voluntat de forçar el pronunciament públic de tots els sectors implicats directament en la qüestió, i algunes de les entitats que el signaren ho havien fet amb el beneplàcit exclusiu de la direcció donat que una part de llurs associats no compartien un posicionament tan clar. El manifest tenia, d'altra banda, una significació política clara i és en aquest sentit que s'ha d'entendre l'absència fonamental de la Cambra de Barcelona. Amb la seva signatura la transcendència del document hagués estat molt més gran; tanmateix aquest distanciament no s'ha d'interpretar com una prevenció respecte a la incorporació a la CEE. Andreu Ribera, president de la Cambra, havia dit dos mesos abans en roda de premsa: *La integración es irreversible. Nosotros, por motivos económicos, pensamos en Europa como el único camino a seguir. El empresario español empieza a tomarse muy en serio el tema. La situación es bastante clara. Países fuertes le ofrecen preferencias generalizadas como solución de recambio de su ingreso en el Mercado Común; pero tenemos que ir a Europa y a ella iremos* (17). Creiem que si la Cambra hagués estat contrària realment a la publicació del Manifest les entitats que representaven els interessos sectorials dels industrials no haguessin signat el document. La diversitat de camins s'ha de veure des de la perspectiva de la projecció política que en aquella conjuntura adquiria el Manifest. La Cambra de Barcelona va mantenir al llarg de tot el període unes propostes de política econòmica sòlides i concordants amb el que Narcís Serra - professional de la

Cambrà durant uns anys - havia qualificat com la sortida ideal per l'economia espanyola: la via europea neocapitalista (18). No signar el document era una expressió més de les contradiccions que plantejava la defensa d'una política econòmica que no concordava amb el marc polític en el que s'hauria de desenvolupar i al que també es rendia un suport incondicional.

Els pols de desenvolupament

Oficialment la política de pols de desenvolupament es justificava en termes de racionalitat i com element reequilibrador de l'economia espanyola i es justificava cercant els models d'altres països europeus, per exemple França, que també realitzaven una política de descentralització econòmica. Tanmateix existia un consens força generalitzat entre les representacions empresarials de que aquella política al que realment pretenia era «descongestionar las grandes y peligrosas concentraciones industriales de Barcelona ...». Altra cosa és que ens hagin de preguntar -com feia Joaquim Maluquer Sostres- si el *establecimiento de los polos de promoción y desarrollo, significan el triunfo de la tendencia autárquica y de tierras interiores, o bien no son más que una excepción -o concesión- en una política económica que la conveniencia obliga a replantear en términos muy distintos? Dejemos el interrogante en suspenso, peor mucho nos sorprendería que los hechos, ya que no el deseo de muchos, dejasen de ratificar el segundo término de la alternativa (19).*

En realitat una veritable diversificació espacial de la indústria requeria una política de infraestructures molt seriosa que els governs franquistes no realitzaren en cap moment. La documentació consultada no ha aportat ni un escrit en que alguna organització empresarial catalana donés suport a la política de pols de desenvolupament tal com l'entenia al govern. Aquella política no es qüestionava frontalment sinó de manera indirecta com quan s'afirmava, per exemple, que *el atraso notable de nuestra economía en el terreno internacional, requiere un desarrollo planificado de las zonas de bajo nivel de renta, coordinado con una*

previa consolidación y mayor perfeccionamiento de los sectores y las zonas desarrolladas (20). Aquest rebuig venia determinat exclusivament per la seva condició d'empresaris; en múltiples ocasions el Consell Nacional d'Empresaris havia mantingut les mateixes posicions que els industrials catalans doncs consideraven que el desenvolupament regional s'havia de fer en base a seleccionar aquellas actividades permanentes y no estimulando las que cimenten su futuro en exenciones cuyos efectos son problemáticos y de corta duración (21)

D'altra banda no van ser pocs els empresaris catalans que per provar fortuna, diversificar risc, etc. participaren en accions concertades i s'instal·laren en les zones que rebien fortes subvencions; però tot i així era força general el criteri de que *las ventajas ofrecidas no corresponden a la realidad por los innumerables inconvenientes y complicada burocracia, cuyo resultado final no reporta a las empresas interesadas en establecerse en los citados Polos de Desarrollo, ninguno de los beneficios prometidos (22)*. Els innombrables inconvenients eren evidentment d'economies externes. Pere Duran Farell ho expressava clarament en una conferència al Cercle d'Economia: *S'ha de fer una política d'enfortiment de les zones industrialitzades, perquè la industria transformadora que exigeix una mà d'obra especialitzada i abundant que dona un gran valor afegit que és el que ens interessa precisament no es troba ni a Burgos ni a Sevilla ni a La Coruña, es troba a Barcelona i Bilbao (23)*.

Als anys setanta la política de pols de desenvolupament ja va ser modificada. Les estadístiques demostraven que la realitat distava molt dels objectius previstos. Així el I Plan de Desarrollo contemplava una inversió en les àrees a promoure de 266,929 milions de pessetes, de les que només es van realitzar el 40 per 100 -106,771 milions de pessetes; al mateix temps de les 459,520 noves ocupacions previstes pel període 1963-1968 només es van crear 137,856 llocs de treball, el 30 per 100 (24). Fabià Estapé va afirmar davant el Plé de la Cambra de Barcelona que amb el II Plan de Desarrollo desapareixeria la política de pols *aceptando realidades incommovibles como el proceso de concentración urbana y orientando la inversión de forma que no se pierdan unos*

recursos escasos como sabemos todos (25). El fracàs de la política d'estímul a noves àrees industrials tenia, però, una altra cara: la congestió de Barcelona i la seva àrea industrial.

Les infraestructures catalanes

La manca d'inversió estatal a Catalunya ha estat considerat com un fet crònic i indiscutible i es relaciona generalment amb la marginalitat de la burgesia catalana dins de la classe dominant espanyola, a la que membres d'aquella estan vinculats a títol exclusivament individual. La absència d'una banca catalana amb la que hagués hagut de comptar el poder en el moment en que s'estableix la nova política econòmica a partir de 1959, és sens dubte una dada a tenir present. L'INI tenia una presència important en les grans indústries metal·lúrgiques catalanes i incrementà la seva participació industrial a Catalunya a partir de la instal·lació del complex petroquímic a Tarragona. Tanmateix el creixement econòmic català d'aquest període és producte en molt bona mesura de la xarxa industrial preexistent; era més rendible invertir a Catalunya que en altres indrets, però no es van crear les infraestructures necessàries per un desenvolupament ni més intens ni/o més racional.

Les entitats representatives dels industrials catalans insistien constantment en que el govern destinava gran quantitat de recursos a les indústries bàsiques, negligint la indústria transformadora i les infraestructures que aquesta necessitava. Aquesta opinió era compartida àmpliament i un organisme com la Delegació d'Indústria de Barcelona va redactar un informe l'any 1968 en el que s'afirmava que : *la industria intermedia y transformadora, salvo excepciones, ha sido dejada a sus propios recursos, mereciendo una actitud displicente, cuando no despectiva de los medios oficiales, a pesar de ser ella la que realmente sostiene una gran parte de la economia nacional y contribuye poderosamente, con el pago de impuestos, al sostenimiento de las cargas públicas* (26).

Les organitzacions empresarials eren molt crítiques amb la política del govern en relació a la indústria bàsica. En primer lloc assenyalaven els criteris antieconòmics que regien la selecció d'activitats a subvencionar. Així el Cercle d'Economia considerava que l'objectiu del II Plan de Desarrollo - la reforma substancial de l'estructura productiva del país - era el correcte, però dubtaven de que els instruments per assolir-ho fossin els adients; *Nuestras principales críticas al Plan aunque sean algo 'a posteriori' no se refieren, pues, al diagnóstico, sino a las medidas propuestas y a los resabios de cierta filosofía que aún parece informarle. En casi todos los casos, el autoabastecimiento es un fin considerado con inmerecido respeto. Todo industrial sabe que la máxima rentabilidad de un sistema productivo implica repartir los recursos escasos (humanos, de capital, de apoyo público) de forma que se relacionen las actividades que proporcionan mayores beneficios. No se puede hablar de competitividad ni de reestructuración ante un sistema que se encierra en sí mismo, cuya filosofía económica sólo era quizá justificada en circunstancias pasadas excepcionales. Hoy, el país debe imponerse una tarea de selección, sin la cual el crecimiento puede verse comprometido. El gobierno había de tener en cuenta que una industria básica lo es no en función de sí misma, sino en cuanto facilita el desarrollo industrial en general. Por tanto, con respecto a las ayudas a este tipo de sectores, se tendría que tomar en consideración su rentabilidad global (27).* En aquest sentit les posicions del Cercle d'Economia respecte a les funcions de l'INI eren molt clares, i a l'ens públic va dedicar una part molt important de les pàgines que setmanalment omplien a la premsa barcelonina. Partien de la base que empresa pública no havia de ser sinònim d'empresa ruïnosa (28): *Una cosa es la modernización y reestructuración de una empresa o sector y otra muy distinta es querer emplear recursos en aumentar producciones no rentables. (...) Estos medios, naturalmente, no podrán surgir de la autoinversión, deberán ser suministrados por el Estado directa o indirectamente en casi su totalidad. Se detraerán por tanto, de otras inversiones rentables en las que podríamos ser competitivos internacionalmente (29).* En un article de l'any 1970 el Cercle d'Economia plantejava la necessitat de clarificar tres elements respecte a l'INI: 1º Definir claramente los fines del Instituto, Admitido el

papel intervencionista del Estado, debe especificar de una vez por todas las líneas maestras de su intervención a fin de que la iniciativa privada sepa a qué atenerse.- 22 El Instituto tiene que desprenderse de algunos pesos 'muertos', que graban penosamente la economía nacional, e iniciar una dinámica expansiva hacia sectores nuevos.- 32 'Cuentas claras' a todos los niveles; es el deber inexcusable del INI frente a la opinión pública en general y al mundo industrial en particular. Esto quiere decir obviamente, que debe empezar a acostumbrarse a la autofinanciación con olvido de la fácil ayuda de las Cajas de Ahorro, Montepíos y Mutualidades que precisan sus fondos para actuaciones de inmediato interés social (30).

Tanmateix les formulacions teòriques del que havia d'ésser el sector públic industrial a l'Estat espanyol restaven recloses a aquells organismes on els economistes tenien una presència important. A la resta al que era més habitual eren les protestes per la competència 'deslleial' de les empreses públiques, l'existència de les quals els empresaris només justificaven quan l'empresa privada no era capaç de cobrir un determinat espai de demanda. Només dos exemples ben diferents per explicitar aquesta afirmació; a l'octubre de 1966 el president del SECEA informà a la Junta de Govern que la Caixa de Pensions havia suscrit doscents milions de pessetes en obligacions de l'empresa estatal INTELHORCE. Després de considerar que tal hecho, de ser cierto, pugna con los intereses generales de esta región, que un organismo como dicha Caja debe por antonomasia defender, SE ACUERDA formular una aclaración al respecto al Presidente de dicha entidad, don Miguel Mateu, en los siguientes términos: Ante los rumores públicos de que la Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros tiene suscritas obligaciones de la empresa INI-INTELHORCE por importe de doscientos millones de pesetas o bien ha concedido un empréstito a la misma por la indicada cantidad, la Junta de Gobierno del SECEA acuerda por unanimidad dirigirse al Excmo. Sr. D. Miguel Mateu Pla, en su calidad de presidente de la citada Caja de Pensiones ..., para rogarle que quiera aclarar este importante extremo que tan directamente afecta a nuestro primer sector industrial (31).

Del mateix any és un acord de la Secció Econòmica del Sindicat Provincial del Metall oposant-se a que l'INI promogués una fàbrica de comptadors de gas ja que *dado el estado actual y el previsible de la oferta y de la demanda en este Sector, no se vislumbran posibilidades económicas racionalmente suficientes que hagan viable la existencia de una nueva empresa dedicada a esta fabricación que, por el contrario, originaría un grave desequilibrio al ampliar una oferta no susceptible de ser absorbida por el mercado, servido ya competitivamente y en régimen de libertad por las empresas reunidas, con una muy baja utilización de sus capacidades productivas, por superar éstas en mucho la demanda presente y futura previsible durante varios años* (32).

Així ens trobem que les organitzacions empresarials eren contràries als criteris que l'Administració emprava a l'hora d'invertir els recursos públics en activitats econòmiques; per malbaratament, per quotes de mercat, i també perquè aquella política econòmica no afavoria a les indústries desenvolupades a Catalunya.

La manca d'infraestructures fou un altre dels focus d'atenció central per algunes organitzacions empresarials perquè, com ja hem assenyalat, la congestió existent a l'àrea industrial barcelonina tenia uns costos econòmics considerables. Barcelona perdia pes relatiu en el conjunt espanyol: baixava en el ranking de la renda per càpita - del tercer al cinquè lloc - i en el del creixement industrial per població activa - entre 1967 i 1969 va passar del quart al vuité lloc -. En el diagnòstic d'aquella situació també hi havia una pràctica unanimitat; les causes s'havien de trobar en *el conjunto de problemas planteados por el caos urbanístico y de planeamiento, por la insuficiencia e inadecuación de las redes de transporte y por la escasa dotación de suelo industrial equipado de lo que se viene llamando Area Metropolitana de Barcelona* (33).

A l'especulació se la feia responsable del desordre urbanístic, de fer la ciutat aclaparadora, de convertir-se en un problema financer greu per les indústries, etc. La revista metal·lúrgica CEAM, després d'afirmar que el 30 per 100 dels costos d'una nova inversió industrial en la

comarca barcelonina ho absorbia el cost dels terrenys, afegia; Muchas empresas, obligadas por su crecimiento a realizar un traslado, después de pagar el terreno no les quedan recursos ni para la ampliación, ni para la renovación del utillaje (1) No ponemos en duda que, en las esferas de decisión, existe la conciencia necesaria del problema, por tanto, cabe deducir que las razones, factores e intereses que retardan su solución son de una naturaleza tal que difícilmente pueden encajarse dentro de un esquema elemental de racionalidad económica-social (34). Però semblava que l'especulació era un fantasma, una cosa omnipresent queno tenia noms i cognoms. En aquest terreny els industrials també intentaven fragmentar la realitat, sense reconèixer que participaven sovint en l'agreujament del problema intervenint en negocis especulatius del sòl urbà.

Tanmateix es va fer algun intent per tal de crear les bases del que havia d'ésser la infraestructura catalana; un dels més remarcables va ser el Consejo Económico Sindical de Cataluña. Aquest organisme va ser creat en el marc de l'Organització Sindical i el seu president va ser Andreu Ribera Rovira. Marcel·lí Moreta, un dels seus promotors principals, després d'aconseguir la financiació estatal pel projecte va cercar en els diferents àmbits econòmics catalans, des dels oficials als nacionalistes i als esquerrans, els professionals que havien de treballar als estudis que havia de patrocinar el Consell sobre les necessitats de l'economia catalana. Andreu Ribera, en l'acte de presa de possessió com a president va afirmar: El Consejo proporcionará a toda Cataluña una gran oportunidad y una responsabilidad histórica de plantearse en forma global y coherente toda la problemática de la región en su vertiente económica y social y sentar las bases sobre las cuales debe encauzarse nuestra acción futura para lograr el mayor y más rápido desarrollo de esta región española, ja que nuestra región tiene la ineludible obligación de resolver los problemas que frenan su desarrollo para conseguir que, como zona más industrializada del país, sea la punta de lanza que permita con los menores sacrificios posibles y las mayores ventajas nuestra progresiva incorporación a la economía europea (35).

El Consejo Económico Sindical de Cataluña va elaborar alguns estudis importants sobre la localització de les indústries químiques, el port de Barcelona, el transvasament de l'Ebre, les vies de comunicació, etc. Aquest darrer tema va ser un dels més pol·lèmics. A partir dels estudis que havia fet el Consell, el Consell d'Empresaris de Barcelona va fer del *'aprovechamiento integral de las aguas que el Ebro vierte al mar'* un dels punts importants de la seva actuació davant l'Administració. En defensa del projecte de transvasament feien servir tres tipus d'arguments; primer, la compatibilitat entre l'aprofitament de les aigües a l'Aragó i Catalunya ja que *el agua que se solicita es la disponible en el tramo inferior del río Ebro*; segon, que era fals que la província de Barcelona fos la província més afavorida pel creixement econòmic de la dècada dels seixanta ja que *de entre las provincias ribereñas del Ebro y Barcelona, es esta última, junto con Tarragona, la que ha tenido el menor incremento de ingresos por habitante desde 1962 a 1971*; i en tercer lloc que *en cuanto a rentas por habitante aportadas al Estado, Barcelona es la primera provincia de España* (36).

Als darrers anys seixanta apareixia sovint a la premsa la necessitat de que Catalunya no quedés marginada dels grans projectes industrials que aleshores s'havien d'endegar, essencialment els basats en la petroquímica. El Cercle d'Economia, davant les declaracions del ministre d'Indústria segons les quals la refinèria catalana seria la darrera en construir-se d'entre les quatre projectades, afirmava a l'octubre de 1968: *No quisiéramos creer que a la hora de tomar partido por una u otra ubicación, por un determinado orden de prioridad, jugase otro criterio que no fuese el de máxima rentabilidad de la inversión, el de la óptima conveniencia para la nación en el terreno económico* (37). Andreu Ribera també insistia en les *ventajas de la localización de la refinèria de Cataluña en Barcelona* en un informe que envià al governador civil Tomás Garicano el 7 de juny de 1969 (38). A començaments dels setanta s'instal·laria a Tarragona el complex petroquímic més important de l'Estat espanyol. En aquell emplaçament van primar els factors econòmics: àrea de major consum, comunicacions, etc. per sobre de qualsevol altra consideració. A Tarragona l'INI tindria una presència important, però també les multinacionals que feia molts anys que estaven

instal·lades a Catalunya. Amb el creixement del sector químic Catalunya confirmava el seu paper tradicional com l'àrea de major concentració industrial de l'Estat espanyol (39).

Però si en els temes estrictament econòmics hi havia una certa unanimitat de criteri, les actituds i propostes de l'empresariat eren més dispars quan ens acostem a problemàtiques de major contingut social.

La conflictivitat laboral

Les entitats empresarials dedicaven, lògicament, una bona part de la seva atenció al tema de les relacions laborals a pesar de que el règim franquista suposés des de la seva instauració i en última instància, un marc legal molt favorable pels propietaris, en contrast amb la situació dels treballadors.

Els anys 1967 i 1968 van estar marcats per la congelació salarial. Ja s'ha dit com els empresaris, per consideracions econòmiques, eren contraris a una reducció del poder adquisitiu dels salaris, però alhora insistien en la necessitat d'augmentar la productivitat, responsabilitat que atribuïen als treballadors. Andreu Ribera plantejava que *En ningún caso podemos volver a caer en las mejoras salariales superiores a los incrementos de productividad que a la larga nos tienen que producir la inflación de precios. Per conseguir-lo : Tienen que existir en la Organización Sindical unos engranajes perfectos en cada una de las líneas, de forma que con unas representaciones empresariales perfectamente unidas y unas representaciones de trabajadores perfectamente aglutinadas se pueda dialogar en forma correcta y se pueda conseguir un paralelismo entre el incremento de las retribuciones y el incremento de la productividad* (40). Algunes veus, tanmateix, assenyalaven que el problema de la productivitat és el problema de la vellesa tecnològica(); en el moment en que l'obrer espanyol s'el·loqui amb un mecanisme industrial diversificat i àgil () produirà com qualsevol altre (41). Tampoc des d' 'El Trabajo Nacional' es vinculaven les pujes salarials a la inflació; *Sin negar una posible*

participación salarial, vemos que son otros factores como la concentración en los primeros años de los gastos de amortización correspondientes a una maquinaria nueva, la incorrecta política comercial del Estado en las empresas que domina, la existencia de unas redes de distribución incorrectas, etc, los que influyen en las alzas, a veces injustificadas, de los precios.- En los cuatro años del I Plan de Desarrollo los salarios subieron un 14,3 por 100 mientras la productividad general del sistema lo hizo en un 23,3 por 100, ¿Cómo explicarse entonces las presiones inflacionistas que ha soportado el sistema en los últimos años?.- El caso español es el típico de una inflación estructural acompañada de la ausencia de una auténtica política económica a largo plazo (42).

En el marc de les relacions laborals, relacionat amb la productivitat, ens trobem amb la reivindicació permanent de la flexibilització de plantilles. Els representants patronals al Sindicat Vertical plantejaven repetidament el dret a despatxar treballadors com una necessitat de les empreses per ser competitives. El Consell d'Empresaris en reunió amb el Ministre Secretari Nacional del Movimiento, José Solís, havia exposat diverses consideraciones demostrativas de que no se pretende un abuso o libertinaje para el despido, sino que, mediante el oportuno expediente se pueda proceder a la adecuación de la plantilla de obreros cuando una empresa modernice sus instalaciones (43). De 1968 és també un escrit de Rafael Soler, president del Gremi de Fabricants de Sabadell en el que, amb molta més claredat, s'afirmava que era responsabilitat pública l'assegurar els drets dels treballadors, cosa que no es podia exigir a l'empresa particular (44). Aquesta mateixa premissa era la que assenyalava el Cercle d'Economia quan deia que el pleno empleo es, en último término, un objetivo del Estado y no de cada empresario en particular. Aquel, en la medida en que acepta y funda el orden social en éstos -los empresarios- no puede recortar su libertad de acción en un terreno tan primario como es la consecución de los más altos niveles de productividad de los factores de producción (45).

Els industrials demanaven coherència entre la política econòmica global i les relacions laborals: la política econòmica constitueix un tot

indivisible en sus partes y, así, es incongruente mantener una política laboral en contradicción, por ejemplo, con la política comercial, como está sucediendo (46). El que no es plantejaven era si la llibertat econòmica havia d'anar acompanyada de llibertat política. ¿Era incongruent aquella política econòmica amb el règim polític que la desenvolupava? Els representants de l'empresariat tenien interès en modificar aquells principis que els perjudicaven com part interessada en litigi; les possibles contradiccions restants pertanyien al món de la 'política' en la que no entraven sinó en casos excepcionals i sempre com una opció personal.

La conflictivitat laboral també va anar adquirint major protagonisme als darrers anys seixanta. L'any 1967, quan es va decretar la congelació salarial, no es va produir un moviment reivindicatiu important. El governador civil de Barcelona ho reflectia en una carta a Laureano López Rodó: *La situación laboral no es mala, hay, prácticamente, pocos conflictos de tipo social. Pero ello, en vez de satisfacerme me preocupa más, pues creo que, en parte, es debido al miedo y preocupación que los trabajadores tienen de que, en el caso de ser despedidos de la empresa les sea difícil encontrar acomodo en otra con análogos emolumentos (47).* Però progressivament la conflictivitat es va anar estenent i tot i que no assolía encara els nivells dels primers anys setanta, era prou important com per convertir-se en un element a tenir en compte en la negociació col·lectiva. El 10 d'agost de 1968 un decret llei va anul·lar la congelació salarial i a partir d'aquell moment es van negociar una gran quantitat de convenis. Andreu Ribera va escriure al governador civil que en aquell moment es aconsejable la negociació de los convenios colectivos en ámbitos que, superando incluso los de la provincia, alcancen a ser posible niveles nacionales. - Tanto más es así por razón de una circunstancia que perfectamente comprenderá el criterio realista de quien es destinatario de las presentes notas. - Trátase de los esfuerzos que los grupos obreros marginales a la Organización Sindical pueden desplegar en favor de los convenios de empresa, dado que es precisamente en este ámbito donde pueden ejercer su influencia imposible de desarrollarse en ámbitos más amplios a los que no tienen acceso (48). Les seccions econòmiques del Sindicat Vertical es van

haver de reunir amb major freqüència donat que nos preocupa el que como consecuencia de una falta de orientación del Empresariado, se empiecen a producir tensiones salariales indiscriminadas que terminen rápidamente en una verdadera anarquía salarial, tan perjudicial para todos (49).

L'increment de la conflictivitat feia que els empresaris comencessin a qüestionar el marc de negociació col·lectiva encara que no amb la mateixa força que la rigidesa en la contractació (50). El Consell d'Empresaris de Barcelona constatava amb freqüència que la negociació col·lectiva se está llevando a cabo en un clima de presión externa a la propia Organización Sindical, lo que dificulta la negociación y pone en difícil situación a los que en ella intervienen. Que en muchas ocasiones se nota la ausencia de autoridad y el Consejo debe manifestarse en el sentido de que la negociación colectiva, si ha de ser eficaz, ha de realizarse sin la existencia de las presiones a que se viene haciendo referencia (51). Per evitar aquelles pressions els empresaris reclamaven al govern absoluta llibertat en relació al contingut dels temes negociats ; de aquí que consideremos que el ejercicio de esta facultad nos ha de acompañar en forma tal que permita el diálogo libre y directo con los trabajadores, bien en el seno de la empresa, bien en el ámbito territorial que trabajadores y empresarios juzguen el procedente para pactar las condiciones en que el trabajo ha de prestarse, fijadas en el correspondiente convenio colectivo sindical (52); però també exigien major repressió per l'agitació reivindicativa; vagues, piquets, etc. Així el Consell Nacional d'Empresaris també va fer pública la preocupació que en el empresariado español causan los hechos que vulnerando el orden público y alterando la paz social orgullo de nuestro régimen, han producido en ciertas provincias españolas perturbaciones que nos mueven a recabar del poder público la mayor intensificación en las medidas que para combatir estas alteraciones fueren menester.

Els empresaris, després de «25 anys de pau» havien de fer front novament a un moviment obrer que prenia cos amb unes formes organitzatives noves. Les Comissions Obreres arrelaven a mitjanes i grans empreses i s'iniciava un procés de coordinació reivindicativa força important. Els patrons es parapetaven en la legalitat vigent tot i que existien petits

nuclis d'empresaris que publicament proposaven que es reconegués la nova organització obrera. A l'any 1967 Pere Duran va declarar que havia tingut converses amb membres de Comissions Obreres de La Maquinista per tractar el pla de reconversió de l'empresa. Als mitjans de comunicació del Movimiento es va desfermar una campanya de gran volada, amb la càrrega demagògica antiempresarial típica. De nou, amb motiu dels conflictes de l'any 1970 Pere Duran criticà el sindicalisme vertical. En una carta adreçada al Ministre Delegat Nacional de Sindicats, i que va fer arribar a d'altres ministres, deia: *Lo ocurrido en Maquinista me preocupa mucho por su carga socio-política. No puedo ocultarte mi grave preocupación por la ineficacia de los medios legales, internos y externos a la Empresa, en el tratamiento de situaciones de este tipo.* En la nota-informe comuna als ministres destinataris assenyalava: *Ignorando la profunda carga política de esta situación conflictiva, cabe pensar en la aplicación de muy graves sanciones laborales que, por su excepcional dureza, establezcan la normalidad perdida. Pero una acción de este tipo no podría compensar, sin grave peligro de injusticia, la verdadera ausencia de medidas adecuadas a la realidad auténtica del conflicto. Con ello, además, se convertiría el empresario en protagonista de una acción que se sale del límite de sus propias responsabilidades, siendo, él mismo y todos los productores sancionados, las víctimas directas e innecesarias de la falta de instrumentos idóneos para tratar situaciones de este tipo. Falta en la que, además, se justifican y se amparan las actividades extremistas (53).*

A començaments dels setanta hi havia una situació nova. A pesar de l'acció repressiva de l'Estat, els treballadors tenien novament una representació organitzada que, per alguns empresaris, calia reconèixer perquè aquests no estaven disposats a exercir un paper repressiu que creien no els hi corresponia, que els perjudicava en termes immediats i que, si en algun cas l'exercitaven, posteriorment era invalidat pel poder judicial. Per tant el que calia era modificar tan com fos possible el marc legal de la negociació col·lectiva.

El que no estaven disposats a acceptar els empresaris era que es qüestionés l'autoritat patronal dins de l'empresa. Al tombant de la

dècada dels seixanta es vivia a Espanya una conjuntura politic-social que caldrà estudiar amb deteniment per la multiplicitat de fenòmens que s'interrelacionaven. Perquè, si bé el contingut de classe del règim franquista estava assegurat pel conjunt de l'aparell estatal, dins d'aquest i sense qüestionar allò essencial, convivien interessos immediats força diferents. Així, el 'Movimiento', salvaguardant la seva pròpia supervivència, lluitava per tal de mantenir l'estructura i les funcions del Sindicat Vertical, en contra dels que maldaven per adapta'l a la realitat d'un moviment obrer cada cop més reivindicatiu i representatiu. Contràriament, el que sí recollia l'aparell del Movimiento eren aquelles propostes dels treballadors que no qüestionaven la seva existència, com la participació obrera en la direcció de l'empresa. Els empresaris, però, pretenien justament el contrari: cedir, quan calgués en qüestions laborals, mai en els principis essencials de la "lliure empresa".

La participació dels treballadors en el control de l'empresa apareixia sempre a l'epígraf de 'reforma de l'empresa' i era un dels capítols a que hom va dedicar major atenció entre els discutits en els projectes de la 'Llei Sindical'. La Secció Econòmica del Sector de Fibres Artificials i Sintètiques Tallades era molt lòcid en l'anàlisi del problema. Deia: *En los actuales momentos en que en España existe un Sindicalismo Único y apolítico, el riesgo apuntado es mínimo.() Pero, en material social, las creaciones son siempre irreversibles y ese riesgo mínimo del que hablamos precedentemente, se convierte en máximo en el futuro, en que dentro de la propia Empresa, los distintos Sindicatos, luchan por la representación y consiguiente participación para servir los intereses de los partidos que los politizan (54).* Sobre aquest punt es van manifestar tots i cada un dels nivells de la representació empresarial del Sindicat Vertical. El Sindicat Tèxtil de Terrassa rebutjava *de plano toda intromisión de la representación sindical obrera que pueda afectar la natural facultad de total organización del trabajo por parte del empresario; puesto que dicha estructura de decisión en el seno de la empresa es la más lógica y a la vez más adecuada al sistema económico español análogo al de otros muchos países (55).* El Consell d'Empresaris de Barcelona també coincidia en que *no debe abdicarse del principio de*

que la organización del trabajo, es facultad exclusiva del empresario, con el máximo respeto a los derechos del trabajador, pero privativa de la empresa (56).

La representació dels empresaris al Sindicat Vertical en realitat era contrària a qualsevol ampliació de les competències sindicals al si de l'empresa. Escrivia Andreu Ribera al president del Consell Nacional d'Empresaris: La Ley, al hablar de delegados no quiere crear una figura por encima de los Enlaces y Jurados, sino que habla de la posibilidad de delegación que estos enlaces y jurados puedan hacer para determinadas funciones en favor de las personas que de entre ellos mismos elijan y que, asimismo, este desarrollo debe servir tal y como la Ley precisa a "los fines de armonía y colaboración mutua" y ello sólo puede alcanzarse procurando evitar la creación de figuras que puedan desvirtuar estos objetivos.- Por otra parte, quisiera subrayar, que además sería un error el pretender que estos delegados () salieran como representantes del jurado en el Consejo de Administración. I conclouia: Mucho hemos venido hablando en este último periodo de la desconfianza empresarial como principal obstáculo a la reactivación económica. De esta disposición que se está preparando depende mucho el que la confianza renazca o, que la desconfianza se consolide.- Quisiera además precisar, con todos los riesgos que esta afirmación comporta, que el apartarse del camino antes indicado, es desconocer la realidad empresarial actual y puede solamente servir para romper la ortodoxia legal vigente, politizando la actuación en las empresas y produciendo daños irreparables no sólo a las estructuras empresariales sino, lo que es más grave, a nuestra actual estructura económica del país (57). La resolució aprovada pel Consell Nacional d'Empresaris era totalment conforme amb aquelles consideracions i per defensar la seva oposició frontal a la major presència sindical a l'empresa no dubtaren en remetre-se al concepte integrador y comunitario que tanto en la Ley Sindical como nuestras Leyes Fundamentales tiene la empresa. Segons el Consell Nacional el projecte de decret que havia de regular l' 'Ejercicio de Derechos Sindicales en la Empresa', al prescindir de la consideración de la Empresa como unidad de empresarios, técnicos y trabajadores, se incurre en el error de caer practicamente en un sindicalismo horizontal, i consideren que crear la Comisión Sindical

de Empresas tal como figura recogida en el art. 9 del Proyecto, es un organismo que bien puede ser calificado de clasista (58).

Josep Mª Garcia Planas, president del Gremi de Fabricants de Sabadell, assenyalava la paradoxa que representava que des de l'aparell del Movimiento es propugnés la democràcia a l'empresa mentre que es defensava la dictadura a nivell polític; *Existen determinados condicionantes a la democratización de la Empresa -si es que debe producirse- que sólo pueda contemplarse a través de un nuevo orden institucional del país. Dicho de otro modo, no creo pueda configurarse una democracia económica sino en el contexto de una democracia política (59).* Endefinitiva, ningú no volia que els experiments es realitzessin a casa seva.

L'empresariat viu al llarg dels anys setanta un procés de radicalització perquè mentre els treballadors començaven a organitzar-se per defensar llurs reivindicacions, s'adonaven que el règim franquista, preocupat per la seva pròpia supervivència, no els assegurava el que havia estat inherent fins aleshores: supremacia i tranquil·litat a les empreses.

L'empresari i la societat

I és així que es va generant entre l'empresari-propietari una sensació de 'persecució'. Josep Mª Garcia Planas ja havia relacionat l'any 1965 la suposada manca d'empresaris al rebuig general dels 'valors socials i morals' d'aquests (60). A partir de 1968 el tema es va convertir en obsessiu. El Sindicat Provincial del Metall de Barcelona va dirigir, al març de 1968, un memoràndum a Luis Carrero Blanco, en el que entre moltes altres coses es deia que s'havia de fomentar el prestigi empresarial: *el empresario es pieza fundamental en el desarrollo y para el éxito de las medidas económicas () Por ello, debe fortalecerse su posición tanto pública como privada (61).*

El Consell Nacional era més dramàtic i públicament va denunciar "l'agressió social" que patien els empresaris a més de reclamar que

Consideren su actitud algunos que se destacan por sus sistemáticos ataques al empresariado español, que no pueden alegar ignorancia por cuanto conocen la entraña de sus problemas ¿qué quieren? ¿Un empresario abatido o debatiéndose en dificultades y sin diáfania en cuanto a su porvenir? Si consiguen sus propósitos, en el pecado llevarán su penitencia (62). Andreu Ribera en conferencia de prensa convocada por la Cambra de Barcelona expressava el mateix neguit; la preocupación corporativa por el ambiente de crítica que se produce respecto al empresario, cuando en nuestro sistema económico es una pieza clave, el hombre que asume riesgos y contrae obligaciones por los cuales tiene derecho a un beneficio. El hombre con capacidad empresarial es cotizado y buscado en cualquier sistema económico, y si se desconoce esta realidad el perjuicio es para el país en general (63).

Els empresaris acostumats com estaven a l'opacitat fiscal, a no haver de complir moltes de les normatives teòricament vigents, es sentien agredits per qualsevol modificació legislativa que els afectés. Josep Mè Pujol Xicoy davant la reforma del codi penal que s'estava preparant en el que tan perjudicados y maltratados resultan los empresarios assenyalava que no es posible cruzarse de brazos y quedarse impasibles acusando todos los golpes. Que debe actuarse rápidamente y con energía, si no es posible jurídicamente enfocándolo como factor político.- Podría también realizarse una campaña por la empresa. Añade que su opinión es que si no se levanta la voz y no se hace ruido no se conseguirá nada y que ahora ante la realidad tangible de los hechos que se han expuesto, es el momento propicio para empezar a pensar en promover, también, una demagogia empresarial que divulgue el atropello que se comete con el empresario (64).

Las relaciones dels empresaris amb la dictadura franquista amb el canvi de década es van anant fent més conflictives, perquè la realitat del país quan s'acostava l'esgotament físic del dictador era més complexa que en els decennis anteriors.

Els empresaris i el poder polític

Ja hem vist com l'any 1968 es va convertir en una data clau per entendre els esdeveniments internacionals els quals també, evidentment, influïren a l'Estat espanyol. ¿Cóm es van reflectir els canvis que s'estaven produint arreu en la relació dels empresaris amb el sistema polític? Si atenem a la documentació escrita ens adonem que en aquests anys les adhesions inquebrantables no sovintegen, el que no vol dir que no es donessin. L'any 1971 el Plé de la Cambra de Barcelona va acordar ; *Expresar a S.E. el Jefe del Estado la felicitación corporativa con motivo del 35 aniversario de su exaltación a la Jefatura del Estado, reiterándole el reconocimiento por la constante preocupación y apoyo para el desarrollo de las actividades económicas y acordar que una representación del Pleno se traslade a Madrid para participar en el homenaje al Generalísimo (65).*

és interessant seguir les memòries del Gremi de Fabricants de Sabadell per veure quin era l'anàlisi que de l'evolució del poder polític feien alguns sectors de la burgesia industrial catalana. A la memòria de 1976 es feia un repàs a l'evolució dels darrers quaranta anys i es justificava la insurrecció militar com la reacció dels que creien amenaçats llurs interessos. Consideraven que si els feixistes es van fer amb el control del poder va ser pel context internacional i perquè *una guerra civil sempre afavoreix i facilita als ressorts de poder de la gent més agoserada, amb menys escrúpols i amb més aparent dinamisme.* Els redactors de la memòria l'any 1976 referien també els 'excessos' dels guanyadors respecte a aquells que els havien donat suport ja que *amb el pretext d'eliminar classes socials i d'establir la concòrdia i harmonia entre patrons i obrers una nova burocràcia amenaçava no solament ocupar tots els llocs de decissió sino àdhuc fer taula rasa de les institucions, algunes seculars, que havien presidit la nostra creixença i constituïen la representació més genuïna del nostre esperit, de la nostra idiosincràsia i el canal adequat per expressar els nostres delers i afanys.*

Hem vist a la primera part d'aquest treball com "la representació més genuïna i el canal més adequat" es va salvar de la desaparició i va poder desenvolupar la seva tasca ininterrompudament. Passats els primers vint anys, que hom qualificaven d'irracionalis ni que des del punt de vista de la classe social haguessin estat de consolidació, la gestió tecnocràtica obria noves possibilitats. La col·laboració amb el govern era justificada en termes de necessitat per a ells mateixos, no com un preu a pagar per la pau social. La participació era *ensems urgent i indispensable*. La gestió tecnocràtica necessitava de la col·laboració de la vida econòmica autèntica, i aquesta que començava a emprendre una etapa de florida no podia continuar quedant-se marginada sense córrer el perill de frustrar les noves possibilitats econòmiques i àdhuc polítiques (66).

Com veurem seguidament hi havien alguns sectors industrials que als anys setanta tanmateix assenyalaven la contradicció que en llur opinió es donava entre la política econòmica i el marc jurídic en que es desenvolupava. La memòria corresponent a 1973 del mateix Gremi creiem que reflexava força bé l'actitud d'un ampli sector de l'empresariat quan reconeixia que el règim franquista tenia a aquelles alçades determinades limitacions però que sense el règim el futur era incert. Deien: *La verdad es que, guste o no, el régimen ha creado una fuerte estructura y ésta tiene voluntad de pervivencia. Sin duda existen otros idearios respetables si tuvieran alguna posibilidad de realización, si no bordearan algunos de ellos los límites de la utopía, que no están en ellos mismos sino en la idiosincrasia de nuestro pueblo, más dado a taifatos y cantonalismos que a tareas colectivas y metas unánimes* (67).

Ja s'ha insistit tanmateix en que la Única entitat que mantenia amb fermesa un projecte europeitzador, també polític, era el Cercle d'Economia. Cal no oblidar, però, el seu caràcter de grup d'opinió, sense uns interessos immediats a defensar. A partir de 1968 les referències al règim polític van ser explícites. De vegades les formulacions eren força ambigües; *Desde nuestro punto de vista no es lícito adoptar el modelo europeo en el campo económico y pretender separarlo del modelo político en su sentido más amplio. Y cuando nos*

referimos al modelo político específico no tratamos tanto de tales o cuales instituciones, sino del peso específico del poder de cada uno de los grupos sociales y de la dinámica de sus tensiones (68). D'altra la proposta era clara: Es () urgente promover la existencia, la organización y el diálogo de los grupos y partidos políticos que en el futuro tendrán la responsabilidad de la dirección del país (69).

La distensió dels anys seixanta i el fenomen '1968' també va afectar a les opinions de les organitzacions empresarials en temes de política internacional. Assenyalem només dos exemples. A les 'Pàgines especials' de Diario de Barcelona, en les que escrivien els col·laboradors del Cercle d'Economia, al mes d'agost de 1968 va aparèixer un article en el que es proposava s'estudiés la possibilitat de prescriure els acords sobre les bases nordamericanes a Espanya per la desproporció existent entre el risc que comportaven pel país i la migradesa de la recompensa obtinguda. Es deia: Ante todo no cabe duda de que las necesidades estratégicas que se configuraban de forma clara en 1953 no poseen en la presente coyuntura internacional y tecnológica aquella perentoriedad; ha remitido fuertemente la guerra fría y las potencias en pugna repliegan sus dispositivos militares de acuerdo con las posibilidades de la balística intercontinental de los 'polaris' y los satélites en órbita. A la vista de este cambio se justifica que solo la base de Rota pueda considerarse como 'esencial' y las otras meramente 'convenientes'. De todas formas, y de mantenerse en nuestro solar alguna de dichas bases no hay duda de que significan idéntico peligro para la totalidad del país que cuando prestaba servicio el conjunto del sistema. A partir de aquí es donde la posición de los negociadores españoles, insistimos, debe mantenerse con solidez en la petición de una justa contrapartida. De todas formas, analizando los hechos con objetividad y bajo las exigencias del supremo interés del país, juzgamos que sería conveniente ir estudiando la posibilidad de llegar a la prescripción de unos acuerdos que en quince años de vigencia tan poco útiles se han demostrado, tanto en el aspecto militar (equipo anticuado) como en el aspecto económico. Podríamos afirmar que no hay proporción entre el riesgo y la recompensa del riesgo. Como ejemplo basta recordar lo ocurrido en Palomares (70).

La revista del Foment del Treball, extremadament reaccionària fins al final de la dècada dels seixanta, va adoptar una actitud cada vegada més oberta, essent molt notori el canvi en política internacional. L'octubre de 1973, per exemple, després del cop militar a Xile, 'Economia' va fer una valoració positiva de la tasca desenvolupada pel govern d'unitat popular de Salvador Allende, encara que la considerava 'ingenua' perquè: *en un parlamento en el que existe mayoría burguesa es muy difícil que los mismos parlamentarios acepten la expropiación de la propiedad privada* (71).

Als anys setanta el règim franquista era ampliament qüestionat per la societat i existia una consciència generalitzada de les limitacions que, d'altra banda, tenia pel desenvolupament econòmic. Per a molts empresaris la feblesa del règim polític repercutia tant en la política econòmica interior com en les negociacions internacionals que ja havien adquirit molta importància. Les opinions crítiques es van estendre molt ràpidament amb la doble aparició a l'escena de la crisi econòmica i l'agonia del dictador.

NOTES

- (1) COCINB - Memòria de treballs de 1967
- (2) A.G.C.B., A. RIBERA; Notas sobre la situación económica 4-10-67
caixa 1362
- (3) GFS - Memòria 1968
- (4) 'Devaluación y Austeridad Económica' 10-12-67
- (5) ACA DPS, Acta del Plé del Sindicat Provincial del Metall 11-1-68
- (6) AGA DNS, Nota del C.N.E. de 15-10-68, Caixa 18
- (7) Diario de Barcelona, 14-4-68
- (8) Arxiu I.I.I., Contesta al qüestionari del C.N.E. octubre 1968
- (9) COCINB - Memòria de treballs de 1968. En aquelles dates es va iniciar el Plà de Reestructuració Tèxtil - el segon, després del realitzat l'any 1959 i també negociat per les entitats representatives del sector -, que tractava d'evitar una cadena de suspensions de pagaments perquè a la manca de competitivitat d'algunes empreses s'afegia un canvi en els costums indumentaris, als que difícilment podien adaptar-se alguns fabricants. El Plà marcava que les indemnitzacions als treballadors de les fàbriques que tancaven les portes les pagava el conjunt de les indústries i no l'afectada. Quan als anys 70 s'acabava el plà de reestructuració, s'inicià la crisi econòmica i aleshores es desenvolupà el plà de reconversió que ha fet que cap a l'any 1980 la indústria tèxtil es podés considerar com un sector força sanejat. Els milers de milions que l'Administració va prestar als industrials tèxtils encara els està pagant el sector en forma de recàrrec del 3% sobre les cotitzacions de la Seguretat Social. Aquest immens fons el van gestionar autònomament els industrials i és una manifestació més de la fal·làcia de la premissa defensada per alguns qualificats empresaris segons els quals el règim franquista assegurava la pau social però era una sagnia pels empresaris.
- (10) COCINB - Conferència de premsa de 20-7-67 a Memòria de Treballs de 1967
- (11) Arxiu Cercle d'Economia - A. RIBERA, Coyuntura Económica, Desembre 1967, Dins de 'La problemática económica de Cataluña'
- (12) Arxiu Cercle d'Economia - C. FERRER, Integración a Europa, Desembre 1967, Dins de 'La problemática económica de Cataluña'
- (13) C. FERRER SALAT, Hacia una Cataluña moderna, Diario de Barcelona N2 extraordinari febrer 1969
- (14) España en 1967, El Trabajo Nacional n2 1766, gener 1967
- (15) AGA DNS, Nota pública del C.N.E. 25-10-68, Caixa 17

- (16) J. L. ARTIGAS, Nuestra negociación con el Mercado Común, Diario de Barcelona 18-1-70
- (17) CDCINB - Roda de premsa 28-4-72 a Memòria de Treballs de 1972, El subratllat és nostre
- (18) N. SERRA, IV Reunió Costa Brava 1970
- (19) J. MALUQUER SOSTRES, Los polos de promoción y desarrollo, Sus motivaciones sociales y políticas, CEAM nº 64, maig de 1964
- (20) ACA DPS, Informe del Sindicat Prov. del Metall de Barcelona a L. Carrero Blanco, març de 1968, Caixa 2314
- (21) ACA DPS, Informe del president del C.N.E., L. Galdós, al C.P.E. de Barcelona, 29-2-68, caixa 1604
- (22) ACA DPS, Secció Econòmica del Sindicat Prov. del Metall, 16-6-70, Caixa 2314
- (23) Arxiu Cercle d'Economia, P. DURAN FARELL, L'economia espanyola als anys 70, 7-7-70
- (24) La Vanguardia 20-5-70
- (25) CDCINB, Memòria de treballs de 1971
- (26) A. I. I. T., DELEGACION DE INDUSTRIA, Necesidad de que el Gobierno defina su política económica a largo plazo, Barcelona, octubre de 1968
- (27) Cercle d'Economia, Hacia una nueva política económica, pp. 29-33
- (28) Carles Ferrer en una sessió de la IV Reunió Costa Brava argüia que l'INI: *es un recogedor de muertos. Puedo decir que algunos propietarios de minas integradas en HUNOSA me han dicho más o menos confidencialmente, que si hubiesen sabido el precio que el Estado les iba a pagar, hubiesen comprado antes muchas otras minas.*
- (29) C. FERRER SALAT, Hacia una política industrial de integración, A la vista dels esdeveniments posteriors s'ha demostrat com les files socialistes dels anys 80 han estat millors gestors econòmics dels interessos de la classe dominant que no els propis franquistes.
- (30) Diario de Barcelona, 17-5-70
- (31) SECEA, Acta de la reunió de la Junta de Govern de 21-10-66
- (32) ACA DPS, Acta de la reunió del Sindicat Prov. del Metall de 15-3-66, Caixa 2307
- (33) Cercle d'Economia, Una opinión de actualidad nº 6, 17-5-72
- (34) CEAM nº 95 juliol 1969

- (35)COGIB - Memòria de treballs de 1971
- (36)Consell d'Empresaris de Barcelona, Los problemas empresariales de la provincia de Barcelona, Barcelona, 1974
- (37)Cercle d'Economia, La localización de las refinerías, La Vanguardia 12-10-68
- (38)A.G.C.B., Arxiu de governadors, expedient 1362
- (39)Al desembre de 1965 es va constituir Gas Natural SA. El projecte es devia exclusivament a Pere Duràn Farell que va aconseguir un bon contracte amb el país nord-africà gràcies a les bones relacions que mantenia amb el Front Alliberament Nacional Argelí ja abans de la independència, i amb Franco, el que va fer possible l'aprovació del projecte malgrat l'oposició del monopoli d'hidrocarburs. El president de Gas Natural va ser Pere Duràn, el vicepresident Eusebi Bertrand Mata i el secretari Jesús Lladó Fernández Urrutia
- (40)Arxiu Cercle d'Economia, A. RIBERA ROVIRA, Coyuntura económica, Desembre 1967
- (41)Arxiu Cercle d'Economia, P. DURAN FARELL, La economía española de los años setenta, 7-7-70. No és exactament textual donat que la transcripció de la conferència té escassa qualitat.
- (42)R. VELASCO, ¿Son los aumentos salariales la causa de la inflación? El Trabajo Nacional nº 1821, maig de 1972
- (43)ACA DPS, Acta de la reunió del president i vicepresident dels grups econòmics del Sindicat Prov. del Metall 22-4-68, Caixa 2314
- (44)A.I.I.T., Escrit mecanografiat sense destinatari ni data. Correspondència de 1968
- (45)Cercle d'Economia, La política económica a examen, Abril 1969
- (46)J. MALUQUER SOSTRES, a Noticiero Universal, 15-1-68
- (47)A.G.C.B., Arxiu de governadors, Carta de T. Garicano Gofí a L. López Rodó 19-7-67, Exped. 1321
- (48)A.G.C.B., Arxiu de governadors, Notas acerca del decreto ley de 10,8 sobre evolución de salarios y rentas, Exp. 1362. El subratllat és nostre
- (49)ACA DPS, Plà de la Secció Econòmica del Sindicat Prov. del Metall 28-10-68 Caixa 2314
- (50)Hom volia modificar les formes de negociació, no substituir el sindicalisme vertical. J. Comerma, president de l'Institut Industrial de Terrassa, assenyalant les limitacions de la representació municipal, opinava: *mientras que la vía sindical me parece difícilmente mejorable, el acceso ., Mundo nº 1680 15-7-72*

- (51)ACA DPS, Acta de la reunió del C.P.E. 13-3-70 Caixa 197
- (52)AGA DNS, Nota oficial del C.N.E. 6-2-73, Caixa 13
- (53)A.G.C.B., Arxiu de Governadors, Exped. 1486, El subratllat és nostre
- (54)A.I.I.T., Correspondència 1968
- (55)A.I.I.T., Secció Econòmica del Sindicat Tèxtil local 17-12-69
- (56)ACA DPS, Acta de la reunió del C.P.E. de Barcelona 23-12-70
- (57)AGA DNS, Carta d'A. Ribera al president del C.N.E., M. Conde, 25-4-72, Caixa 15
- (58)AGA DNS, Resolució del C.N.E., abril 1972, Caixa 15
- (59)J.Mª GARCIA PLANAS, La situación actual de los problemas que tiene la reforma de la Empresa, Conferència pronunciada a l'IESE i recollida a El empresario y su entorno
- (60)J.Mª GARCIA PLANAS, ¿Crisis de empresarios? Diario de Barcelona, 15-8-65
- (61)ACA DPS, Informe del Sindicat Prov. del Metall de Barcelona sobre la situació econòmica del país y las posibles soluciones, març de 1968, Caixa 2314
- (62)AGA DNS, Nota pública del C.N.E. de 15-10-68, Caixa 18
- (63)CDCINB - Memòria de treballs de 1971
- (64)ACA DPS, Comissió Permanent de la Unió d'Empresaris del Sindicat Prov. del Metall de Barcelona, 29-5-72, Caixa 2314
- (65)CDCINB - Memòria de treballs de 1971
- (66)G.F.S. - Memòria de 1976
- (67)El subratllat és nostre. A destacar la lloança que es fa de Carrero Blanco en relació al paper del 'protagonisme' català en la política de liberalització econòmica; *La persona que parecía iba a hacer posible la culminación del pensamiento de otro catalán insigne, López Rodó, y con él otra oportunidad para que se integrara en el ideario político del país el pensamiento de la periferia.() Carrero Blanco, el hombre bueno, el estadística de vocación paternal, ha desaparecido de la escena. Quizá no era hombre de esta época.*
- (68)Cercle d'Economia, La política econòmica a examen, abril 1969
- (69)Cercle d'Economia, Criterios básicos del Circulo de Economía (1964-1968)
- (70)Diario de Barcelona, 25-8-68

(71)Economía nº 1835 octubre de 1973

1974-1976 LA CRISI

El 20 de desembre de 1973, el mateix dia que s'iniciava al Tribunal d'Ordre Públic, a Madrid, el procés 1001 contra membres de les Comissions Obreres -entre d'altres Marcelino Camacho i Nicolàs Sartorius - moria en atemptat d'ETA el des de feia mig any president del govern, almirall Luis Carrero Blanco, l'home que havia de garantir la continuïtat del règim després de la mort de Franco. L'any 1974 es presentava, doncs, especialment delicat en el pla polític, conflictiu en el pla social i confús en el pla econòmic. El gener es va formar un nou govern presidit per Carlos Arias Navarro, el qual va formular el 12 de febrer davant les Corts una proposta de tímida obertura política. Però aquest propòsit va perdre ràpidament tota credibilitat - alhora que era durament contestat per la ultradreta del règim -, amb l'execució a primers de març de Salvador Puig Antich i amb el conflicte desencadenat entre el govern i el bisbe de Bilbao, Antonio Añoveros, a qui s'intentà expulsar del país per una homilia on defensava el drets del poble basc.

A nivell internacional cal destacar l'inici a Portugal, el 25 d'abril de 1974, de la "revolució dels clavells", que no només va provocar la caiguda del salazarisme, sinó que va obrir un procés de canvis profunds, alguns de caràcter socialitzant, amb un protagonisme destacat de les organitzacions polítiques d'esquerra. Després de Grècia i Portugal, l'espanyola era ja la última dictadura del sud d'Europa.

La conflictivitat social s'incrementà notablement als anys 1974 i 1975, assolint el seu màxim nivell durant l'any 1976. Les vagues generals del Baix Llobregat, la vaga de Seat de gener de 1975, els conflictes a sectors com la banca o l'ensenyament, eren només la màxima expressió d'una situació que desbordava totalment els mecanismes de control social, malgrat l'increment de l'acció repressiva -execucions de setembre de 1975-.

En aquest context, a la segona meitat de l'any 1974, comença a fer-se palesa a Espanya la crisi econòmica, perceptible ja a la resta d'Europa

des de l'any anterior. El govern franquista va posar en funcionament totes les mesures que tenia al seu abast per tal d'aplaçar en el temps les repercussions de l'alça del preu del petroli, ja que la dictadura, lluitant per la seva supervivència, no es podia permetre dues crisis alhora i per tant va supeditar l'economia a la política, com d'altra banda sempre havia intentat fer al llarg de la seva existència,

1975 va ser l'any de menor creixement econòmic des de 1960, amb una acceleració molt ràpida tant de la inflació com de l'atur. Retraïment potser és la paraula més fidel a la conjuntura de 1975; poques vendes, manca de recursos financers com conseqüència de la política creditícia de la banca, impagats, suspensions de pagaments, etc. Les perspectives econòmiques dels empresaris s'havien enfonsat, en part per la crisi econòmica però fonamentalment i essencialment per la crisi política i la contestació social que es vivia a l'Estat espanyol des dels primers anys de la dècada dels setanta,

El protagonisme del carrer

La conflictivitat social que tenia lloc a Espanya als anys setanta no era atribuïble directament ni a la crisi econòmica ni a l'agonia del règim polític; ambdós elements aguditzarien enormement les reivindicacions dels treballadors però aquestes eren anteriors. La contestació social d'aquells anys s'ha de relacionar necessàriament amb el nivell d'organització col·lectiva que havia assolit la societat catalana respecte als decennis anteriors,

Als anys setanta els falangistes i els buròcrates havien estat literalment escombrats de l'esglaió de representació directa dels treballadors al Sindicat Vertical i les candidatures 'unitàries i democràtiques' organitzades per Comissions Obreres - però en les que participaven molts treballadors no vinculats al sindicalisme clandestí - van ocupar en bona mesura, especialment després de les eleccions sindicals de 1975, la representació legal dels treballadors, àdhuc en sectors poc conflictius fins aquell moment com la banca, el comerç, etc. Aquest èxit va ser més significatiu per quant, al ser públic i manifest

que les Comissions Obreres anaven a 'copar' el S.V., es va produir a les empreses un fort moviment per tal d'evitar que a elles, en particular (sic), no les afectés la dinàmica general. El Sindicat del Metall va ser molt actiu en aquest sentit; *ahora que se inicia el calendario laboral, donde se eligen los eniaces sindicales, el empresario debe cuidar y procurar se desarrolle lo más eficazmente posible, vigilando y aconsejando cuando proteda, para que puedan ser elegidos trabajadores que esencialmente sean representativos en la función de política laboral, soslayando en lo posible que sean proclamados candidatos aquellos elementos perturbadores que, al socaire de esas elecciones, cubran objetivos extra-laborales que, en definitiva, perjudican a la empresa, a los trabajadores y a la propia función que se pretende (1).*

Els conflictes van tenir fins 1975 un origen laboral: salaris, condicions de treball, etc, essent minoritàries les vagues de caracter polític. El sector que va viure un procés reivindicatiu més important va ser el del metall, en el qual les vagues es van fer freqüents, inclús a l'estiu, situació desconeguda fins el 1974. La patronal no sabia com enfrontar una cojuntura tan nova i delicada. D'una banda els increments salarials eren importants i les millores en les condicions de treball també van ser considerables. Andreu Ribera exposava quin era el neguit de l'empresariat: *He podido comprobar en mis últimas salidas al extranjero que estamos en salarios reales sobrepasando los niveles comunitarios, pero además es preocupante el ritmo de incremento en que nos estamos moviendo. Un ejemplo significativo y al propio tiempo un motivo serio de preocupación para todo el país es que en Barcelona y en trece meses a base de Normas de Obligado Cumplimiento y de D.A.U. se ha incrementado el salario en un 53%, que está pendiente de un Recurso ante el Director General de Trabajo y, por otro lado, los sociales han solicitado y obtenido la apertura de negociaciones para un nuevo Convenio.* (2) (Al comerç) *como sabes ha aparecido con novedades tan importantes como 30 días de vacaciones, traslado de fiestas, modificaciones sobre quinquenios, sobre un nuevo salario base que es en cada caso el salario-convenio vigente, etc. Esto es más que preocupante, los treinta días de vacaciones se van a solicitar en todas las actividades. Comprenderás que si un dependiente de comercio tiene*

*deracho a treinta días de vacaciones, mucho más lo tiene el hombre que trabaja en un horno de fundición y el país no puede resistir esta reducción de horas de trabajo.(2) Però d'altra banda l'empresariat era conscient que amb Franco agonitzant, Carrero Blanco mort, amb una incertesa política profunda, no es podien empitjorar les condicions de vida de la major part de la població. A la revista del Foment del Treball es deia que: *mantener el nivel máximo de empleo aun a costa de hacer más irracional la economía de mercado (1) es la única salida posible dentro del contexto institucional de nuestras estructuras laborales y políticas (3)* i en un informe elaborat per la Cambra de Barcelona i dirigit al govern s'assenyalava que el problema més preocupant que puede plantearse es el de los efectos sociales por descenso de la actividad económica. Por ello, se estima que los principales esfuerzos inmediatos deben orientarse a evitar el desempleo y la reducción de la capacidad adquisitiva de la población afectada (4).*

D'intentar eludir la conflictivitat general es va passar a reclamar un nou marc de relacions laborals. A l'octubre de 1973 la Unió d'Empresaris metal·lúrgics de Barcelona ja havia discutit seriosament la conveniència de fer arribar als empresaris pautes d'actuació comú davant les reivindicacions laborals ja que aquestes eren força homogènies, però havien acordat que no era conveniente ni oportuno formular ninguna circular o declaración en la que se expresaran medidas de carácter general, ya que con ello podrían despertarse inquietudes en las empresas y en los trabajadores, fomentando así la aparición de nuevas solicitudes de mejoras en aquellos centros en los que hasta el momento no se hubiesen formulado (5). Però a principis de 1975 ja es demandava una nova regulació de les relacions laborals per obsolescència de l'anterior. A l'abril de 1975 'Economía' reclamava la redefinición de las relaciones laborales, adecuándolas a la nueva realidad que precisa un capitalismo moderno que marcha hacia la democracia (6). També el Consell d'Empresaris de Barcelona demandava la Implantación de unas reglas de juego que sean aceptadas por todas las partes interesadas en el proceso económico a fin de dar estabilidad al sistema socio-económico del país (7).

Pels empresaris el nou marc laboral havia de reconèixer la capacitat dels treballadors per elegir els seus propis representants, i el dret a la vaga, però en cap moment podia qüestionar l'autoritat patronal a l'empresa. En aquest sentit la gran batalla dels representants empresarials va ser contra l'aprovació primer i per la derogació després, de la Llei de Relacions Laborals de 1976. L'Institut Industrial de Terrassa va estriure a la seva memòria de 1974 que *Técnicamente es una Ley de bases por donde se puede abrir paso a todos los caminos para poder ir minando la estructura de la empresa privada. Pero por su oportunidad parece marcada por las próximas elecciones sindicales y como arma política en manos de las secciones sociales. La víctima es la empresa y el resultado inmediato más notorio, es la protección del agitador político que se sentirá seguro aún en empresas de menos de 50 trabajadores.* La Unió d'Empresaris del Metall de Barcelona afirmava que: *previsiones contenidas en el Proyecto son de tan extrema gravedad que sin duda darán al traste el desarrollo económico en cuanto irrogarán irreparables perjuicios a la iniciativa privada, a la economía de mercado y, por ende, a la empresa, motor máximo del quehacer y sustento del entramaje social y productivo. El empresario retraerá, además, sus iniciativas de inversión (8).*

Andreu Ribera en la carta a M. Conde, ja esmentada, deia amb la claredat que el caracteritzava que l'estabilitat política del país estava en perill tant per l'acció dels que volien enderrocar el règim de Franco com per la retirada de confiança d'aquells que fins aquell moment li havien donat suport. Respecte a la Llei de Relacions Laborals considerava que *Se tendrá que hacer lo imposible para retrasar su discusión en las Cortes, pues si la propuesta de la Ponencia va en la forma que yo creo, se va a acentuar la desconfianza del empresario ante la Administración.* Andreu Ribera conclouia que: *En España nos estamos pasando incluso a los europeos en política de participación y de cogestión y, por tanto, tendremos dificultades aún más acentuadas solamente por este motivo, sin dejar de desconocer el hecho sucesorio.- Resumiendo los empresarios necesitan ciertas garantías, creen que debe pedirse a través de la Organización Sindical una coordinación en la actuación económica del Gobierno y una cierta participación en las*

decisiones de base de encauzamiento de nuestra economía.- El país no puede resistir políticamente el mantenimiento o la acentuación de la actual recesión económica. Tenemos todos que colaborar para levantarla, pero la Administración también debe dar el paso hacia adelante en el tema de las decisiones con la participación de los hombres representativos del empresariado.

El Consell Nacional d'Empresaris havia plantejat al Congrés Sindical de la C.N.S. que era fonamental clarificar las condiciones que influyen en las decisiones inversoras. La clarificación de lo que va a ser la empresa, su concepción socioeconómica, el respeto a la libertad de iniciativa privada como fundamento de las empresas de este tipo y la subsidiariedad o no de la empresa pública, los criterios sobre nacionalización de empresas o sectores privados, etc., son cuestiones de cuya concreción a niveles suficientes depende en alto grado la restauración de la confianza indispensable para el impulso de la actividad económica (9).

L'any 1976 els representants empresarials van fer d'aquesta llei un cavall de batalla i un element de reafirmació en les seves pròpies posicions. Inclús va canviar el llenguatge respecte a aquest tema. A les Jornades empresarials celebrades a Tarragona al mes de setembre, a les que ens referirem més endavant, Manuel Pastor, president del Sindicat de la Informació de Tarragona afirmava: (Decimos) *Un no a la Ley de Relaciones Laborales y un sí, que deben pedir todos los empresarios de nuestro país al despido libre; entiendo éste como tal, que traerá una mayor fuente de empleo y eliminará de una vez la politización de los auténticos trabajadores por la acción de grupos que hacen que se dediquen al pluriempleo muchos de nuestros trabajadores al percibir un salario de nuestra empresa y un sobre del grupo o partido al que pertenecen. (Aplausos).*- Los empresarios no pedimos de una vez el despido libre para dejar en la calle a los trabajadores que nos hayan ayudado a hacer grande nuestra empresa, sino como una parábola del Evangelio ahora que éstas han crecido, creemos que es el momento de arrancar de ellas la mala hierba para obtener una cosecha buena en beneficio de todos, empresarios y trabajadores (10). L'article 35 de la

Llei de Relacions Laborals, que determinava que en cas d'acomiadament improcedent, era el treballador qui triava entre indemnització o reincorporació a la feina, impedia l'acomiadament com mesura punitiva per part del patró. En el mateix sentit, intentant separar els treballadors més reivindicatius, el consell executiu del C.N.E. va acordar el 9 de setembre de 1976, per unanimitat, oposar-se a la concessió de l'amnistia laboral (11).

Així l'any 1976 va ser especialment difícil pels empresaris. Crisi econòmica mundial, inflació que hom pretenia combatre amb restriccions creditícies, que els treballadors volien compensar amb increments salarials, als que l'empresariat no podia oposar-se perquè la conjuntura política era inestable i, sobretot, imprevisible. ¿Cóm van reaccionar les entitats empresarials davant aquella conjuntura? En dos línies fonamentals; per una banda organitzant una patronal que defensés els seus interessos corporatius; d'altra, proposant un pacte social.

Els industrials i el pacte social

Respecte a aquest tema s'ha de insistir en l'excepcionalitat del període 1975-1977 perquè les actituds i les propostes que els representants de l'empresariat industrial feien en aquest parèntesi eren diferents de les que havien fet fins aquell moment i molt distintes de les que farien després. Els industrials estaven 'a la defensiva' ideològicament i socialment (12). Pensaven que el canvi de règim polític, al coincidir amb la crisi econòmica i, sobretot, amb una gran mobilització social, exigia arribar a acords concrets sobre el nou marc polític i la distribució de la riquesa; un pacte social que impedís que el capitalisme fos qüestionat. Es deia a 'Economia': *La crisis de la energía ha repercutido muy desfavorablemente en todos los sectores de la vida económica hasta el punto de que el sistema productor no puede garantizar ya el pleno empleo, que había sido una constante de la política económica hasta hace poco. Por otra parte los empresarios no consiguen los resultados apetecidos y prácticamente garantizados hasta el presente. Pero quizá lo más importante es que la situación política y*

social se ha ido degradando a marchas forzadas. En tales condiciones es indudable que el anterior modelo o patrón de estructura económica debe ser objeto de una profunda revisión. En realidad, lo que se está debatiendo es una nueva jerarquía de valores dentro del mismo marco tradicional; pero en que éste sea formalmente democrático, parece que todo el mundo está de acuerdo. () Un pacto social sería una especie de contrato por el cual las clases favorecidas hasta el presente, abdicaran conscientemente de algunos de sus privilegios y cedieran en sus posiciones de ventaja, para ser compartidos por las clases trabajadoras: éstas a su vez considerarían el modelo neocapitalista como campo de juego válido y aceptable, y se mantendrían pacíficamente dentro de él (13).

El Cercle d'Economia, partint dels mateixos pressupòsits, plantejava que els fonaments sobre els que havia recolzat el sistema capitalista feien fallida i que per tant s'havien de prendre mesures serioses per salvaguardar el sistema. Deien: Uno de los pilares básicos de la sociedad occidental desarrollada consiste en el acuerdo más o menos explícito entre los ciudadanos y los detentadores del poder de aumentar permanentemente la capacidad de decisión de los primeros a nivel individual, vía aumentos constantes y crecientes del poder adquisitivo, como contrapartida de su escasa capacidad de decisión a nivel colectivo. En este contexto es perfectamente comprensible que los Gobiernos se resistan a perturbar un equilibrio que ofrece ciertas garantías de estabilidad social, mediante un serio control de la capacidad de disposición de las personas como sería necesario para combatir las alzas de precios dentro del marco de la política tradicional anti-inflacionista, y que recurran en cambio cada vez con más frecuencia y énfasis, y menos suerte, a llamadas más o menos directas al autocontrol a través de los medios masivos de comunicación social (14). Any i mig després, seguint el mateix discurs, concretaven: El problema en nuestro país es muy distinto ya que si bien en los aspectos económico y social presenta una estructura con sustanciales analogías a la de algunos de los países europeos avanzados, en cambio en el terreno político nos debatimos aún en el marco de unas fórmulas autoritarias. () Sólo en un marco de libertades reales será posible el pacto social, ingrediente

básico y sustancial del Sistema.- Ello conseguido, pero no antes, podrán emprenderse en España las tres reformas económico-sociales que nosotros estimamos inevitables en orden a la pervivencia del Sistema: la reforma fiscal, la reforma laboral y una reforma educativa que merezca el nombre de tal (15).

Hom considerava que, als anys setanta, a l'Estat espanyol el sistema econòmic havia de comptar amb un cost polític suplementari, que els empresaris havien d'assumir perquè aquell era el règim polític al que havien donat suport al llarg de quaranta anys. Inclús en aquests anys en els que, amb el dictador agònic o ja mort, es viu un procés de desmarcació del règim de bona part de l'empresariat, des de les entitats econòmiques hom reconeixia que el règim franquista havia estat globalment positiu però que la societat espanyola volia un règim democràtic i calia estar al front del procés per tal de canalitzar-lo. Així el Gremi de Fabricants de Sabadell, que a la memòria anual de 1975 havia escrit que Franco además consiguió dar cuarenta años de prosperidad y bienestar al pueblo español (16), considerava d'una banda que el franquisme, amb la liberalització econòmica va ser capaç d'integrar a àmplies capes socials en el règim. Deia: (la primera etapa franquista) d'un frustrat totalitarisme que acaba en 1956 i en el que pot evidenciar-se un distanciament progressiu de les capes de la població més centristes, i un altre a partir d'aquesta data, de marcat caràcter liberal dintre de l'autoritarisme, en el que la tendència s'inverteix i arriba a produir la impressió de que el sistema serà capaç de succeir-se a si mateix.- Es l'etapa tecnocràtica, en la qual d'una manera o altra van veient-se involucrades les distintes estructures socials i es va edificant pacientment l'encavallada d'un Estat modern i eficaç (17). Però l'obra va ser efímera perquè quan Franco va morir l'edifici que ell havia aixecat quasia per la crisi econòmica i de valors que vivia la societat i afegia que un régimen al final de su camino, cuando le falta el hombre que lo ha creado, el que le sirvió de guía y sostén, se encuentra con un tal panorama, con un cambio tan radical como inesperado en la vigencia de los principios por los que ha combatido, quizá no sea del todo merecido desde un punto de vista histórico (18).

Però l'any 1975 calia un règim democràtic; De hecho hemos entrado ya en un periodo constituyente y la única incògnica que queda es el saber si éste se realizará bajo una autoridad, es decir, dentro de un orden, o por el contrario, como sucede habitualmente en estos periodos, no esculpida aún la fisonomía del poder, todos aspirarán a él sin que nadie pueda ocuparlo legítimamente, con los peligros de todo orden que de ello se derivan, como ha quedado palpablemente demostrado en nuestro vecino país, donde no ha fracasado la democracia por culpa del pueblo, sino por una serie de golpes de estado, astutamente preparados por una minoría (19).

La 'revolució dels clavells' que s'estava vivint a Portugal es va convertir en una referència constant. Com consideraven que la mobilització social i la reivindicació democràtica era més forta a Espanya que no al país veí, la possibilitat d'un canvi no controlat per la classe dominant era una hipòtesi a tenir present. 'Economía', la revista del Foment del Treball, escrivia que Portugal havia d'estar present en la consciència de la classe dominant; La mayoría de la población lusitana deseaba poner fin al salazarismo, que no se había liquidado con la simple desaparición física del dictador. () De todo ello () creemos pueden extraerse provechosas enseñanzas en orden a encauzar serenamente nuestro futuro. Se trata, por supuesto, de intentar llegar a conocer lo que realmente piensa y desea el pueblo español en estos momentos; si evolución o cambio, si reforma constitucional inmediata o diferida, etc. Y a partir de ahí, tomar o procurar tomar la batuta para encauzar el destino, en vez de ser encauzados por el destino. En el fondo es una cuestión de preposiciones, de elegir entre ser sujeto activo o pasivo de los acontecimientos. - Y quisiéramos dejar constancia de que ambas opciones deben ser seriamente consideradas, lo único que jamás debiera admitirse es que las cosas llegasen a un punto en que no se pudiera ser sujeto activo ni pasivo, sino sujeto foráneo (20).

Les organitzacions empresarials tenien por a la radicalització del procés polític, per acció i per omissió. Quan les corts franquistes en la discussió del projecte de la Llei de Bases del Règim Local es negaren a reconèixer la regió com àmbit específic, el Foment - coincidint amb

tots aquells que volien un canvi de règim sense modificar el sistema - va denunciar la miopia política d'aquelles resolucions: No vamos a repetir argumentos, por lo demás bien sabidos, para reivindicar la existencia de regiones naturales en España, pues su vida es del todo evidente. Lo que sí creemos que es necesario es denunciar la miopia política, que no conduce más que a soluciones radicalizadas y, por supuesto, lejos de la órbita en que se mueve nuestro régimen político. Así planteadas las cosas no podemos por menos que reflejar nuestro pesimismo ante el problema en sí, y también por lo que de precedente y síntoma de otras incomprensiones tiene (21) perquè la necesidad del cambio hacia la democracia, se presentaba como la solución ineludible, tanto para los conflictos políticos del país como para los problemas económicos (22).

En el canvi cap la democràcia el protagonisme català en el conjunt estatal va ser important. Catalunya tenia una societat civil estructurada i per tant era més fàcil que les forces 'renovadores' dins de la continuïtat trobessin a Catalunya persones, no vinculades al franquisme, capaces d'encapçalar la representació dels interessos del capitalisme espanyol. Aquesta afirmació és especialment vàlida per l'organització patronal (23).

La desvinculació patronal del franquisme

L'activitat corporativa de l'empresariat va ser frenètica entre 1975 i 1977. De forma repetida es preguntaven públicament ¿qui voldrà ser empresari? perquè hom afirmava que en este momento en el que se ponen en duda tantos principios que se estimaban básicos y fundamentales, parece ser que el único acuerdo que existe entre las distintas tendencias es el de minar el prestigio empresarial y la unidad de dirección en la empresa, que son los cauces indispensables por donde puede discurrir la reactivación económica (24).

Els industrials tèxtils o els químics, en les respectives branques, tenien unes estructures sòlides i autònomes, tot i que oficialment

estiguessin integrades al Sindicat Vertical però el sector metal·lúrgic, més complexe, amb problemàtiques molt diferenciades entre grans, mitjanes i petites empreses, era el que tenia major necessitat de cohesió, més quan eren els metal·lúrgics els treballadors que tenien un major grau de mobilització reivindicativa. La Unió d'Empresaris del Metall va intentar aglutinar a tots els industrials metal·lúrgics: *Los esfuerzos coordinados en el seno de la Unión de Empresarios resultan insuficientes para los momentos actuales, precisándose unas actuaciones más agresivas que permitan ayudar a nuestro empresariado en el encauzamiento de su problemática. Ha de lograrse que cada empresa no vaya por su lado, sino que marche conjuntamente con las demás, buscando la necesaria concatenación en el análisis de nuestras situaciones, tratando de conjugar las posibilidades generales, previo conocimiento y contacto con Convenios Colectivos de todos los ámbitos y lugares de nuestra geografía. S'havien de preocupar personalment dels problemes col·lectius; tienen que ser los verdaderos representantes de las empresas quienes concurren a nuestras reuniones, si queremos que en las mismas se estudien los problemas desde el punto de vista netamente empresarial. Per ajudar-se en tota aquella reorganització van aprovar la creació d'un gabinet tècnic econòmic que serà en lo sucesivo, una entidad con autonomía de fondos propios, dedicada a la defensa de los intereses, expansión y perfeccionamiento colectivo de sus afiliados, promoviendo, asesorando, fomentando, coordinando, amparando, defendiendo, cooperando para el mejor desarrollo de las industrias y el comercio de las empresas pertenecientes a la Unión de Empresarios del Sindicat Provincial del Metall de Barcelona. Per finançar el gabinet les empreses havien de pagar un quòta que oscil·lava entre les 500 pessetes per les empreses de 1 a 5 treballadors, 25,000 les de 500 treballadors i 250,000 pessetes les de més de 10,000 treballadors (25).*

L'any 1976 de manera creixent i generalitzada els empresaris mostraven el seu neguit enfront al desafiament que representava la conjuntura. S'exclamaven del que consideraven encalç social --sobre tot des de la premsa que qualificaven d'antiempresarial si exceptuem La Vanguardia- i legislatiu --la Llei de Relacions Laborals-. En realitat el que l'empresariat vivia l'any 1976 era un estat d'ansietat provocat per una

inseguretat sobtada davant un futur que creia incert i enfront el qual es sentia desprotegit per la percepció intuitiva de no comptar amb darrer terme amb el suport del poder polític, del que havia gaudit fins aquell moment, Josep Felip Bertran en l'assemblea d'empresaris celebrada al Palau de Congressos de Barcelona, el 30 de setembre de 1976, i que va ser considerada com la refundació del Foment del Treball va dir: *venimos aquí buscando encontrar un camino que nos resuelva una serie de nuevos problemas que se nos han creado de un tiempo a esta parte como consecuencia del rápido desmoronamiento de unas estructuras mantenidas durante prácticamente toda nuestra generación, lo que hacía que una serie de problemas nos los dieran resueltos sin intervención nuestra; y otros muchos estuvieran fuera de nuestro ámbito de intervención*, Antoni Forrellad havia insistit també a l'assemblea en que si a l'empresari li mancava organització era perquè *hasta ahora se le habían dado las cosas un poco hechas* (26).

Una nova organització era fonamental. Una editorial de 'CEAM' aquell mateix mes de setembre deia que: *No recordamos otro momento en que la necesidad de una presencia empresarial a todos los niveles sea tan acuciante como en la actualidad, i que Afortunadamente empresarios previsores empezaron a elaborar esta respuesta hace más de veinticinco años y fruto de aquella unión es el C.E.A.M. de hoy, con una organización, un equipo, un prestigio y, sobre todo, con un conjunto social de setecientas empresas que constituye un importante activo cara a la construcción de nuestro futuro* (27). Jaume Riviere Manen, president del CEAM, en l'informe que presentava a l'assemblea de socis al mes de desembre de 1976 exposava quina era la situació dels industrials metal·lúrgics i quines havien d'ésser les directrius d'actuació: *Es éste un año y son éstos unos momentos, en que los graves problemas que inciden en la marcha de las empresas exigen de nosotros mucho más que intentar resolverlos a través de actuaciones aisladas*, (28) Los empresarios metalúrgicos catalanes tenemos que actuar, concretamente, frente a cuatro puntos básicos de atención en la seguridad de que todos son necesarios.- Estos cuatro puntos de atención son: el Gobierno y la Administración Pública; la Prensa y la Opinión Pública; los trabajadores; y nosotros mismos, los Empresarios, () Per actuar respecte

aquests quatre punts calia fixar-se uns objectius clars; 1º El nivel de especialización que lleva consigo la discusión de Convenios y Conflictos aconseja la reorganización completa de la Unión de Empresarios Metalúrgicos. Se trataría de una institución típicamente de gestión y negociación laboral que tiene que organizarse de manera que integre de forma real y eficaz a todas las empresas metalúrgicas, a fin de que se sientan debidamente representadas.- 2º La defensa de los intereses colectivos de nuestras empresas del metal exige la existencia de otra Institución empresarial metalúrgica -el C.E.A.M.- con tres objetivos básicos: Primero, La elaboración de estudios, estadísticas e informaciones para las Empresas asociadas y para la Unión de Empresarios. Segundo, El asesoramiento a las empresas individuales -laboral, financiero, fiscal, de gestión, etc.- y la formación de empresarios y de todo el personal de las Empresas. Tercero, La elaboración de estudios para la Administración Pública y Organismos intermedios que pueden ser también reflejo de la situación empresarial o puedan ayudar a legislar en bien del país y de la función de las empresas (29). En realitat era l'organigrama que havia funcionat als darrers quinze anys.

Els industrials tèxtils també van cercar la manera de connectar l'organització sectorial amb un nou marc associatiu, convertint-se aquest tema en objectiu cabdal a les darreries de 1975. Fins aquell moment les actes de les entitats sovint reflectien les reunions i visites que s'havien realitzat als ministeris, a les delegacions de comerç, etc.; a partir d'aquella data les relacions laborals i la representació corporativa passà a primer terme. A l'estiu de 1976 el Gremi de Fabricants de Sabadell i l'Institut Industrial de Terrassa van arribar a un acord sobre la política empresarial a desenvolupar a la comarca del Vallés, acordant crear una oficina de premsa (30). A l'octubre l'Institut Industrial acordà amb l'Ajuntament de Terrassa crear una agència de 'promoció ciutadana' a través de la qual se podria realitzar una eficiente labor en interés de las inquietudes empresariales, pues aunque patrocinada por el Ayuntamiento sería dirigida por un Patronato formado por los presidentes de las entidades locales. Se contempló la posibilidad de conectarla con Radio Tarrasa y

podria ser una via constant a utilizar para hacer sentir la voz del empresariado (31). Pocs dies després acordaren desenvolupar dos línies d'actuació paral·leles. D'una banda pretenien renovar (32) i actualitzar l'Institut Industrial, desvinculant-lo ràpidament de l'Organització Sindical, per convertir-lo en el 'sindicat de l'empresariat' tèxtil, disposat a acollir altres branques industrials, i, d'altra banda, crear una coordinadora patronal d'àmbit local (33).

El Gremi de Fabricants de Sabadell, tanmateix, era contrari a convertir-se en una patronal local com havia fet l'Institut Industrial de Terrassa. Proposaven la creació d'una federació d'agrupacions llaneres que després convergirien en una confederació tèxtil. Deia el Gremi de Fabricants a la seva memòria: *La realitat és que la seva funció (Agrupació Llanera del Sindicat Vertical) està ja acomplerta. Per les circumstàncies que siguin, no té demà, i la indústria necessita substituir-la. La indústria llanera que, tot i tenint-se un gran afecte, ha estructurat tradicionalment des de sempre la seva vida corporativa a l'entorn dels grans centres de producció del país, que han pogut subsistir, com deiem, a aquests moments difícils, que han estat els que han donat vida i autenticitat a la superestructura sindical que els fou imposada, ara que és el moment de decidir els seus destins pensa que el millor és tornar a la línia tradicional i per tant no crear una Associació en la que s'inscriguin la multiplicitat d'indústries, sinó una Federació que sigui la culminació a nivell nacional de les estructures locals, les quals com a font de la saba autèntica, han de conservar tota la seva llibertat de moviments i agilitat (34).* Com a màxim representant dels interessos patronals proposaven el revifament del Foment del Treball Nacional.

Un element a tenir present i que considerem important és el fet que, a Catalunya, l'organització patronal al marge del Sindicat Vertical era més fàcil que a la resta de l'Estat espanyol perquè tenia una base prou sòlida com per fer el pas invers del que havia fet amb la implantació del franquisme. Si les organitzacions patronals catalanes s'havien adaptat al Sindicat Vertical, la seva pròpia tradició els permetia després prescindir-ne sense traumes. Així és plenament lògic que fos

Catalunya l'eix de la nova organització patronal i fossin catalans molts dels seus màxims representants,

'Diario Económico' publicava un article el mes de juny de 1976 donant notícia de la immediata creació d'una organització patronal a Barcelona, assenyalant que *los empresarios catalanes han sido los únicos, al parecer, que han comprendido la necesidad de reaccionar, mientras que los demás, se quiera o no, siguen apegados a los sindicatos tradicionales sin darse cuenta que hay que saltar al agua antes de que desguacen el barco.* També és significativa la referència que feien al lloc on s'havien de celebrar les reunions preparatòries de la nova patronal: *La sede para la celebración iba a ser, en una idea original, el sindicato de Barcelona, pero sectores de la Cámara de Comercio pidieron hacerse cargo de la iniciativa juntamente con el Fomento del Trabajo (35).*

El Consell Nacional d'Empresaris va intentar convertir-se en el nucli de la nova organització patronal a nivell estatal. No va reïxir perquè al 1976 entre els empresaris ja existia el convenciment de la necessitat de trencar amb les institucions franquistes; podien ser les mateixes persones però en una estructura diferenciada. Tanmateix el Consell Nacional d'Empresaris era una organització amb uns recursos que no pensaven menysprear. Els 13 i 14 de juliol es convocaren unes 'Jornades Empresariales' a Madrid, en les que es donà una participació massiva d'arreu de l'Estat espanyol, tant d'empresaris que havien participat activament al Sindicat Vertical com d'altres, organitzats en altres entitats. Al mes de setembre -21- es celebraren a Tarragona unes altres jornades empresariales d'àmbit català. Els criteris aprovats van ser els mateixos, potser més radicals en el tema del protagonisme del propietari de l'empresa, que segons els participants catalans no es podia limitar a l'organització del treball. La coincidència era natural si tenim en compte que una part molt important de les resolucions de les Jornades madrilenyes corresponien a propostes catalanes,

Un informe de l'Institut Industrial de Terrassa sintetitzava molt clarament en quatre punts la matriu dels diferents discursos patronals

que dominen l'etapa de transició política oberta amb la desaparició del dictador; La finalitat del sindicalisme patronal és l'assoliment i manteniment de la preeminència del grup empresarial, en el camp professional i econòmic, sobre els altres estaments i classes de la societat humana, mitjançant la pràctica i la defensa de: 1, la propietat privada dels mitjans de producció; 2, submissió a un risc empresarial, a canvi d'una possibilitat de lucre; 3, iniciativa privada en l'empresa; 4, estructura econòmica general, bàsicament de mercat lliure (36).

La idea del trencament amb el passat franquista era clara però també el que només calia modificar la superestructura perquè l'organització de base, la sectorial, era absolutament vàlida. Si durant el franquisme les organitzacions empresarials havien estat coordinades sota l'OSE, després, els mateixos empresaris es coordinarien sota unes sigles noves, la CEDE. Ara bé, si calia canviar la imatge, s'havien de substituir les primeres figures, entre d'altres coses també perquè hi havia una nova generació d'empresaris que volien ocupar l'espai que creien els pertocava per sintonitzar millor amb la nova conjuntura democràtica.

Tanmateix a començaments de l'any 1976 semblava que la renovació no afectaria al màxim representant de l'empresariat català al llarg dels deu anys anteriors i hom considerava que Andreu Ribera Rovira es convertiria de dret en el més alt dirigent de la patronal espanyola. No es tracta de tornar a enumerar els 'mèrits' que reunia, eren molts, inclús els mitjans de comunicació es feien ressó d'aquest lideratge. Però existia un element determinant, capaç de contrarrestar aquell protagonisme: la seva vinculació activa al franquisme (37). Era un factor prou important al que s'ha d'afegir unes circumstàncies personals difícils, entre les que cal destacar la suspensió de pagaments de l'empresa familiar més important, Metales y Platería Ribera. Però si Andreu Ribera va abandonar aquella lluita, la major part dels empresaris lligats al Sindicat Vertical no, perquè no tenien cap interès en defensar l'OSE però si la seva presència en la representació corporativa (38). Al marge dels empresaris vinculats al Sindicat Vertical altres entitats desenvolupaven una gran activitat participant i intentant dirigir el procés de creació d'una nova patronal. En aquest sentit les

persones vinculades al Cercle d'Economia van adquirir un protagonisme progressiu. Carles Ferrer Salat es convertiria en el primer president de la patronal espanyola -era president del Foment del Treball des del maig de 1977 - i Vicenç Oller va ocupar la secretaria del Foment, després seria conseller d'Indústria en el govern de Jordi Pujol.

Així la nova organització dels empresaris es va formar amb l'experiència i el personal organitzat al Sindicat Vertical, al que es va afegir, la qual cosa qualitativament era important, un conjunt de persones que no havien assumit un paper destacable en la representació col·lectiva. Es podria dir que del Sindicat Vertical havia sortit una part important de la infraestructura de la nova organització - Foment del Treball i CEDE - i un component destacable de la superestructura.

En la representació empresarial no es va produir trancament l'any 1977, com no s'havia produït després de 1939. Van canviar les primeres figures i en certa manera es va produir un relleu generacional, passant a ocupar la primera fila persones que, estan vinculades a les organitzacions empresarials anteriors, no havien tingut responsabilitat públiques i, al revés, persones que havien estat al front de la representació col·lectiva van passar a segon pla. El Consell Nacional d'Empresaris es va dissoldre de dret el 20 de juliol de 1977, després d'haver-se creat la CEDE. El Comité Executiu havia acordat: *Atemperar el funcionamiento de los órganos de gobierno del CNE y aconsejar idéntica actitud en los Consejos Provinciales, llegando incluso a la supresión de sus funciones a medida que las mismas vayan siendo asumidas por la CEDE sin riesgo de solución de continuidad en la defensa de los intereses profesionales de los empresarios, que debe ser el objetivo máximo de nuestro esfuerzo* (39).

NOTES

- (1) ACA DPS, Acta de la Comissió permanent del Sindicat Prov. del Metall 27-5-75, caixa 2314.
 Pocs dies abans, el 6 de maig, es va celebrar una reunió d'alcaldes amb el sot-cap provincial del Movimiento per tractar de les properes eleccions sindicals. Com a botó de mostra ressenyem els informes de dos alcaldes de poblacions del cinturó barceloní: *Cornellá de Llobregat*. - Estima que la situación conflictiva ha alcanzado una temperatura crítica. La propaganda subversiva, especialmente de Juventudes Comunistas incita a acudir masivamente a la votación electoral. «Al asalto al poder» utilizan las tesis leninistas de aprovechar cualquier oportunidad . .
Rubí. - Situación muy similar a la de Cornellá. El ambiente muy politizado. La campaña de la Subversión es inteligente, descarada y científica. El Alcalde dice textualmente: "Yo siempre he hecho lo que he querido, pero ahora no sé". Destaca la incitación de las Juventudes Comunistas a votar masivamente y aprovechar la ocasión para asaltar el poder. Resultados negativos.
- (2) AGA DNS, Carta d'Andreu Ribera Rovira a Manuel Conde Bandrés 9-7-75 Caixa 31
- (3) Economía nº 1846, novembre de 1974
- (4) CDCINB - Informe de 28-1-75, Memòria de treballs 1975
- (5) ACA DPS, Acta de la Unió d'Empresaris del Metall, octubre 1973 Caixa 2314
- (6) Economía nº 1850, abril de 1975
- (7) AGA DNS, Informe del Consell Provincial d'Empresaris de Barcelona juliol de 1975, caixa 41. El CNE tenia una posició molt més restrictiva. La Comissió d'Afers Socials i Laborals va acordar el 14-11-74 que *partiendo de la realidad de que las huelgas existen de hecho, se considera conveniente su regulación precisamente para configurarlas legalmente, es decir, señalar, con la máxima concreción, cuáles son las motivaciones y trámites procesales que darían carácter legal a una huelga y, a "sensu contrario", penalizar la con máxima dureza, incluido, por supuesto, el despido, a quienes participasen en una huelga ilegal. Sin entrar en detalles que exigirían operar sobre un primer proyecto de regulación, si parece necesario sentar como premisas básicas que sólo deberían estar motivadas por una reivindicación laboral; que en ningún caso debería admitirse las de solidaridad y que, en todo caso, deberían potenciarse al máximo los cauces sindicales entre interlocutores válidos.* - Una vez más a estos efectos y a otros muchos como el absentismo laboral, la Comisión se pronuncia a favor del establecimiento de la "cartilla del trabajador" en que se hiciese constar todo su historial profesional. AGA-DNS caixa 41.
- (8) ACA DPS, Comissió Permanent de la Unió d'Empresaris del Metall 6-10-75

- (9) AGA DNS, Informe que presenta el CNE al Congrés Sindical 29-1-75, caixa 24
- (10) AGA DNS, Jornadas Empresariales de Cataluña, Aragón, Región Valenciana y Baleares, celebradas a Tarragona el 21-9-76, Procés verbal 12 sessió, Caixa 28
- (11) AGA DNS, caixa 24
- (12) Una petita mostra del retrocés ideològic patronal al tenim en la moderació amb que planteja la revista del Foment del Treball el tema de les nacionalitzacions; *Las nacionalizaciones, siendo en muchos casos absolutamente necesarias, deben ir acompañadas de unos controles populares y deben fijarse unos objetivos determinados colectivamente para que sean útiles en todos los sentidos*, Economía nº 1858 febrer de 1976
- (13) Economía nº 1855, octubre de 1975, El subratllat és nostre
- (14) Cercle d'Economia, La aptitud para negociar, clave del futuro, Opinión de actualidad nº 10, abril 1974
- (15) Cercle d'Economia, El neocapitalismo, sistema económico de la Europa Occidental, Algunas ideas básicas, Opinión de actualidad nº 14, setembre 1975
- (16) G.F.S. - Memòria de 1975, El subratllat és nostre
- (17) G.F.S. - Memòria de 1976
- (18) G.F.S. - Memòria de 1975
- (19) G.F.S. - Memòria de 1974
- (20) Economía nº 1850, abril de 1975, El subratllat és nostre
- (21) Economía nº 1852, juny de 1975
- (22) Economía nº 1856, novembre de 1975
- (23) Durant la transició política alguns catalans apareixien al front de la representació col·lectiva de diferents organismes econòmics. Al marge de Carles Ferrer Salat, creiem que en el notable protagonisme d'altres persones es dona un cúmul de circumstàncies 'casuals'. Josep Mª Figueras s'havia convertit en president de la COCINB després de desbancar a Josep Riba Ortínez que tenia el suport d'entitats empresarials i d'un important sector de la pròpia Cambra; Josep Mª Figueras, pertanyent al món de la construcció, va aconseguir amb el seu propi esforç, convertir-se en el president del Consell Superior de Cambres, Rafael Termes, president de l'A.E.B., tenia el suport de Lluís Valls Taberner, del Banc Popular, i era una persona adequada per aquell càrrec ja que evitava la competència entre els presidents dels grans bancs. Miquel Alegre Marcet, president d'UNESA, associació de les companyies elèctriques, ocupava aquell càrrec per la seva

pròpia personalitat.

- (24)ACA DPS, Acta de la reunió del CPE de Barcelona de 28-2-75, caixa 2314
- (25)Idem.
- (26)'CEAM' nº 138, setembre de 1976
- (27)Idem.
- (28)'CEAM' nº 139, novembre-desembre de 1976
- (29)Idem.
- (30)A.I.I.T., Acta de la Junta de Govern de 19-8-76
- (31)A.I.I.T., Acta de la Junta de Govern de 7-10-76
- (32)L'Institut Industrial de Terrassa havia encarregat un estudi d'imatge de cara a la nova conjuntura. En l'informe resultant, a partir de constatar que *por ser la organización que agrupa a los empresarios-industriales, en el concepto de los últimos cuarenta años en España, pareciera ser que al Instituto no se le observa como 'interlocutor válido' para el necesario diálogo y negociación con la parte laboral* es recomenava a l'Institut ; *Estar en cada instante pendiente de la evolución que está experimentando la actual Organización Sindical, para ir adecuando la desvinculación a ella con la intensidad y estrategia que cada momento aconseje. Por de pronto es imprescindible iniciar la etapa de 'olvido' de la pertenencia del Instituto a tal organización. Casi diría que se impone una 'limpieza de antecedentes'.* (A.I.I.T., Diagnóstico y recomendaciones formuladas para el I.I.T. 2-11-76)
- (33)A.I.I.T., Acta de la Junta de Govern de 14-10-76
- (34)G.F.S. - Memòria de 1976
- (35)Diario Económico nº 26, 2-6-76
- (36)A.I.I.T., Document de treball, octubre de 1976
- (37)L'any 1976 encara era molta la influència d'A. Ribera tant a Barcelona com a Madrid. Només per posar un altre exemple recordar que a Sabadell va tenir lloc al mes de febrer una de les vagues més dures que es desencadenaren a la indústria metal·lúrgica; la vaga es perllongà per més d'un mes i la contestació social era molt forta -al carrer sovintejava les consignes agressives respecte als patrons. El governador civil Sánchez Terán no volia que es dictés un laude o norma d'obligat compliment pensant que seria contraproductiu perquè els treballadors no l'acceptarien. La intervenció d'A. Ribera va aconseguir l'aprovació del laude.
- (38)EL president del CNE en resposta a una enquesta de l'Associació per

el Progrés de la Direcció oferia una Organización Profesional de Empresarios que, concretamente está en la Organización Sindical, por lo que, en una eventual desaparición de esta última, podría seguir actuando en la defensa de los intereses empresariales, sin solución de continuidad y con ligeros retoques especialmente en el orden financiero y de localización física y aún esto no con carácter general, pues algunas organizaciones actuales ya tienen solucionados estos aspectos. - Y es que el empresariado español no ha abandonado nunca los objetivos de defensa y representación de sus intereses profesionales, sino que los ha gestionado dentro de los cauces autorizados que, a partir de 1939, fueron los sindicales. Pero, como nunca se consideró planta de invernadero, por el carácter esencialmente pragmático de la actividad empresarial, siempre se mantuvo en permanente evolución para perfeccionar sus estructuras de actuación, que muchas veces las Leyes se limitaron a recoger. (AGA-DNS caixa 42)

(39)AGA-DNS, caixa 41

CONCLUSIONS

CONCLUSIONS

A mitjans dels anys cinquanta la societat espanyola recuperava un tímid pols vital i el malestar contingut durant tants anys aflorava més fàcilment que als negres anys de la postguerra. L'any 1956 van confluïr les protestes estudiantils amb un ampli moviment vaguístic dels treballadors, al que el govern va respondre amb la repressió policial però també amb un fort increment salarial amb el que el ministre de Treball, José Antonio Girón va intentar una fugida cap endavant. Però no era possible posar més pegats a una situació econòmica que estava convertint-se en insostenible, i que demostrava l'absoluta inviabilitat de l'opció "autàrquica". Per tant, el règim franquista es va veure obligat a iniciar canvis profunds en la política econòmica amb l'objectiu d'integrar plenament l'economia espanyola en l'estructura capitalista mundial, en una conjuntura especialment favorable per la intensa fase expansiva que aquella vivia des de feia alguns anys.

Però el Pla d'Estabilització de 1959, amb el que s'inicia aquest procés, té alhora una lectura política no menyspreable. Va ser també un recurs reïxít de legitimació mitjançant el qual el règim franquista es va demostrar com un sistema polític vàlid pel capitalisme, espanyol i internacional, els quals, si bé li havien donat un suport incondicional com a règim-sortida a la intensa lluita de classes que es va viure a l'Estat espanyol als anys trenta, covaven alguns dubtes sobre la seva capacitat, més a la vista dels seus gairebé vint anys d'existència, per consolidar-se com a sistema polític estable i alhora per iniciar importants transformacions en l'estructura econòmica del país.

Pels industrials catalans la nova política econòmica va representar un canvi trascendental. El «desarrollo» dels anys seixanta era sinònim d'industrialització. L'aparell de l'Estat va canviar l'eix del seu discurs econòmic, produint-se un desplaçament important en els seus continguts de base agrarista en favor de l'industrialisme, i de caràcter autàrquic i intervencionista, en favor dels principis 'liberals', accentuant el paper de la iniciativa privada i la 'lliure empresa'. Per

primera vegada la burgesia industrial catalana connectava plenament en les línies mestres de la política econòmica propugnada pel govern de l'Estat. La combinació d'ambdós elements - 1) política econòmica propícia per aprofitar 2) la fase expansiva de l'economia mundial - oferia enormes possibilitats de creixement econòmic i, evidentment, d'augment de beneficis i de les expectatives d'enriquiment personal. I tot i tenir en compte les enormes diferències entre les diverses branques productives, les organitzacions empresarials van jugar un important paper en la defensa i representació dels interessos dels industrials catalans en aquesta nova fase.

La legislació franquista prohibia l'existència de qualsevol associació corporativa amb caràcter representatiu, funció reservada al sindicalisme vertical, al que obligatòriament havien d'estar afiliats empresaris i treballadors. Però dins de l'OSE la posició i representació d'uns i altres era ben diferent. Els treballadors, agrupats en les Seccions Socials, primer, després a les Unions de Tècnics i Treballadors -UTT- i Consells de Treballadors, només podien ocupar el primer esglaó representatiu, l'enllaç sindical i el jurat d'empresa; els càrrecs superiors en la jerarquia estaven dominats per l'aparell del Movimiento. Els industrials, contràriament, no van patir la intrusió 'blava', de manera que el Sindicat Vertical en la seva vessant patronal - Seccions Econòmiques, Unions d'Empresaris i Consells d'Empresaris - era autènticament representatiu de les posicions i interessos dels empresaris. Aquest és un element a retenir com consubstancial al caràcter de classe del règim polític. Però hem vist també com la representativitat es va veure reforçada per la procedència dels seus membres. Els gremis, per exemple, van sobreviure després de 1939, àdhuc van recobrar certa vitalitat a partir de la recaptació de determinats impostos. Els empresaris, d'altra banda, tenien la possibilitat de crear consorcis i altres entitats que, amb l'objectiu inicial de resoldre problemes d'abastiments, llicències, etc., es convertiren en aglutinadors dels industrials a nivell sectorial. Era d'aquests gremis, consorcis, etc d'on sortien generalment les persones que després ocuparien càrrecs de representació empresarial al Sindicat Vertical. Als grans sectors productius el grau d'organització, evidentment, era més elevat. La

indústria tèxtil és potser el model més clar de les possibilitats que el règim franquista oferia als empresaris per vertebrar la defensa dels seus interessos col·lectius; SECEA, Gremi de Fabricants de Sabadell, Institut Industrial de Terrassa eren les autèntiques patronals dels respectius sectors. Si la indústria metal·lúrgica i les indústries químiques no van arribar al mateix grau d'organització sectorial no va ser per obstacles externs, sinó per les característiques pròpies dels sectors i per la diferent tradició associativa. Tanmateix això no va impedir l'important paper dels industrials metal·lúrgics en l'acció col·lectiva de l'empresariat català. Hem vist com el màxim dirigent metal·lúrgic, dins i fora del Sindicat Vertical, era la figura més representativa de l'empresariat català en el període 1965-1975. Les indústries químiques, sense la tradició de les anteriors, van crear organitzacions autònomes, orgànicament també vinculades al Sindicat Vertical, però amb una actuació absolutament independent, dirigida per les grans empreses del sector, nacionals i estrangeres. La prova més clara del grau d'eficàcia de totes les organitzacions sectorials la tenim en que han estat la base, amb escasses modificacions, de les organitzacions patronals en la democràcia parlamentària instaurada després de la mort del dictador.

Al marge de l'estructura sectorial els empresaris van disposar també d'una plataforma intersectorial on podien coordinar els interessos generals, és a dir aquells que ultrapassaven cada branca industrial. Si els sindicats de ram eren representatius, el consell d'empresaris ho seria de forma absoluta ja que estava format pels dirigents de cada un d'ells. I aquest era el cas del consell d'empresaris de Barcelona, que arribaria a convertir-se en el model a seguir per les altres organitzacions provincials. Tal com hem vist el consell provincial d'empresaris - la documentació del qual és molt important per conèixer les actituds de l'empresariat -, era molt útil als industrials metal·lúrgics i als empresaris d'altres branques productives de menys rellevància econòmica. Els industrials tèxtils i químics, amb unes necessitats molt específiques i amb canals d'actuació eficaços, assumien les posicions d'aquell però sense prendre-hi part si no era puntualment.

Així, ¿què havia representat el franquisme per l'organització col·lectiva dels empresaris?, Creiem que un canvi brusc el va representar la hibernació del Foment del Treball Nacional, que no tenia cabuda en la nova legalitat vigent. Tanmateix no va representar una modificació trascendental en la defensa dels interessos de l'empresariat perquè la dictadura franquista, amb la seva voluntat d'eliminar la lluita de classes, assegurava la pau social per la vida del absolut control dels treballadors -sindicats, legislació laboral- i, si calia, amb la més brutal repressió. En aquest context algunes de les funcions específiques d'una organització patronal tradicional havien esdevingut innecessàries.

Els industrials catalans van comptar també amb un canal d'actuació eficaç a les cambres, especialment a partir de la unificació de la d'Indústria i la de Comerç i Navegació assolida a l'any 1967. La Cambra de Barcelona es va convertir, de bell antuvi, en l'interlocutor per excel·lència dels empresaris amb els tecnòcrates de l'aparell de l'Estat. La Cambra de Barcelona va donar un suport incondicional a la nova política de liberalització econòmica, que hom considerava la base d'un desenvolupament 'ortodox' del capitalisme espanyol i els seus dirigents van apostar inequívocament per la integració espanyola a la C.E.E., que hom concebia com la consolidació definitiva d'aquella política. La Cambra de Barcelona, que gaudia d'uns mitjans econòmics dels que no podien disposar la resta d'organitzacions empresarials, es va convertir en el centre neuràlgic de les propostes de política econòmica desenvolupades a Catalunya, que per la pròpia rellevància de la corporació i, també, per la personalitat del seu president -Andreu Ribera Rovira- arribaven a totes les recambres del poder central. Amb l'objectiu de restar protagonisme al Sindicat Vertical hom ha afirmat que la Cambra de Barcelona era l'entitat més representativa de l'empresariat en l'etapa del creixement econòmic. Hem vist, certament, com a la direcció de la corporació trobem els noms dels representants dels industrials dels sectors productius més importants, però que són coincidents en bona mesura amb els alts dirigents del Sindicat Vertical. En realitat era un canal paral·lel de representació amb funcions complementàries; així pot afirmar-se que les necessitats a curt termini

eran cobertes pel Sindicat Vertical mentre que la Cambra de Barcelona, junt amb les funcions específiques de caràcter corporatiu, complia la funció d'elaborar les línies de política econòmica més adients pels industrials catalans a mig i llarg termini, i en aquest terreny sí que va ser l'entitat més influent entre les existents a Catalunya. De la mateixa manera el Cercle d'Economia va ser l'entitat empresarial no representativa, que va aconseguir una major projecció. El Cercle es va proposar ser un lloc de trobada entre els dirigents de la vida econòmica: empresaris, economistes i polítics tecnòcrates. Un espai de diàleg entre aquells que defensaven el model econòmic neocapitalista. Era lògic que membres d'aquesta entitat cerquessin la connexió amb la Cambra de Barcelona perquè era l'organisme d'àmbit català que, amb major capacitat d'influència, s'ocupava de marcar les pautes d'un model econòmic que encara mantenia excessives contradiccions a l'Estat espanyol.

Del que s'ha dit fins aquí s'ha de concloure que l'empresariat tenia les plataformes organitzatives vàlides per defensar els seus interessos. El que algunes d'aquestes organitzacions i/o sectors productius no assolissin un grau d'organització més elevat cal atribuir-ho al context extraordinàriament favorable pels detentadors del capital; per un costat el règim polític que els assegurava la disciplina social i, d'altra banda, la conjuntura econòmica que els permetia traslladar als costos finals els desequilibris interns.

Quines eren doncs les problemàtiques que ocupaven l'atenció dels industrials? Lògicament l'actuació econòmica dels governs i les relacions laborals ocupaven un lloc central. Els grups dirigents de les organitzacions empresarials van donar un suport inequívoc a la liberalització econòmica engegada pel règim franquista a partir del Pla d'Estabilització. Propugnaven que la "llibertat econòmica" no podia tenir limitacions. Tanmateix per la generalitat d'empresaris les actituds no eren tan homogènies i menys encara coherents; responien fonamentalment als interessos immediats; defensaven majors quotes de liberalisme quan els convenia i demanaven protecció quan veien en perill

llurs negocis. Es pot afirmar que, essencialment, només eren sensibles a les qüestions més immediates: fiscalitat, financiació, competència, etc.

El suport a la incorporació a la C.E.E. era ambigu entre l'empresariat, però força unànim a les organitzacions empresarials. La integració espanyola, tanmateix, no tenia la mateixa significació per a tots els seus patrocinadors, per alguns era una mesura essencial de política econòmica, per d'altres, la incorporació a la C.E.E. havia de tenir a llarg termini transcendència política. Per la major part d'empresaris la vessant econòmica era la que comptava i, per tant, les condicions en les que s'havia de produir la integració eren fonamentals a l'hora de donar suport o rebutjar un possible acord.

Contràriament, en un tema en el que connectaven absolutament els representants i representats empresarials era el de rebutjar la política de pols de desenvolupament. Aquesta política no es qüestionava programàticament, sinó en la pràctica, ja que des del punt de vista de l'empresari les possibles ventatges no compensaven els innombrables inconvenients. Les organitzacions empresarials catalanes el que defensaven era que la política econòmica governamental havia de potenciar la indústria transformadora, que era la que proporcionava major valor afegit, també la més desenvolupada a Catalunya, i dotar-la de les infraestructures necessàries per no aturar el seu creixement, terreny en el qual la indústria catalana es sentia discriminada respecte a altres zones, fonamentalment l'àrea industrial madrilenya de més recent creació. Si els déficits denunciats pels empresaris pel que fa al punt precedent són inqüestionables, caldria matisar notablement la tesi sobre la manca d'inversions productives de l'Estat a Catalunya. L'INI, segurament per imposició de la realitat econòmica, participava en grans empreses metal·lúrgiques catalanes i va ser la base del complex petroquímic tarragoní. Però evidentment la potencialitat de la xarxa industrial catalana donava per un major desenvolupament i, en aquest context, determinades inversions de l'INI a d'altres indrets de l'Estat espanyol es veien com irracionals i discriminatòries. En realitat, per la major part dels empresaris l'INI no tenia raó de ser en gran part dels sectors en els que participava. Consideraven que la seva actuació

representava un gran malbaratament de recursos a més d'ocupar, "il·lícitament", una quota de marcat que podia satisfer l'empresa privada,

Certament, les organitzacions empresarials van maldar perquè l'estat franquista adoptés plenament el model liberal en les activitats econòmiques. Era, doncs, un "liberalisme" limitat, el que farà que davant de problemàtiques de major contingut social s'apreciïn sovint actituds sensiblement contradictòries. Però aquestes contradiccions, generalment, no són ostensibles seguint la seva documentació, perquè les organitzacions dels industrials fragmentaven constantment la realitat, desvinculant el context econòmic i les relacions socials que en ell es donaven, del marc polític general que era el que feia possible que aquell es desenvolupés en unes coordenades de repressió social,

Així les organitzacions empresarials, en el terreny de les relacions laborals, propugnaven que els salaris es revisessin com a mínim seguint l'increment del cost de la vida, amb l'objectiu de salvaguardar la demanda en un context d'infrautilització dels mitjans productius; però alhora demanaven adoptar el principi bàsic de la ideologia liberal de contractar i despatxar segons les necessitats del patrons. Alguns sectors empresarials intentaven justificar la "flexibilització de plantilles" com una necessitat ineludible per mantenir la competitivitat de les empreses, però generalment, els representants dels industrials no s'amagaven de defensar-la com un element de coherència amb la política econòmica que desenvolupava el govern, a partir de considerar la plena ocupació com un interès, i per tant una responsabilitat, de l'Estat i no dels empresaris particulars,

Tanmateix aquestes propostes no suposaven que es qüestionés el sindicalisme vertical com a marc de relacions laborals. Per les organitzacions empresarials, el sindicalisme vertical - un dels punts de l'estat franquista - no era sinònim de negació de llibertat. Quan van posar en dubte la utilitat de l'O.S.E.? Doncs quan aquella va deixar de ser un instrument eficaç per assegurar la pau social. Conseqüència d'això va ser que a les darreries dels anys seixanta s'iniciés un procés

generalitzat, entre les organitzacions empresarials, exigint una major llibertat en el contingut de la negociació col·lectiva; però aquesta demanda gairebé sempre anava acompanyada entre els representants patronals al Sindicat Vertical -que eren els que duïen el pes de la negociació col·lectiva- d'una major repressió de l' "agitació" reivindicativa. Només als anys setanta, quan el nou moviment obrer - a pesar de la repressió policial - va ser capaç de generar tanta conflictivitat que directament o de forma indirecta es convertí en representant real dels treballadors, alguns empresaris industrials es van pronunciar a favor d'aixemplar les limitades vies de representació dels treballadors. Tanmateix però, cal no oblidar, que la forma habitual de seguir tractant la conflictivitat laboral va ser el recurs a la repressió laboral - sancions, acomiadaments - i política -utilització de les forces policials.

Però a mida que ens acostem a 1975 es fan evidents altres preocupacions empresarials; mentre els treballadors s'organitzaven per defensar llurs reivindicacions, els empresaris ja no podien comptar incondicionalment amb el poder coercitiu de l'Estat; el règim franquista, preocupat per la seva pròpia supervivència, ja no els assegurava el que havia estat inqüestionable fins aleshores: la pau social i la preeminència absoluta a les empreses. A conseqüència d'això els conflictes - puntuals, no globals - dels empresaris amb l'actuació governamental van ser freqüents. Un dels més importants va ser el generat per la Llei Sindical que preveia la participació dels treballadors en la direcció de les empreses. L'enfrontament amb l'aparell del 'Movimiento' va ser radical; els empresaris volien aproximar el Sindicat Vertical a la nova representació obrera, i el 'Movimiento', vetllant per la seva supervivència, s'hi oposava radicalment. Contràriament, l'aparell verticalista havia recollit la reivindicació obrera d'ampliació de les funcions dels representants dels treballadors al si de l'empresa a la qual cosa s'oposaven, també radicalment, els empresaris, disposats a cedir en qüestions laborals quan fos imprescindible, però mai en els principis essencials de la "lliure empresa".

Va ser en aquesta conjuntura quan prendrà cos entre els empresaris una consciència de "persecució" que duraria fins el final de la dècada, i en la qual la Llei de Relacions Laborals, aprovada l'any 1976 però discutida al llarg de més de dos anys, va ser l'element final que va fer esclatar el malestar empresarial. L'any 1975 l'empresariat, com a grup, es sentia acorralat; les seves perspectives econòmiques s'havien enfonsat, en part per la crisi econòmica però també, i de manera molt important, per l'agonia política del règim i per la contestació social que l'acompanyava. La mateixa figura de l'empresari era obertament qüestionada. Per comprendre això cal considerar que l'adhesió dels industrials i de les seves organitzacions a la dictadura franquista havia estat absoluta. El franquisme va ser la sortida que s'imposà a la societat espanyola per resoldre la profunda crisi social viscuda als anys trenta, que al temps representava l'agudització dels processos socials i polítics que s'havien produït a l'Estat espanyol des de l'inici del segle XX. A partir de 1939, al llarg de gairebé trenta anys, els empresaris van poder dedicar-se exclusivament als seus negocis, amb la tranquil·litat que representava saber que ningú podia qüestionar les condicions socials en que aquells es desenvolupaven. El franquisme va ser també el marc polític en el que, s'encetà la liberalització econòmica que va permetre la integració plena a l'economia capitalista mundial. Evidentment, les característiques dels règim franquista havien impedit que l'Estat espanyol s'aprofités abans de la fase expansiva que vivia l'economia mundial, però aquesta no podia ser una consideració a tenir en compte per les classes dominants en el seu conjunt, perquè eren conscients que sense la guerra civil i el seu corol·lari, el règim franquista, les relacions de classe a l'Estat espanyol haguessin tingut unes coordenades ben diferents. D'altra banda la col·laboració que els industrials prestaren als governs tecnòcrates de Franco no s'ha d'entendre només com un preu a pagar per la pau social, sinó en termes de llur propi interès.

Aquest conjunt d'elements són els que expliquen que en la consciència d'amplis sectors de les classes populars existís una simbiosi entre els empresaris i el règim franquista; que hom considerés que un dels grups beneficiaris de la dictadura havien estat els "capitalistes" i que per

tant, si desapareixia el franquisme, també havien de canviar les relacions socials existents. Creiem que a més de la crisi econòmica aquesta percepció generalitzada és la que explica que la figura de l'empresari fos qüestionada àmpliament als anys setanta. Les organitzacions empresarials eren conscients d'aquesta circumstància i hem pogut veure amb quin énfasi i certa angoixa defensaven el paper social com una taula de salvació.

A Catalunya els industrials també veieren com, als anys setanta, s'insistia en posar de relleu el seu migrat protagonisme en la defensa d'una realitat nacional catalana diferenciada de la resta de l'Estat espanyol. Per aquestes crítiques els empresaris a penes tenien justificacions, si no era l'argument de que hagués estat pitjor manifestar una personalitat diferenciada perquè el règim franquista hagués impedit la consecució de les poques realitzacions que es dugueren a terme. L'actuació de la burgesia industrial catalana durant el franquisme, respecte a l'afirmació catalana davant altri, no representa cap gir històric en la nostra història contemporània. La seva catalanitat ha estat sempre subjacent i subsidiària als seus interessos de classe. Abandonar projectes propis i demanar l'ampar de l'estat central ha estat una constant de la burgesia catalana al llarg de l'últim segle de la història del nostre país. Només caldrà unes dates per exemplificar aquesta afirmació: 1875, 1917, 1923, 1936. Les darreres havien estat massa seguides, 1936 el pols definitiu. Els industrials catalans van rectificar al 1939 la "falsa ruta" i van renunciar a tota la seva trajectòria catalanista anterior a la guerra civil. Maldaren per integrar-se plenament en la nova Espanya amb un deler obsessiu per no distingir-se entre la classe dominant. Potser la manifestació més clara era l'adopció del castellà com única llengua de relació, sobretot familiar, perquè els fills no haguessin de patir l'estigma de la llengua. Però també té altres manifestacions en l'organització corporativa. Els industrials catalans, amb un predomini absolut en sectors com el tèxtil, o relatiu com a les indústries químiques, cercaven alguns altres empresaris -sobretot madrilenys- que els servissin per reforçar el caràcter econòmic de l'agrupació, diluint exteriorment el component territorial. Es tractava de no despertar

suspícies en l'Administració central i poder mantenir així el nivell d'autonomia absoluta que gaudien en llurs organitzacions col·lectives com el SECEA, ANAIP, etc.

Un element final a remarcar és la gran adaptabilitat empresarial als règims polítics. Una actitud acomodaticia, limitada tanmateix a aquells sistemes polítics que tenen com principi fonamental la defensa de la propietat privada dels mitjans de producció. En aquest sentit és lògic que a la documentació empresarial no apareguin cap tipus de crítiques al règim polític dictatorial. Certament, per les organitzacions empresarials, les llibertats polítiques no són un valor essencial.

La seva trajectòria després de 1975 serà plenament coherent amb el que hem vist fins ací. Durant la transició, l'opció política majoritària de l'empresariat no serà el nacionalisme de Convergència Democràtica de Catalunya ni el centrisme català -Centre Català-, sinó el projecte centrista però centralista articulats des del govern -UCD-, i fins i tot l'empresariat donarà un notable suport al projecte obertament reaccionari i anticatalanista -Aliança Popular-. Només quan el projecte de Jordi Pujol esdevingui el mitjà més útil per contenir l'esquerra - campanya del Foment del Treball a les eleccions autonòmiques de 1980- l'empresariat català -i encara no en bloc- s'apuntarà de nou al nacionalisme, al de CiU - allunyat ja de veleïtats socialdemòcrates - considerant-lo com el millor instrument de defensa de la seva hegemonia social.

FONTS I BIBLIOGRAFIA

FONTS DOCUMENTALS

Arxiu de la Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Sabadell - A, COCIS-
Expedients 1960-1976

Arxiu del Cercle d'Economia
Documentació diversa 1959-976

Arxiu de la Corona d'Aragó -ACA-
Documentació de la Delegació Provincial de Sindicats de Barcelona
relativa al Consell Provincial d'Empresaris -1964-1976- i als Sin-
dicats Metal·lúrgic i Tèxtil. Caixes: 193, 197, 200, 203, 214, 217,
218, 222, 1604, 2307, 2314, 3038, 3520

Arxiu del Foment del Treball Nacional - A, FTN-
Llibre d'actes 1939-1976

Arxiu General de l'Administració Civil de l'Estat -AGA-
Documentació de l'Arxiu Central de l'Organització Sindical Espa-
nyola -OSE- relativa al Consell Nacional d'Empresaris i als Con-
sells provincials de Catalunya (1964-1976). Caixes: 8, 11, 12, 13,
14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34,
41, 42, 49, 50, 4857, 17108, 18324,

Documentació del Ministeri de Planificació. Caixes: 4842, 4843,
4854, 4855, 4857, 511, 512, 513, 624, 625, 2562, 2608, 2609,

Arxiu del Govern Civil de Barcelona -AGCB-
Documentació de l'Arxiu de Governadors (1962-1976). Caixes: 1321,
1346, 1362, 1378, 1425, 1427, 1461, 1462, 1456, 1482, 1486, 1498,
1499, 1605,

Arxiu del Gremi de Fabricants de Sabadell - A, GFS-
Expedients 1960-1976. Del 927 al 1273

Arxiu de l'Institut Industrial de Terrassa -A, IIT-
Correspondència 1960-1976

Arxiu del Servicio Comercial de la Industria Textil Algodonera
-A, SECEA-
Actes de la Junta de Govern 1960-1970

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

- BOLETIN INFORMATIVO DEL SERVICIO COMERCIAL DE LA INDUSTRIA TEXTIL ALGODONERA, Suplement quinzenal de la revista 'Textil', Gener de 1960 a març de 1962
- CAMBRA OFICIAL DEL COMERC, INDUSTRIA I NAVEGACIÓ DE BARCELONA - 'Memòria de Treballs' 1967 a 1973
- 'Memòria d'activitats' 1974 i 1975
- CAMBRA OFICIAL DEL COMERC I LA INDUSTRIA DE SABADELL - 'Memòria' 1960 a 1970
- CAMBRES OFICIALS DEL COMERC, INDUSTRIA I NAVEGACIÓ DE LA REGIÓ CATALANA 'Memòria econòmica de Catalunya' 1967 a 1975
- CEAM - Revista del Centre d'Estudis i Assessorament Metal·lúrgic, Publicació bimensual, 1960 a 1976
- CERCLE D'ECONOMIA - Una opinión de actualidad, 1971-1976
- CORRED CATALAN (EL)- 'Los VIP (Very Important Person)' Suplement domini- nital novembre, desembre de 1971 - gener, febrer i març de 1972
- DIARIO DE BARCELONA - 'Páginas especiales de economía' Anys: de 1964 a 1970
- GREMI DE FABRICANTS DE SABADELL - 'Memòria' 1962 a 1976
- INSTITUT INDUSTRIAL DE TERRASSA - 'Memòria' 1974 a 1976
- TRABAJO NACIONAL (EL)- 1969-1970, A partir de març de 1970 es denominarà ECONOMIA Nacional e Internacional de la Empresa 1970-1976
- VANGUARDIA (LA)- 'Páginas de Economía y Finanzas' Anys: De 1966 a 1970

BIBLIOGRAFIA

- AGUILAR, S.- 'Burgueses sin burguesia? La trayectoria corporativa de la burguesia empresarial catalana' Revista Española de Investigaciones Sociológicas nº 31, juliol-setembre 1985
- ARANGUREN, J.L.- 'El papel del directivo en la sociedad' Cercle d'Economia Barcelona, 1969
- ARTAL, CASALS, CARRERAS, CLAVERA, GASCH, GIRAL, LLUCH, MASSANA, MONTSERRAT, ROCA, ROS HOMBRABELLA, RUBIOLA, SANS, TÀSIS, TAYA.- 'Economia crítica: una perspectiva catalana' Edicions 62 Barcelona, 1969
- AZNAR, M.- 'Cataluña ante la coyuntura histórica del desarrollo español' Información Comercial Española (ICE) nº 342 febrer 1962
- BAIGES, F.- GONZALEZ, E.- REIXACH, J.- 'Banca Catalana: Más que un banco, más que una crisis' Plaza y Janés, Barcelona, 1975
- BANCO DE BILBAO - 'L'economia de Catalunya, avui' Curial, Barcelona, 1974
- CABANA, F.- 'Bancs i banquers a Catalunya' Edicions 62, Barcelona, 1972
- 'Les multinacionals a Catalunya' Ed. La Magrana, Barcelona, 1986
- CAMARA OFICIAL DE LA INDUSTRIA DE BARCELONA, La industria en vísperas del Plan de Desarrollo, Barcelona, 1963
- CARBALLO, R.-GONZALEZ TEMPRANO, A.G.-MORAL SANTIN, J.A.- 'Crecimiento económico y crisis estructural en España (1959-1980)' Ed. Akal Madrid, 1981
- CARRERAS, A.- La producción industrial española 1842-1981: construcción de un índice anual, Revista de Historia económica nº 2, 1984
- CASADOVAS, Guillermo.- 'La joven generación de empresarios catalanes' ICE nº 342 febrer 1962
- CENTRE D'ESTUDIS DE PLANIFICACIÓ - 'Industrialització a Catalunya' (1960-1977) Caixa de Pensions, Barcelona, 1983
- CERCLE D'ECONOMIA 1958 - 1983 'Una trajectòria de modernització i convivència' L'Aveng Barcelona, 1983
- 'Problemática económica de Cataluña' Desembre de 1967
- 'Hacia una nueva politica económica' Ed. Kairós, Barcelona, 1970
- CLAVERA, ESTEBAN, MONES, MONTSERRAT, ROS HOMBRABELLA - 'Capitalismo español; de la autarquía a la estabilización (1939-1959)' Cuadernos para el Diálogo, Madrid, 1978

- CONSEJO PROVINCIAL DE EMPRESARIOS DE BARCELONA - 'Informe que presenta al Consejo Provincial de Empresarios sobre la empresa como determinante del actual desarrollo español' Barcelona, 1975
- 'Los problemas empresariales de la provincia de Barcelona' Barcelona 1974
- CONSORCI D'INFORMACIO I DOCUMENTACIO DE CATALUNYA - 'Catalunya en xifres' Vols. I Barcelona, 1973 II Barcelona, 1982
- DONGES, J.B.- 'La industrialización en España' Dikos-Tau, Barcelona, 1976
- DURAN FARELL, P.- 'La economía española en los años setenta' Cercle d'Economia, Barcelona, 1970
- FERRER SALAT, C.- 'Hacia una política industrial de integración' ICE nº 417-418 maig, juny de 1968
- 'Hacia una Cataluña moderna' Diario de Barcelona Número extraordinari sobre 'El desarrollo industrial' febrer 1969
- FERNANDEZ DE CASTRO, I.-GOYTRE, A.- 'Clases sociales en España en el umbral de los años setenta' Ed. Siglo XXI, Madrid, 1975
- FIGA, L.- '¿Democracia?', Cercle d'Economia, Barcelona, 1961
- FINAT, F.- 'Actitudes empresariales' Moneda y Crédito nº 91 diciembre de 1964
- FUENTES QUINTANA, E.- 'La crisis económica española' Papeles de Economía nº 1 Madrid, 1980
- GARCIA PLANAS, J.M. - 'El empresario y su entorno' Sabadell, 1971
- GASOLIBA, C.A.- 'El sector químico en la renovación de la base industrial de Cataluña' ICE, març de 1981
- GENERALITAT DE CATALUNYA - 'Reconeixement territorial de Catalunya' Població i recursos humans (II) Barcelona, 1982
- GONZALEZ TEMPRANO, SANCHEZ ROBAYNA, TORRES.- 'La Banca y el Estado en la España contemporánea' Ed. El Espejo, Madrid, 1981
- GUAL VILLALBI, P.- 'La evolución de la economía española en los últimos cincuenta años' Cambra Oficial de la Industria de Barcelona, 1964
- GUASCH, M.- 'Los empresarios y la política' Cercle d'Economia, Barcelona 1976
- GUELL DE SENTMENAT, C.- 'El empresario ante el futuro' ICE nº 417-418 maig, juny 1968
- 'El ejecutivo de empresa; su responsabilidad ante el futuro' Diario

- de Barcelona Número extraordinario sobre 'El desarrollo industrial' febrero 1969
- HORTALA, J.- 'El desarrollo industrial de Cataluña 1857-1960' Instituto de Economía de la Empresa Barcelona, 1970
- JUTGLAR, A.- 'Història crítica de la burgesia a Catalunya' Ed. Dopesa, Barcelona, 1972
- LOPEZ NOVO, J.P.- 'La organización de los intereses empresariales en la industria farmacéutica española' dins d' "Empresarios, sindicatos y marco institucional" Papeles de Economía n2 22, 1985
- LOPEZ RODO, L.- AZNAR, J.- PORCIOLES, J.M. - Tres actitudes de hoy, ante la Barcelona de mañana' Gráf. Central, Barcelona, 1962
- LLARCH, E.- 'Creixement i dependència econòmica als Països Catalans' Ed. La Magrana, Barcelona, 1984
- LLUCH, E.- 'Economistas y economía catalana' ICE n2417-418 maig-juny 1968
- 'El pensament econòmic i burgesia catalana' Banca Mas Sardà, Barcelona, 1974
- MALUQUER SOSTRES, J.- 'La vergüenza de llamarse burgués' El Correo Catalán 4 de març de 1972
- 'La política algodònica 1940-1970' Servei d'Estudis de Banca Catalana, Barcelona, 1973
- MARTINEZ, R.- 'El asociacionismo empresarial español en la transición' Dins d' "Empresarios, sindicatos ...," Papeles de Economía n222, 1985
- MARTINEZ SOLER, J.A.- 'Los empresarios ante la crisis' Ed. Grijalbo, Barcelona, 1983
- MERCADE, F.- 'Cataluña: intelectuales, políticos y cuestión nacional' Península, Barcelona, 1982
- MIGUEL, A. DE - LINZ, J.- 'Tipos humanos y conducta empresarial' Revista de Psicología General y Aplicada Madrid, 1963
- 'Los problemas de la retribución y el rendimiento vistos por los empresarios españoles' Revista de Trabajo n21 gener de 1963
- 'Nivel de estudios del empresariado español' Arbor n2219 març 1964
- 'El prestigio de profesiones en el mundo empresarial' Revista de Estudios Políticos n2 128-129 març-abril 1963
- 'Movilidad geográfica de los empresarios españoles' Estudios Geográficos n2 94 Madrid febrer 1964

- 'El papel de Barcelona en la estructura social española' Semana Internacional de la provincia de Barcelona noviembre 1965
- MILLET BEL, S.- 'Actitudes españolas ante el proceso de integración europeo' Cercle d'Economia, Barcelona, 1969
- MOYA, C.- 'Las élites del desarrollo: 1939-1972' Cercle d'Economia, Barcelona, 1973
- 'El poder económico en España' Tucar Ed., Barcelona, 1975
- MUNS, J.- 'Historia de las relaciones entre España y el F.M.I. (1958-1982)' Alianza Ed., Madrid, 1986
- MUNOZ PUJOL, X.- 'La evolución del empresariado de la pequeña y mediana empresa' Promos noviembre 1966
- MUNOZ, J.- ROLDAN, S.- SERRANO, A.- 'La internacionalización del capital en España' Cuadernos para el Diálogo Madrid, 1978
- NADAL, J.- CARRERAS, A.- SUDRIA, C.- 'La economía española en el siglo XX. Una perspectiva histórica' Ariel, Barcelona, 1987
- PANIKER, S.- 'Conversaciones en Cataluña' Kayrós, Barcelona, 1966
- PINILLA DE LAS HERAS, E.- 'L'empresari català' Edicions 62, Barcelona, 1967
- 'Estudios sobre cambio social y estructuras sociales en Cataluña' Centro de Investigaciones Sociológicas, Colac. Monografías nº 16-17 Madrid, 1979
- PUJOL, J.- 'La financiación, un elemento de freno a la expansión económica de Cataluña' Cercle d'Economia, Barcelona, 1968
- PUJOL XICDY, J.MB.- 'Convenios colectivos, jurados de empresa y sistemas de organización del trabajo' Cercle d'Economia III Reunión Costa Brava, Girona, 1965
- RAMIREZ, J.- 'Las familias más poderosas de España' Ed.Bruguera, Barcelona, 1978
- RECOLONS, Ll.- 'La població de Catalunya. Distribució territorial i evolució demogràfica (1900-1970)', Ed. Laia, Barcelona, 1976
- RIBERA ROVIRA, A.- 'Los organismos corporativos ante el proceso de desarrollo' Instituto Sellarés i Plá, Sabadell, 1966
- 'El papel de las Corporaciones en Cataluña' Diario de Barcelona nº extraordinari, febrer de 1969
- RIJNEN, H.- 'El asociacionismo empresarial en la industria química española' Dins d' "Empresarios, sindicatos .." Papeles de Economía nº 22, 1985

- ROLDAN, S.-GARCIA DELGADO, J.L.-MUÑOZ, J.- 'La consolidación del capitalismo en España' CECA, Madrid, 1973
- RDS HOMBRAYELLA, J.- 'Política económica española (1959-1973)' Ed. Blume, Barcelona, 1979
- SAGARRA, J.M.- 'La burguesía catalana' La Vanguardia 22 de gener de 1961
- SARDA DEXEUS, J.- 'Cataluña y la estructura económica actual' ICE nº342 febrer de 1962
- SASO, A.- 'Estructura empresarial en Cataluña' CAU nº 38 juliol, 1976
- SCHWARTZ, P.- 'El producto nacional de España en el siglo XX' (Selección de textos) Ministerio de Hacienda, Instituto de Estudios Fiscales Madrid, 1977
- TAMAMES, R.- 'Introducción a la economía española' Alianza Ed. Madrid, 1973
- 'La República, La era de Franco' Alianza Ed. Madrid, 1973
- TRIAS FARGAS, R.- 'Catalunya i el modern concepte de regió econòmica' Dalmau Ed. Barcelona, 1966
- ¿Entre el capitalismo y el comunismo, un tercer camino? Sociedad de Estudios y Publicaciones, Madrid, 1963
- 'La banca industrial y la financiación de las pequeñas y medianas empresas' Cercle d'Economia, Barcelona, 1968
- 'El economista profesional y la empresa privada' Cercle d'Economia, Barcelona, 1972
- TORRAS SERRATACO, J.- 'Problemática actual de la empresa textil familiar' Institut d'Economia de l'Empresa, Barcelona, 1961
- VALERO VICENTE, A.- 'Los dirigentes de nuestras empresas, fundamento de la expansión industrial' Cambra Oficial de la Indústria de Barcelona març de 1964
- VICENS VIVES, J.- 'Comprensivos y excluyentes' Destino nº816 29 de març de 1953
- 'Hacia una nueva burguesía' Destino nº899 30 d'octubre de 1954
- 'El capitán de industria español en los últimos cien años' Cercle d'Economia Barcelona, 1958